

VIGILIA

2015 / 10

A megszentelt élet

DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG: A szerzetesi élet teológiája

BAÁN IZSÁK: Szemlélődő szerzetesi élet ma az egyházban

NAC SINÁK GERGELY ANDRÁS: A keleti keresztény szerzetességről

Szerzetesrendek bemutatkozása

Halmi Tamás, Jász Attila, Láng Eszter és Vasadi Péter versei

CSEKE ÁKOS: A tizennegyedik parancsolat

MOHAI V. LAJOS: Leírások a kanizsai Hidegházhoz

DOBAI LILI: Szabályokon innen és túl

Beszélgetés Jász Attilával

80. évfolyam	VIGILIA	Október
LUKÁCS LÁSZLÓ:	Krisztus követése	721
A MEGSZENTELT ÉLET		
DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG:	A szerzetesi élet teológiája. A teológiai antropológia kihívása	722
BAÁN IZSÁK:	„Mindenkitől külön és mindenkivel egységben”. Szemlélődő szerzetesi élet ma az egyházban	732
NACSINÁK GERGELY ANDRÁS:	A hallgatás követői. A keleti keresztény szerzetességről	741
SZÉP/ÍRÁS		
VASADI PÉTER:	A bíborosról (<i>vers</i>)	749
HALMAI TAMÁS:	A fölöslegről (<i>vers</i>)	750
CSEKE ÁKOS:	A tizenegyedik parancsolat (<i>esszé</i>)	751
LÁNG ESZTER:	hálaadó vers; megnevezni az időt (<i>versek</i>)	760
MOHAI V. LAJOS:	Leírások a kanizsai Hidegházhoz (<i>prózarészlet</i>)	761
JÁSZ ATTILA:	Nyom, olvas, ás (<i>részletek</i>); Próbarepül és közben (<i>részletek</i>) (<i>versek</i>)	770
A VIGILIA BESZÉLGETÉSE		
AYHAN GÖKHAN:	Jász Attilával	772
MAI MEDITÁCIÓK		
DOBAI LILI:	Szabályokon innen és túl	776
SZERZETESRENDEK BEMUTAKOZÁSA		
	Árpád-házi Szent Margitról nevezett Szent Domonkos rendi Nővérek Apostoli Kongregációja (Domonkos Nővérek), Gödöllői Premontrei Perjelség, Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Piarista Rend Magyar Tartománya, Szalézi Szent Ferenc Társasága – Don Bosco Szaléziak	778
KRITIKA		
RÓHRIG ESZTER:	Saját élet. Mohai V. Lajos: <i>A bátyám hazavitte a halált.</i> <i>Elégikus víziók a Halottaskönyvhöz</i>	785
FABINY TIBOR:	Megpízkáló. Tóth Sára: <i>Táncol a por</i>	787
GÁSPÁR CSABALÁSZLÓ:	Kar Jaspers és Hannah Arendt a bűnről. Karl Jaspers: <i>A bűnösség kérdése – Hannah Arendt: Szervezett bűnösség és egyetemes felelősség</i>	789
SZEMLE		
	(részletes tartalom a hátsó borítón)	793

Krisztus követése

A megszentelt élet évét meghirdető üzenetében Ferenc pápa a II. Vatikáni zsinatnak a szerzetességről szóló határozatára utal: „Az egyházban ősidőktől kezdve mindig akadtak férfiak és nők, akik az evangéliumi tanácsokhoz igazodva akarták Krisztust nagyobb szabadságban követni és hűségesebben utánozni. Mindegyik a maga módján Istennek szentelt életet élt.” A radikális Krisztus-követés hívása a kezdetektől mindmáig visszhangzik az egyház életében. Akik erre válaszolnak, „a Szentlélek ajándékai” az egyház számára.

A zsinat elismeri az Istennek szentelt életállapot sajátos értékét, de szakít azzal a századok során elterjedt nézettel, hogy aki igazán szentül akar élni, annak szerzetessé kell válnia; az életszentség önékik fenntartott kiváltság, amely nem adatik meg az „átlag-keresztény” számára. A zsinat ezzel szemben leszögezi: „Az egyházban mindenki meg van hívva az életszentségre”. A keresztség mindnyájunkat megszentelt és Krisztus testének tagjává tett; mindenkinek szól a meghívás Krisztus követésére; mindnyájunkra érvényes Jézus parancsa, hogy az Ő szeretetével kell szeretnünk Istent és egymást. A Szentlélek sokféle kegyelme munkál azokban is, akik nem tettek ugyan fogadalmat az evangéliumi tanácsokra, de a világban élve a maguk élethivatásában, sajátos élethelyzetében törekszenek az egyre tökéletes szeretetre. Ehhez képest másodlagos a „szerzetescsaládok nagy változatossága”, amelyek „az életforma szilárd állandóságával” segítik tagjaikat Krisztus radikálisabb követésére.

Kitágult a „hivatás” fogalma is: korábban csak papi és szerzetesi hivatást emlegettek, esetleg még orvosok és tanárok esetében használták ezt a szót. Ma látjuk: minden egyes ember sajátos, egészen neki szóló, személyre szabott hivatást kapott Istentől, amelynek elfogadásával és beteljesítésével eljuthat a vele való teljes közösségre.

A zsinat fő célja az egyház megújítása volt. Felszólította a szerzetesrendeket is a megtérésre, egyéni és közösségi életük megújítására: fedezzék fel újra rendalapítójuk sajátos karizmáját, szítsák fel magukban az ő radikális odaadottságát, szabaduljanak meg az évszázadok során az intézményükben felgyülemlett fölösleges vagy helytelen szokásoktól.

A zsinat utáni évek ezt a belső megújulást célozták a szerzetesrendekben. Ennek ellenére — legalábbis a fejlett világban — szaporodtak a válságjelenségek. 1994-ben püspöki szinódus foglalkozott a szerzetesi étellel és küldetéssel, most pedig egy éven át az egyház figyelmének középpontjába került a megszentelt élet.

Isten szeretetének elfogadására és viszonzására mindenki meghívást kap a keresztségben. Létkérdés azonban az egyház számára, hogy minden korban akadnak-e olyanok, akik életre szóló fogadalommal kötelezik el magukat, hogy erre a meghívásra életük teljes odaadásával válaszolnak, élő jeleként annak, hogy „szeretet az Isten”.

A szerzetesi élet teológiája

DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG

A teológiai antropológia kihívása

1972-ben született Budapesten. Domonkos szerzetesnővér, teológus és egyháztörténész. Tanulmányait Budapesten és Rómában végezte, jelenleg a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola tanára, a Vigilia munkatársa.

Ha a szerzetesi élet teológiájáról beszélünk, az alapvető kérdés a következő lehet: van-e, és ha igen, hogyan írható le az evangéliumi tanácsok szerinti élet teológiai megalapozása. Már a kérdésfeltevésnél fontos hangsúlyozni, hogy az igazán jó válasz nem hagyhatja figyelmen kívül az antropológiai dimenziót, vagyis azt a szempontot, hogy a szerzetesi élet, az evangéliumi tanácsok hogyan viszonyulnak az általában vett keresztény emberi léthez, és hogyan segítik a keresztényt az Istenhez vezető úton. Különösen is aktuális ez az antropológiai szempont ma, amikor a szerzetesi élet teológiája, amely több évszázadon keresztül a keresztény élet egésztől való elidegenedés állapotában volt, a helyét keresi.

A keresztény élet „kételemes” modellje

A 20. századi morális és lelkeségi teológia, valamint a kánonjog — némiképp leegyszerűsítve — úgy tekintett a keresztény életre, mint két, egymástól világosan megkülönböztethető, és egymástól el is választott életállapot összességére. Ez a keresztény életnek az úgynevezett „kételemes” modellje. Ebben az elgondolásban alapvetően az isteni, minden keresztény számára kötelező parancsok határozzák meg a keresztény élet lényegét. Aki üdvözülni akar, annak engedelmeskednie kell Isten parancsainak. Ez tehát a „normál” keresztény élet szintje, amely mindenkire érvényes kötelezettségek teljesítésében áll.

Ha a keresztény életnek ebben az újkorban bevett képében a szerzetesi élet, illetve az evangéliumi tanácsok helyét keressük, akkor azt találjuk, hogy azok adják a keresztény élet „felső szintjét”. Ha valaki többre, nagyobb tökéletességre, heroikus életszentségre vágyik, akkor ott vannak a nem mindenki számára kötelező evangéliumi tanácsok: ezek olyan, konkrétan definiált extra-cselekedetek, amelyek túlszárnyalják a parancsok szintjét és a kiválasztott keveseknek szólnak.

Az életállapotoknak ez a szétválasztása a teológiában magában is tükröződik. A morális teológia foglalkozott a normál keresztény étellel, vagyis a parancsok megtartásával, azzal, ami szigorúan véve „kötelező”. A spirituális teológia pedig a „plusszal”: ha túl akarunk menni a pusztán kötelezőn, akkor eligazítást nyújtott a keresztény élet magasabb régióihoz. Természetesen már jóval a II. Vatikáni zsinat előtt több teológus, így például Réginald Garrigou-Lagrange túl akart lépni ezen a merev szétválasztáson, amely a szemlélődő imát is úgy tüntette fel, mint kevés kiváltságos keresztény privilég-

¹Ugyanígy, ő szakított a lelki életnek mereven aszketikára és misztikára való felosztásával, ahol az aszketika az egyéni erőfeszítés szakasza, míg a misztika a rendkívüli kegyelmek szférája. Ehelyett a lelki életet olyan útként írta le, amelynek jellemző szakaszai különböztethetők meg.

giumát. Garrigou-Lagrange — több kármelita és jezsuita szerzővel vitatkozva — már a harmincas években hangsúlyozta, hogy a tökéletes szeretet parancsa mindenkinek szól, és a szemlélődés, az imádság legmagasabb foka, mindenkinek szóló meghívás.¹

A fentebb vázolt szisztémának nagy előnye, hogy — a Trentói zsinat utáni egyházképnek megfelelően — világosan szétválasztja a profánt és a szentet, a hétköznapi kereszténységet és a tökéletesség állapotát, a természetest és a kegyelmit. Egyértelmű határok, világos kötelezettségek az eredmény. Nagy hátránya viszont, hogy a szerzetesi élet, és vele az evangéliumi tanácsok elszigetelődnek. A tanácsok is egyfajta kötelezettség lesz, melyeket a szerzetes a fogadalmak formájában vállal. De ami még ennél is veszélyesebb, hogy a szerzetesi fogadalmak olyan „opcionális extrákká”, olyan elhagyható plusszá válhatnak, amelyek nélkül a keresztény élet lényegében ugyanaz marad. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy nem világos, mi is a kapcsolat az evangéliumi tanácsok és a keresztény ember Isten felé vezető útja között: mi köze a szegénység, tisztaság és engedelmeség tanácsának a keresztény élethivatás megvalósításához? Továbbá az is elhomályosodik, hogy miért éppen erre a három hagyományosan ismert tanácsra alapul a szerzetesi élet. Természetesen ez a probléma nem csak az evangéliumi tanácsokra vonatkozott. Ugyanígy kérdés volt, hogyan lehet például az isteni parancsokat az emberi természet jóra és igazra irányuló törekvéseivel összekötni.

A tanácsok egyetlen olyan felfogása, amely kísérletet tett az emberséggel való összekötésükre, az volt, amely az evangéliumi tanácsok aszketikus dimenzióját hangsúlyozta, tudniillik hogy mint lemondás, segítenek a bűnös emberi természetén felülemelkedni, amennyiben azzal ellentétesek. A szerzetesi élet II. Vatikáni zsinat utáni válságához jócskán hozzájárult a szerzetesi életnek ez a külsődlegessé válása: hiányoztak azokra a kérdésekre a válaszok, amelyek az agresszív szekularizáció légkörében felszínre kerülve még élesebben merültek fel: tudniillik mire is „jók” az evangéliumi tanácsok; miért „éri meg” szerzetesnek lenni, ha minden keresztény ugyanúgy meg van hívva az életszentségre? Mi különbözteti meg a szerzetesi életet a keresztény élettől általában?

Történeti áttekintés

Az evangéliumi tanácsok fentebb leírt eljelentéktelenedésének okai — hogyan is lett a szerzetesi élet a kötelezettség-morál áldozata — messzire vezetnek. Szisztematikus teológiai szinten a szerzetesi élet lényegére vonatkozó kérdést először az érett skolasztika tette fel. A koldulórendek megjelenésével különösen is életbevágó lett, hogy mi is a szerzetesi élet lényege, és hol is a helye az egyházban. A párizsi egyetem világi klerikusai mind egyetemi, mind tágabban egyháztani helyüket is veszélyeztetve látták a koldulórendek képviselői részéről, akik — az addig ismert monasztikus szerzetességtől merőben eltérő módon — helyet követeltek maguknak az egyetemeken és a lelkipásztori tevékenységben. Az úgynevezett koldulórendi vita két szakaszában² (1252–1259; 1268–1271) a vita először in-

²Jean-Pierre Torrell: *Aquinói Szent Tamás élete és műve.* (Ford. Kovács Zsolt.) Osiris, Budapest, 2007, 135–166.

kább egyháztani jellegű volt (ha a szerzetesség egyenlő az imával, a kolostori visszavonultsággal, akkor az új rendek képviselői miért tanítanak, miért élhetnek koldulásból, miért végezhetnek lelkipásztori tevékenységet, és ki adott nekik erre felhatalmazást), a másodikban viszont a fő kérdés az lesz, hogy melyik életállapot a tökéletesebb: a világi papoké vagy a szerzeteseké. Különösen ez utóbbi kérdésfeltevés bizonyult gyümölcsözőnek témánk szempontjából. Szent Bonaventura és Aquinói Szent Tamás, a koldulórendi álláspont legjelesebb képviselői ennek köszönhetően reflektáltak arra, mi is a szerzetesi élet teológiai lényege. Szent Tamás több polemikus művében foglalkozott a szerzetesi állapottal, ezek közül a legteljesebb a *De perfectione vitae spiritualis*. Két summájában pedig egy teológiai szintézisben helyezte el az evangéliumi tanácsokat. Szent Tamás a szerzetesi életállapotot úgy fogja fel, hogy annak lényege a szeretet tökéletességére való törekvés az evangéliumi tanácsok által, melyek az embert teljesen lefoglalják Isten számára. Az evangéliumi tanácsok mindenkinek szólnak bizonyos fokig, de ha valaki azokat véglegesen vállalja, a legalkalmasabb, bár nem nélkülözhetetlen eszközei lesznek az istenkeresésnek, a tökéletes szeretetre való törekvésnek. Amint ez már a *Summa* szerkezetére nézve is kitűnik, Tamás a szerzetesi életről és az evangéliumi tanácsokról szóló reflexióját abban a részben helyezte el, amely az embernek Isten felé vezető útjáról szól. Számára egyértelmű, hogy az evangéliumi tanácsok nem kívülről hozzáadott plusz egy önmagában teljes keresztény élethivatáshoz; mégis, az alapvető teológiai perspektíva-váltás következtében, a Tamás-recepció arra koncentrált, hogy a tanácsok jobb eszközök ugyan, de nem nélkülözhetetlenek.

A 14. századtól elterjedő morális felfogás

³A *Summa Theologiae* szerkezetére vetett futó pillantás is igazolja ezt. Tamás nem a tízparancsolatra építi fel a morálist (a *Summa* második részét), hanem először tisztázza, mi a boldogság, aztán a speciális morális végeredményben nem más, mint az isteni és erkölcsi erények, illetve az azokkal ellentétes bűnök tárgyalása.

A 14. századtól ugyanis, egy olyan teológiai és morális rendszer helyébe, amelynek a középpontjában az ember boldogsága és az erények álltak, egy ettől merőben különböző vált uralkodóvá. A Szent Tamás-i felfogás alapja az, hogy Isten az embert boldogságra teremtette, és oda kívánja elevezetni. Ehhez ad külső segítséget (a törvény és a kegyelem), illetve belsőt is: ez maga az emberi természet, és annak természetes hajlamai. Isten kegyelmével és a törvénnyel segíti az embert végső célja elérésében, ami az örök boldogság, de már itt a földön, az erények gyakorlása által az ember szabadon és örömmel teheti a jót. Az ember természete, természetes hajlamai nem akadályozzák ezt, hanem — jól nevelve — segítik.³ Az ember szabadsága, az emberi természet, az erények és Isten parancsai harmóniában vannak, egymásra vannak hangolva.

A 14. századtól elterjedő morális felfogás középpontjában azonban nem a boldogság és az erények állnak, hanem a kötelességek és a parancsok. Filozófiai gyökereit William Ockhamig lehet visszavezetni. Az emberi természet, mint olyan, nem ismerhető meg. Isten abszolút szabad, semmi sem köti. Isten akarata a jó és rossz egyetlen princípiuma. Istent, a teremtményt és Isten akaratát így a *törvény* köti össze, amely nincs az emberi természetre hangolva. Az emberi

természet így nem tükrözi az isteni törvényt; természetes hajlamai többé már nem az emberi cselekvés irányítói, de a kegyelem sem. Az erény is ennek a külső kötelezettségnek való megfelelés lesz, nem belegyökerezés a szabadságba. Az ockhami szabadság az úgynevezett *libertas indifferentiae*, a „közömbös szabadság”. Lényege, hogy az igazi szabadság az, amely képes választani két közömbös lehetőség között, s mint ilyen, megelőzi az értelmet és az akaratot. Akkor vagyok tehát szabad, ha legyőzöm természetes hajlamaimat; illetve, ha „saját magam” lehetek: ez a saját magam azonban alapvetően konkurenciában van Istennel, a természetfeletttel. Az érzelmek is fenyegetőek, mert szűkítik a szabadság terét. A mindennek nyomán kialakuló modern morális szisztéma alapja a tízparancsolat lesz, és az egyház parancsai. Nem lesz többé kérdés, hogy az emberi cselekedeteknek mi közülük van az ember boldogságához. A kérdés inkább az, hogy megfelelnék-e Isten akaratának.⁴

A szerzetesség, az evangéliumi tanácsok szeparációjához még egy fontos tényező járul hozzá a fentiekén kívül: Luther és a reformáció. Luther úgy fogja fel a szerzetesi fogadalmakat, mint egyfajta pluszcselekedetet, amelyet valaki plusz tökéletesség és érdem megszerzése érdekében vállal magára, mint valamiféle pluszteljesítményt, amely megigazulást kínál emberi erőfeszítéssel. Az embernek azonban nem lehetnek érdemei Isten előtt — mondja Luther —, és az Evangélium sem osztható fel „mindenkinek kötelező” és „egyeseknek választható” szférákra. A Lutherre adott katolikus válasz ezzel szemben, a Trentói zsinattól kezdve arra fog koncentrálni, hogy az Evangélium igenis tartalmaz nem mindenkire kötelező tanácsokat, amelyek a parancsoktól megkülönböztethetőek, és arra, hogy a tanács „jobb” (lásd DS 1810). Innentől kezdve lesz létfontosságú a katolikus önértelmezés számára, hogy a szerzetesség nem pusztán a tökéletesség állapota, s mint ilyen, megkülönböztethető a tanácsok révén, hanem a normál keresztény állapottól elválasztva mutatja be, mint ami kívülről adódik hozzá.

A *Lumen gentium* újdonsága

Ebben a kontextusban értékelhetők igazán a *Lumen gentium* zsinati konstitúció V. és VI., az életszentségre szóló egyetemes meghívásról és a szerzetesekről szóló fejezetei. Ha röviden össze akarjuk foglalni a *Lumen gentium* főbb célkitűzéseit, újdonságait, akkor azt mondhatjuk, hogy a dogmatikus konstitúció rá akart mutatni a szerzetesi élet különleges értékére, ugyanakkor szélesebb kontextusba akarta azt ágyazni, az életszentségre szóló egyetemes meghívásába. Egyértelművé teszi, hogy ez az életszentség nem pusztán heroikus egyéni erőfeszítés, hanem részesedés magának Krisztusnak az életében. Továbbá az egyházon belülré helyezte a szerzetesi életet: úgy állítja elénk, hogy az nem pusztán az egyéni megszentelődés útja, hanem az egyház szentségéhez tartozik hozzá; hangsúlyozza továbbá a szerzetesi élet krisztológiai aspektusát (a tanácsok, mint amelyek Krisztus életében gyökereznek), és végül utal a tanácsok antropológiai jelentőségére is. Az életszentségre, vagyis a tökéletes

⁴Erről a folyamatról lásd
Servais Pinckaers:
*A keresztény erkölcs-
teológia forrásai.*
(Ford. Turgyoni Zoltán.)
Kairosz, Budapest,
2001, 227–286.

szeretetre való egyetemes meghívást a 20. században különösen XI. Piusz pápa hangsúlyozta. A *Lumen gentium* ezt kiváltképp kiemeli, ugyanakkor egyértelműen beszél arról, hogy a szerzetesek közelebbről követik Krisztust, bensőségebben szentelődnek Istennek, a szűkebb úton járnak, könnyebben szentelik magukat osztatlan szívvel egyedül Istennek.⁵ A teológiai reflexióra így annak tisztázása maradt, hogy ha a cél mindenkinek ugyanaz, akkor miben is áll a szerzetesi élet különleges mivolta? Hogyan lehetségesek különböző fokozatok az egyazon híváson belül? Minek köszönhető ez a bensőségebb Krisztus-követés, teljesebb Istennek szentelődés?

⁵Lásd különösen 42, 44, 46. pontok.

A konzekráció kiemelése

A megoldást a zsinat utáni tanítóhivatali megnyilatkozások a konzekráció fogalmában találják meg: már a *Lumen gentium* beszél arról, hogy a szerzetesi élet lényege az, hogy a szerzetes a fogadalmak által új és különleges módon, „totálisan” szenteltetik Istennek a fogadalmak révén (*consecratur*).⁶ A tanácsok az Istennek szentelődés eszközei, amelyek a szeretet lángolásának akadályaitól igyekeznek megszabadítani. Ez a megfogalmazás nem új, lényegében Aquinói Szent Tamás tanításának szintézise. Ami új, az a konzekrációra mint a szerzetesi élet teológiájának leglényegesebb elemére való egyre hangsúlyosabb hivatkozás a tanítóhivatali dokumentumok részéről. A konzekrációnak az ilyen kiemelése azonban újabb kérdésekhez vezet. Például hogyan egyeztethető össze a fogadalom alóli felmentésnek a kánonjogi gyakorlata, amely azon alapszik, hogy a fogadalom egy nem mindenkinek kötelező plusz-kötelezettség, azzal, hogy a szerzetes Istennek van szentelve? Egy konzekrációra hogyan lehet felmentést adni, kérdezhetnénk.

⁶Lásd 44. pont. Továbbá lásd *Perfectae caritatis* 5; II. János Pál: *Redemptionis donum* 7, 14. Valamint a legfontosabb a *Vita consecrata*, 30–32. pontok.

Az antropológiai dimenzió

A *Lumen gentium* utal az evangéliumi tanácsok antropológiai dimenziójára is, tudniillik arra, hogy a tanácsok hogyan vannak kapcsolatban a minden keresztény számára érvényes céllal, a tökéletes isten- és felebaráti szeretettel. LG 46: „Mert a tanácsok, ha valaki szabad elhatározással vállalja őket személyes hivatása szerint, nem kis mértékben magukkal hozzák a szív tisztulását és a lélek fölszabadulását; szüntelenül szítják a szeretet tüzét, és jobban hozzáalakítják a keresztény embert ahhoz a szűzi és szegény életmódhoz, melyet Krisztus Urunk választott magának, s melyre szűzi Édesanyja is vállalkozott, miként oly sok szent rendalapító példája bizonyítja mindezt.” Végül, a *Lumen gentium* 44. pontja felvillantja a szerzetesi élet mint jel viszonylag új témáját: az antropológiai kérdésfeltevésre azonban a szerzetesi élet mint Isten országának jele még nem ad kielégítő választ.

⁷A különböző megközelítésekéről összefoglalást lásd José C. R. García Paredes: *Teologia della vita religiosa*. Cinisello Balsamo, San Paolo, 2004, 90–138.

A zsinat utáni évtizedekre tehát a teológiai útkeresés jellemző. Egyes teológusok a szerzetesi élet specifikus identitása köré csoportosítják reflexiójukat, mások úgy tekintenek a szerzetesi életre, mint az evangéliumi radikalizmus prófétikus megtestesítőjére, ismét másokat főként a szerzetesi élet egyházi relevanciája foglalkoztat.⁷ Röviden utalnék itt a 20. század két nagy teológusára, Karl Rahnerre és Hans Urs von Balthasarra, mivel mindketten komolyan vették az antropológiai szempontot és eredeti módon gazda-

⁸Lásd különösen Rahner két tanulmányát: *Az evangéliumi tanácsok*. In: *A három evangéliumi*

tanácsról. *Hans Urs von Balthasar és Karl Rahner írásai*. [Ford. Urbán József. Szepi, Szeged] 1995, 19–69, és *Reflections on the Theology of Renunciation*. In uó: *Theological Investigations*. (Ford. Margaret Kohl.) Vol. XVII, DLT, London, 1981, 53–70. Illetve Hans Urs von Balthasar: *The Christian State of Life*. (Ford. Mary Francis McCarthy.) Ignatius Press, San Francisco, 1983.

Kiindulópontok az evangéliumi tanácsok teológiai antropológiai értékeléséhez

Barátság Krisztussal

⁹A gazdag ifjú történetéből kiindulva szépen írja le ezt a dinamikát a *Veritatis splendor* enciklika, 16–18. pontok.

gítták a szerzetesi élet teológiáját. Rahner úgy tekint az evangéliumi tanácsokra, mint amelyek — a bennük megvalósuló lemondás által — konkrétan és érthetően objektívvá teszik Istennek a világot legyőző kegyelmében való hitet. Az evílág javairól való lemondás a kegyelembe vetett hitet valósítja meg.⁸ Hans Urs von Balthasar lenyűgöző teológiai antropológiai szintézisében, a *Christlicher Stand*-ban a keresztény életállapotokat Krisztus életével és az üdvösségtörténet szakaszaival köti össze. Az evangéliumi tanácsok állapota Balthasar szerint nemcsak egy az életállapotok közül, hanem a teljes keresztény élet belső jelentése, belső formája, mert ez a forma magának Krisztusnak a belső lényege; sőt az evangéliumi tanácsok itt és most fejezik ki az ő örök Fiúságát. Így a tanácsok voltaképp az ember „eredeti állapota”: az ősbűn előtt az ember ezt lemondás nélkül élte; Krisztus földi élete során jön létre a kiválasztottság állapota, ahol a bűn miatt a tanácsok élése már lemondással jár.

Ha komolyan vesszük a bevezetőben említett és a fentiekben vázolt teológiai antropológiai kihívást, akkor olyan pontokat kell találnunk, amelyek segítenek látnunk, hogy az evangéliumi tanácsok hogyan illeszkednek a keresztény hivatás egészébe.

Ha meghívásról, hivatásról beszélünk, először arra érdemes tekintenünk, mi is ennek a hívásnak az igazi kontextusa. Istennek az emberrel való barátsága, egy kölcsönös szeretetkapcsolat az, ahol a tanácsokra való meghívás elhangzik. Az Ószövetség csak parancsokat tartalmazott, de épp az a tény, hogy az Újszövetség az, ahol tanácsokat is ad Krisztus, jelzi egy új Isten és ember közötti kapcsolatnak a kezdetét. A barátok közötti kommunikációra éppen a tanácsadás a jellemző, nem a parancsok osztogatása.

Krisztus tehát nem újabb kötelezettséget ró a meghívottra, hanem mint barát, tanácsol: a nagylelkű szabadságot szólítja meg.⁹ A tanácsok tehát, és tágabban, az ember egész erkölcsi élete ezért nem pusztán az Isten akarata-parancsai és az ember engedelmsége közti semleges erőterben zajlik. A tanácsok, de a parancsok is, úgy érthetők a legjobban, ha azokat úgy nézzük, mint Krisztusnak, a bölcs barátnak tanácsait, azaz olyan „javaslatokat” az ember számára, amelyek Krisztus szeretetéből és bölcsességéből származnak. A tanácsot meghalló ember gesztusa is csak így érthető: nem hideg fejvel mérlegel önmagukban semleges dolgok közt, hanem a tanács meghallása eleve feltételezi, hogy már bizonyos fokig szabad a nagyobb szeretetre. (A „meddig mehetek el”, „mit muszáj tennem” kérdések arról tanúskodnak, hogy nem vagyok szabad; az igazi szabadság kérdése a „mit adhatok/tehetek még?”) A meghívott ember válasza Krisztusnak, a barátnak szól. Így a tanácsok nem „opcionális extrák”, hanem az evangéliumi nagylelkűségnek a kiténtetett formái, amelyek bizonyos mértékig minden kereszténynek szólnak (ez az úgynevezett „tanácsok lelkülete”). A szerzetesek pedig „in-

tézményesített” formában élnek, azért, mert tapasztalják, hogy a tanácsok hogyan segítik a Krisztussal való barátságot.

**A szeretet dinamikája —
a szeretet képes
növekedni az Isten felé
vezető úton**

Minden keresztény élet célja a tökéletes szeretet. A szeretet azonban nem statikus fogalom, hanem dinamikus: a szeretet képes növekedni. Ez nem annyira mennyiségi, hanem minőségi, intenzitásbeli növekedés. Ennek a növekedésnek megvannak a maga törvényszerűségei, amelyeket a lelki élet szerzői pontosan leírtak, amikor a lelki élet hármas útjáról (tisztulás, megvilágosodás, egyesülés) beszélnek. Aquinói Szent Tamás *dilatatio cordis*-nak, a szív kitágulásának hívja ezt a növekedést, amely egyre nagyobb befogadóképességet jelent az isteni ajándék, Isten szeretetének befogadására és az arra való válaszra. Melyek ezek a fokozatok, amelyeket az evangéliumi tanácsokkal kapcsolatba lehet hozni?

Az első, ami az isteni parancsból („Szeresd Uradat, Istenedet...” MTörv 6,5) következik: tudniillik hogy az ember szíve ne adjon helyet semminek sem, ami Isten szeretetével ellentétes (elkerülni a bűnt), azaz, hogy semmit se szeressünk Istennél jobban. Pozitívan megfogalmazva, az ember egész életét Isten szolgálatára rendeli, értelmét aláveti Istennek (teljes elméből), minden szeretetét Isten szeretetére vonatkoztatja (teljes lelkéből), és minden külső cselekedete az isteni szeretetben gyökerezzen (teljes erőből). Nyilván vannak olyanok, akik ennél a foknál nem haladnak előrébb.

Ha azonban a fejlődés, növekedés normális, akkor valaki eljut arra a szintre, amikor az Istent kereső személy fő törekvése nem arra irányul, hogy kerülje a bűnt, hanem hogy a jót tegye, az érényekben növekedjen. Ez a szint az isteni parancsok internalizációját is jelenti: nem parancsra tesszük a jót, hanem saját magunktól, szeretetből, spontán. Azaz, ez a szint már egyfajta spontaneitást, a szabadság növekedését feltételezi.

Végül az utolsó fok az üdvözülteké, akik elérték céljukat, birtokolják azt, amire vágytak: ebben az állapotban az ember teljes valójával szereti és élvezzi Istent.

**A szeretet fokozatai
és az evangéliumi
tanácsok**

Az evangéliumi tanácsok sajátosan illenek a második fokozathoz: a megnövekedett szabadság egyik megnyilvánulása az, hogy az ember — Isten szeretete miatt — attól is meg akar szabadulni, amit szabadon használhatna, hogy ezáltal szabadabban időzzön Istennel, üresebb legyen az Ő számára (*vacare Deo*). Az ember nem elégszik meg azzal, hogy teljesítse azt, ami kötelező: mindentől szabad akar lenni, ami akadályozhatná abban, hogy minden erejével Istenre fókuszáljon; amennyire lehet, elszakad a földi dolgoktól, még a szabadon használhatóktól is, amelyek a lelket elfoglalva, megakadályozzák a szívnek Isten felé való törekvését. Ezek nem ellentétesek a szeretettel, de akadályok lehetnek. „Az ember törekvését arra szánja, hogy Istennél időzzön és az isteni dolgokban, és minden mást félretegyen, kivéve, amit ennek az életnek szüksége megkíván” — írja Szent Tamás a *Summa Theologiae* II.II.24.8.-ban.

A fogadalmak állandósítani akarják ezt a folyamatos Isten felé való törekvést úgy, hogy egyre nagyobb befogadóképességet alakítsanak ki az Isten számára. Az evangéliumi tanácsok ezt a *vacatiót* segítik elő, ösztönzik a szeretetet. Világos lesz így, mi is az evangéliumi tanácsok belső tartalma: az Istenhez való teljes ragaszkodásra való törekvés, amely egyúttal magában foglalja a minden mástól való egyre növekvő szabadságot. A kincset talált evangéliumi ember példázata, aki örömeiben eladja mindenét, amiye csak van, hogy a kincset megszerezze, éppen erről szól.

A szeretet fokozatairól szóló tanítás azért is különösen fontos, mert világossá teszi, hogy erre a fejlődésre mindenki meg van hívva; ebben az evangéliumi tanácsok minden keresztény számára segítséget és meghívást jelentenek, akkor is, ha csak időlegesen vagy esetleg gyakorolja valaki azokat. A szerzetesek pedig, amikor fogadalmat tesznek az evangéliumi tanácsokra, valójában nemcsak arra tesznek fogadalmat, hogy bizonyos dolgokat megtartanak vagy elkerülnek, hanem hogy önmagukban folytonosan akarják ápolni ezt az Isten felé való törekvést, amely a szív egyre nagyobb kitágulását, kiüresedését hozza magával. A szerzetesi fogadalmak tehát állandó meghívást jelentenek az egyre nagyobb nagylelkűségre.

Miért épp ezek a tanácsok segítenek leginkább?

¹⁰Pseudo-Dionysius
Areopagita:
Az isteni nevekről, IV.

A szeretet eksztatikus tapasztalat is: mintegy kihúzza az embert saját magából, és teljes erejével valaki/valami más felé fordítja; az ember így kilép önmagából, élete pedig új fókuszpontot kap. A szeretet így teljesen átalakítja az embert, melynek következtében a szerető fél a szeretetthez tartozik. „Az isteni szeretet eksztázist okoz, azaz saját magán kívülre helyezi az embert; nem hagyja, hogy az ember saját magát legyen, hanem azé, akit szeret. (...) az isteni szeretet lényegéhez tartozik, hogy a szerető nem marad saját magáé, hanem a szeretetté lesz.”¹⁰

A szeretet mint eksztatikus tapasztalat teszi érthetőbbé a szerzetesi élet, a fogadalmak aszketikus dimenzióját: azaz, hogy az evangéliumi tanácsok vállalása ugyanakkor önmegtagadás, áldozat is. Akit igazán megragadott Krisztus, annak számára a szabad válaszhoz akadálynak tűnhet sok minden. Ebben a Hozzá alakulásban segítenek a tanácsok: ez egyrészt a Másikhoz való odafordulással jár, másrészt viszont saját magunkból való kilépéssel, lemondással. A nagyobb szeretetnek teret engedni azzal jár, hogy saját magunkban helyet készítünk neki, de ez fájdalmas önmegtagadással, kiüresedéssel is jár.

Ha a felszabadulásra tekintünk, akkor azt láthatjuk, hogy a tanácsok megszabadítanak mindattól, ami nyugtalanít, foglalkoztat, ami általában leköti az embert. Mi is az, ami az embert leginkább leköti, foglalkoztatja? Három nagy területet különíthetünk el, amelyre figyelmünk irányul: először is saját magunk, terveink, elgondolásaink, aztán a hozzánk közelálló személyek és az ő szeretetük, a velük való kapcsolat, és végül a külső, anyagi javak. Erre a három területre — amelyeket nevezhetünk az emberi cselekvés főbb mo-

tivációs forrásainak is — irányulnak a fogadalmak, úgy mint engedelmesség, tisztaság, szegénység.

Az Istennek válaszolni kívánó ember tehát három olyan nagy területet talál, amely foglalkoztatja, leköti, és amelyektől szabad akar lenni. Először is mindazokat a javakat kell elhagynia, amelyek mintegy külsőleg kapcsolódnak hozzá, azaz a külső gazdagságot (élelem, ruházat, lakás, járművek: mindaz, ami az ember természetes hiányait pótolja, illetve a pénz), és amelyek normál esetben az ember testi életének szolgálatába vannak állítva. A nagyobb szeretet második útja mindazok „elhagyására” vonatkozik, akik rokoni közelség miatt kapcsolódnak hozzánk. Hiszen, 1Kor 7,32 szerint, akinek nincs házastársa, azt az foglalkoztatja, ami az Úr é, és osztatlan szívvel ragaszkodhat Hozzá. A tisztaság fogadalma tehát elsősorban azt jelenti, hogy aki a teljes istenszeretetre törekszik, az az embert teljes egészében lefoglaló társas emberi kapcsolatról mond le, mint ami az embert teljesen lefoglaló valóság. Mások szeretetének tapasztalata hihetetlen biztonságot tud adni, de Istentől elvonhat. A tisztaságnak a másik szempontja a szexuális önmegtartóztatás, hiszen az embert még az anyagi dolgokhoz való ragaszkodásnál is jobban lefoglalják a fizikai életéhez kapcsolódó élvezetek, melyek között a legintenzívebb a szexuális élvezet.

A szeretet teljessége felé vezető út harmadik lépése pedig saját magunk elhagyása, amely az engedelmesség fogadalma által valósul meg. Ez a lelki javak világa: hatalom, hírnév, ismertség, boldogság, a szellemi értékek világa (elgondolásaink, álmaink...), és általában a lélek képességeinek használata. E három terület között hierarchia található. Ez abból is belátható, hogy a legerősebb motivációt egy eszme tudja adni. Az evangéliumi tanácsoknak ez az elgondolása, amely a szegénységet, tisztaságot, engedelmességet hierarchikusan látja, olyan emberképen alapszik, amely a szeretetet az akarathoz kapcsolja („jót akarni valakinek”), ezért a szeretet legnagyobb megnyilvánulása, és a teljes önátadás Istennek nem annyira a tisztaságon, mint az engedelmisségen keresztül valósul meg, amely az akaratot érinti, s így az egész embert átfogja.

Saját érzelmi kavardottságunk tapasztalata mindenkit érint. Magunk sem értjük sokszor, mire vágyunk, és miért olyan össze-vissza, és miért sok mindenre egyszerre; nem is tudjuk, mit akarunk; vagy sok mindenre vágyunk, de ennek az a következménye, hogy semmire sem vágyunk úgy igazán; és olyanra is tudunk vágyani, amelyről értelmünk világosan látja, hogy nem jó. Ez az alapvető diszharmonia tapasztalata. Ezt hívja a teológia annak a rendetlenségnek, amely az első bűn következménye: nem tudunk jól szeretni, nincs integráció értelmünk, akaratunk, érzelmeink között. Az eredeti állapot harmóniájában Istent a legfőbb jónak tudtuk és éreztük, harmónia volt az anyagi világ, az ember testi léte és lelke között. A test az önzetlen szeretet eszköze volt, a lélek Istenre volt irányítva. A bűn miatt az ember

Az Istennek szentelt élet prófétai feladata

lelke saját magára irányul, a test nem a lelket szolgálja, és az anyagi világ is ellenséges, vagy rosszul használjuk. Ez a hármasság, a szem, a test és a lélek kívánsága, ahogyan 1Jn 2,16 mondja, és ahogyan ezt Jézus megkísértésének jelenetében is olvassuk.

Ezen a töredezettségen segítenek felülemelkedni az evangéliumi tanácsok. Mivel az emberi szív nem képes sok dologra vágni egyszerre, a tanácsok éppen ennek a rendetlenségnek a rendezésében segítenek segítségünkre: szeretnék — amennyire lehetséges — az embert az őt körülvevő javaktól elvonni, és Istenre fókuszálni vágyainkat, hogy teljesen szabadon szeressük Őt és teljesítsük akarátát: hogy egyre vágyjunk, de igazán. A cél tehát affektív képességeink Istenre való irányítása. Ezt a tanácsok azáltal segítik elő, hogy minden másról, ami egyébként fontos és jó, próbálják az ember vágyait elvonni, hogy így egyre szabadabb legyen Istenre (*vacare Deo*). Így a szerzetesi élet egyfajta terápia is rendezetlen érzelmi világunk rendezésében, Istenre irányításában. Szépen írja le ezt a *Vita consecrata* apostoli buzdítás (87):

„Az Istennek szentelt élet prófétai feladatát az egyháznak szóló *három fő kihívás* határozza meg: e kihívások mindig jelen voltak, de a modern társadalomban, legalábbis a világ bizonyos részein új és talán radikálisabb formában hangzanak el. Közvetlenül érintik a szegénység, tisztaság és engedelmesség evangéliumi tanácsát, s az egyházat, s különösen az Istennek szentelt személyeket arra serkentik, hogy világítsák meg és tanúsítsák ezek *mély antropológiai jelentését*. E tanácsok választása távolról sem szegényíti el a hiteles emberi értékeket, hanem sokkal inkább átfőrdésüket teszi lehetővé. Az evangéliumi tanácsokat nem szabad úgy tekinteni, mint azon értékek tagadását, melyek a szexualitásban, az anyagi javak és az autonóm önrendelkezés jogos kívánságában rejlenek. E hajlandóságok ugyanis, amennyiben a természetre alapulnak, önmagukban jók. Az eredeti bűn által megsebezett ember azonban ki van téve a veszélynek, hogy kívánságait törvényszegőként teljesíti. A tisztaság, szegénység és engedelmesség vállalása figyelmeztetéssé válik, hogy az eredeti bűn ütötte sebeket nem szabad alábecsülni; és *relatívvá teszi a teremtett javakat*, jóllehet vallja értéküket, mert Istenre, az abszolút jóra utalnak. Így mindazok, akik az evangéliumi tanácsokat követik, miközben személyes életszentségre törekszenek, mintegy »lelki terápiát« irnak elő az emberiség számára, mert elutasítják a teremtés istenítését és valamiképpen láthatóvá teszik az élő Istent. Az Istennek szentelt élet különösen nehéz időkben áldás az emberi és az egyházi életre.”

A szerzetesi életet, az evangéliumi tanácsokat tehát lehetséges a teológiai antropológia szempontjából bemutatni, azaz úgy, mint a szabadság és a szeretet útjait, amelyek megszabadítanak mindattól, ami bennünk rendezetlen, zavaros, töredezett, és amelyek új egységhez, rendhez segítenek minket. Ezáltal gyógyítják sebeinket, segítenek kilépni önmagunkból, és — minden feleslegestől megszabadítva — Isten szeretetében fókuszálják minden vágyunkat. Így segítenek az egyre intenzívebb isten- és emberszeretetre.

„Mindenkitől külön és mindenkivel egységben”

BAÁN IZSÁK

Szemlélődő szerzetesi élet ma az egyházban

1978-ban született. Bakonymbéli bencés szerzetes, teológus, a pannonhalmi Szent Gellért Szakkollégium és a római Szent Anzelm Egyetem oktatója, a Gratuitas Szerzetesteológiai Intézet munkatársa.

¹Evagriosz Pontikosz:
De oratione 36
(PG 79, 1176).

„Ha vágyakozol az imádságra, mondj le mindenről, hogy örökölj mindent.”¹ A korai szerzetesség egy népszerű kézikönyvéből származó mondás ma is képes megérinteni bárkit, aki élő tapasztalatot szerez az imádságról, az Istennel való intimitás életet formáló dinamizmusáról. A szemlélődés és a szemlélődő imádság az utóbbi évtizedek egyházi tapasztalatában és nyelvezetében egyre nagyobb teret hódít. Különböző iskolák tanítják, a lelkigyakorlatos házakban végezhető szemlélődő lelkigyakorlatok pedig a Lélek gyümölcseit termik idehaza is a szerzetesközösségek és a családok életében. A szemlélődő imádságnak olyan világszerte ismert tanítói működnek egyházunkban, mint Jálics Ferenc vagy Mustó Péter, s a szemlélődés, mint téma, részét képezi annak a Pál Ferenc névvel fémjelzett pozitív pszichológiát spiritualitással ötvöző útnak is, amely komoly tömegeket mozgat meg. A városi életritmusban őrlődő ember számára vonzó perspektíva időnként elcsendesedni, „kiülni a folyó partjára, és hagyni, hogy folyjon”. De vannak-e még ma is olyanok, akik valóban képesek lemondani mindenről azért, hogy életük minden napját a szemlélődés töltsse ki, hogy egészen leegyszerűsödve az imádság legyen egyedüli osztályrészük?

Dimenziótól életformáig

²A szerzetesi élet szemlélődő dimenziója. In: *Szentszéki dokumentumok a megszentelt életéről, 1964–2002.* (Szerk. és előszó Tózsér Endre.) Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, Budapest, 2007, 118.

³VI. Pál pápa 1965. december 7-i beszédéből, idézi *A szerzetesi élet*

A 20. század végének szerzetesi útkeresésében fontos szerepet játszott a szemlélődő dimenzió felfedezése. A Szerzetesek és Világi Intézmények Kongregációja által kiadott 1980-as dokumentum hangsúlyozza „a Szentlélekben való élet abszolút elsőbbségét”,² s a szemlélődést, mint Isten ajándékaként megtapasztalt kegyelmi valóságot, a zsinat utáni években mély krízisbe kerülő európai szerzetesség megújulásának legfőbb „titkaként” mutatja be. VI. Pál pápa szavait idézve hangsúlyozza, hogy „a szív figyelmének Istenre való összpontosítása, amit szemlélődésnek nevezünk, a szellem legmagasabb rendű és legteljesebb aktivitása, mely korunkban is el tudja rendezni, és el kell, hogy rendezze az emberi aktivitás roppant piramisát”.³

A kontemplatív dimenzió újrafelfedezése ugyanakkor még élesebben veti fel a szemlélődő szerzetesi élet hiányának vagy alig érezhető egyházi jelenlétének a kérdését. Hiába népszerű a szemlélődés az utóbbi évtizedek nyugati egyházában, a szemlélődő szer-

szemlélődő dimenziója.
In: Szentszéki dokumen-
tumok, i. m. 119.

zetesi élet sokhelyütt krízisben van, létszámában rohamosan csökken, és komoly kihívásokkal kell szembenéznie. Ugyanaz a kor-szellem, mely érzékeny az egyén életének spirituális dimenziójára és a szemlélődéssel járó egyetemes távlatokra, nem tud mit kezdeni az elköteleződéssel járó helyhez kötöttséggel, még kevésbé a minden átszövő telekommunikációról való lemondással. Végletes haszonelvűsége pedig fennakad az első látásra „haszontalan”, azon-nali eredményt felmutatni nem tudó életforma láttán.

Bár a női szemlélődő szerzetesközösségek száma és létszáma is drasztikusan csökken Nyugat-Európában, ugyanakkor a megújulás reményének apró jelei is tapasztalhatók, s ebben a magyarországi helyzet kivételesen jónak mondható. A magyarszéki kármelita és a szécsényi klarissza nővérek csendes jelenléte sokak számára jelent megtartó erőt és útmutatást, s az olyan monasztikus életet élő közös-ségek, mint a kismarosi és az érdi ciszterci nővéreké, szintén hatéko-nyan tanúskodnak a köztünk lévő Isten Országáról. Ezzel szemben a szemlélődő férfi szerzetesközösség idehaza évszázadok óta „hiány-cikk”. Az imádságnak élő férfi közösségeket a felvilágosodás szelleme nemcsak a magyar szerzetesség térképéről, hanem az egyházi men-talitásból is kitörölte. A mai hívek és egyházi vezetők többsége szá-mára nemcsak ismeretlen ez az életforma, hanem érthetetlen és értel-mezhetetlen is, amikor férfi szerzetesek, ráadásul felszentelt papok a lázas lelkipásztori, nevelő, apostoli tevékenység helyett „csak” imád-koznak és esetleg fizikai vagy szellemi munkát végeznek.

Emiatt nem haszontalan feltenni a kérdést, hogy mi a helye és a létjogosultsága ma az egyházban a nálunk kevésbé ismert szemlé-lődő életnek. Hogyan lehet „az egyház ékessége és a mennyei ke-gyelem forrása”⁴ a visszavonultan, imádságban és önmegtagadás-ban leélt megszentelt élet? Milyen gyümölcsöket terem Isten népe számára a kontemplatív élet, és milyen kihívásokkal kell szembe-néznie annak, aki szerzetesi életét „mindenkitől elkülönülve és mindenkiel harmonikusan egyesülve”⁵ akarja megélni?

⁴*Perfectae caritatis* 7.

⁵Evagriosz Pontikosz:
De oratione 124
(PG 79, 1193).

Ki a „teljesen szemlélődő”?

Mindenekelőtt hasznos lehet meghatározni azokat a kereteket, me-lyek megléte esetében szemlélődő szerzetesi életről beszélhetünk, még akkor is, ha egyértelmű definíciót nehéz, vagy egyáltalán le-hetetlen találni.

A keresztény szerzetesség történetének első évszázadairól nyugodt szívvel megállapítható, hogy a szerzetesi élet természete szerint alap-vetően a szemlélődésre irányult. A *theória*, szemlélődés nem egy meg-határozott életforma jelzője, hanem a szerzetes lelki fejlődésének célja volt, s az „aktív élet” (*praktiké*) az aszketikus gyakorlatokat jelölte, me-lyek a szemlélődésre felkészítenek. A szerzetesek társadalmi szerep-vállalása akár keleten, a Nagy Szent Bazil-féle szerzetességben, akár nyugaton, az ágostoni regulákat követőknél, ennek az alapvető célnak alárendelt, abból forrásozó tevékenység. Az imádságnak ez a min-dent átható dimenziója, a szerzetesi létforma szemlélődésre való irá-

nyultságának egyértelműsége sokáig jellemző maradt. A domonkos jelmondat, „*contemplata aliis tradere*”, de még a szent ignáci lelkiséget fémjelző „*contemplativus simul in actione*” mottó is arról tanúskodik, hogy a szemlélődés nem a szerzetesek egy jogi szempontból meghatározott csoportjához, nem egyes rendekhez kötődött, hanem az életállapot alapvető jellemzője, célja és forrása volt.

A keleti egyházak szerzetesi hagyományában ez az egyensúly a későbbiekben is megmaradt. Bármilyen tevékenységet végezzenek is egy monostor szerzetesei, akár több, akár kevesebb aktivitást tesz lehetővé a közösség életszabálya, a *hészüikhia*, a szív csendessége, a virrasztó belső figyelem, melynek velejárója a Jézus-ima, általános, minden monachusra érvényes ideál. A szemlélődésben való előrehaladás az egyre teljesebb belső összeszedettség felé pedig általában együtt jár a nagyobb magány vállalásával, a közösségek mellett rugalmasan választható fél-remete és remete életformával.

A nyugati meghatározás

Nyugaton ezzel szemben a szerzetesség új formáinak megjelenésével, az „aktív”, „apostolkodó” szerzetesrendek elterjedésével a szemlélődő élet mindinkább az aktív élettel szembeállított egyházi jogi kategória lett, s a közösségben élő szerzetesek egy sajátos, szűk csoportját, azon belül is egyre inkább a női közösségeket kezdte jelenteni. A „vegytisztá” szemlélődő közösségek kritériuma a nyugati szabályozásban a közösség elzártságának mértéke, jogi kifejezéssel a klauzúra lett. Jól példázza ezt a *Sponsa Verbi* dokumentum 11. pontja, mely szerint „egy intézmény akkor teljesen szemlélődő, ha tagjai minden belső vagy külső tevékenységüket az Istennel való egység intenzív és állandó keresésére irányítják”, s emellett a közösség olyan mértékben „kizárja az apostolkodás külső, direkt feladatait”, hogy tagjainak még fizikai jelenléte sem megengedett az egyházi közösség eseményein, „a világtól való elzártsgot pedig konkrét és hatékony formában gyakorolja, nem pedig csak jelképesen”.⁶ A meghatározás értelmében az Istennel való intimitás egész életet felölelő keresésén túl a szolgálatok kizárása és a közösség elzártága az a két kritérium, mely a szoros értelemben vett szemlélődő életet meghatározza.

Ennél a nem sok mozgásteret hagyó, erősen jogi és negatív előjelű meghatározásnál — melynek értelmében a teljesen szemlélődő élet gyakorlatilag az úgynevezett „pápai klauzúrák” nővércsereiségekre, a férfiaknál pedig a karthauzi és a Monte Corona-i kamalduli remetékre szorítkozna — a közelmúlt egyházi tapasztalata szerencsére színesebb, árnyaltabb és gazdagabb. A szerzetesi életéről szóló dokumentumokból kitűnik, hogy a hagyományosan monasztikusnak nevezett szerzetesközösségek közül többnek az életformája megfelel a szemlélődő élet kritériumainak. A ciszterci rend nálunk „trappista” néven ismert szigorú obszervanciájának konstitúciója például a rend természetének meghatározásakor hangsúlyozza, hogy életük „teljes egészében a szemlélődésre irányul”.⁷ A jogi szabályozásban a „monasztikus klauzúra”⁸ megjelenése lehetővé tette, hogy a vendégfogadásra hagyományosan nyitott nővércsereiségeknek se kelljen emi-

⁶*Verbi Sponsa*.

A szemlélődő élet és
a monasztikus szerzetes-
nők klauzúrája.
In: *Szentszéki dokumen-
tumok*, i. m. 416.

⁷„Hic Ordo institutum est
monasticum quod ad
contemplationem
integre ordinatur.”
OCSO Konstitúció 2. pont.

⁸*Verbi Sponsa* 13.

att „kevésbé szemlélődőnek” érezniük magukat. Az új egyházjog végül újra elismerte a püspöknek alárendelt remete, anakóréta korábban eltűnt kategóriáját,⁹ ami tovább gazdagítja a szemlélődő élet képét a nyugati egyházban.

⁹CIC 603.

A külső, jogi kritériumok iménti meghatározásához azonban mindenképpen hozzá kell tenni, hogy a szerzetesi élet szubjektív értelemben nem az elzárkózás és bezárkózás következtében lesz „teljesen szemlélődő”, hanem a Szentlélekre való nyitottságtól, akinek átalakító ereje teljesen birtokba veszi a Szentháromság titkát szemlélő lelket. A szemlélődő élet határait tehát nem a klauzúras monostor falai, hanem az istenkeresés radikalitásának minden mást alárendelő életritmus konkrét keretei és a halló és látó szív védvonalai jelölik ki.

A Szentháromság és az egyház misztériumában

Ha valaki keresztényként az életét az imádságnak szenteli, Krisztus szeretetére válaszolva teszi mindezt. A sajátos meghívás és a vele járó lefoglaltság a szemlélődő szerzetes Krisztus-kapcsolatának különleges minőséget kölcsönöz: azokhoz a kiválasztott tanítványokhoz válik hasonlóvá, akiket az evangéliumokban Jézus maga mellé vett az Atyával való belsőleges együttlétei idején, mint a Tábor-hegyen vagy az Olajfák hegyén.

Aki a Szentlélek ajándékaira megnyílván egész életével a Krisztussal való egyesülésre törekszik, az a szüntelen imádság révén bekapcsolódik Krisztus állandó imádságába. A szemlélődő élet ilyen módon egyedülálló részesedés az Atya és a Fiú kapcsolatában.

A Szentháromság életében való részesedésből fakad a szemlélődő élet eucharisztikus dimenziója: „A Vőlegény-Krisztus ajándékára, aki a keresztén teljesen feláldozta testét, a monasztikus szerzetes(nő) ugyanígy válaszol, odaadva ‘testét’, feláldozva önmagát Jézus Krisztussal az Atyának, mint a megváltás munkatársa. Így a világtól való teljes elszigeteltség az egész klauzúras életnek eucharisztikus értéket ad, az áldozaton és engesztelésen túl odaadásukból — részesedvén a szeretett Fiú hálaadásában — hálaadás is lesz az Atya iránt.”¹⁰

¹⁰Verbi Sponsa 3.

Ez a különleges egységkapcsolat az alapja annak, hogy az egyház misztikus hagyományában a szemlélődő életet, különösen annak női ágát a középkortól kezdve előszeretettel tekintették a Krisztussal való jegyesi kapcsolat paradigmatis megélésének. Az újszövetségi teológiai hagyomány az egyházat tekinti Krisztus jegyesének: Krisztus mint vőlegény-messiás (vö. Mt 9,15; 25,1) megvalósítja Isten és a megváltott emberiség menyegzőjét, s a benne hívőket a Szentlélek által egy testbe gyűjtve képessé teszi őket arra, hogy a menyasszonyi, teljes és tiszta ragaszkodással válaszoljanak kezdeményező szeretetére.

Ami az egyház egészének, a Jelenések könyvének égből alászálló menyasszonyának a sajátja (vö. Jel 21,9–10), azt mintegy látható, „képmási” minőségben jeleníti meg a megszentelt élet szemlélődő formája. A kontemplatív élet az egyház szívében csendesen kiáltó jelként „elővételezi azt az eszkatológikus egyházat, amely már szilárdan birtokolja és szemléli Istent, felidézve az egész keresztény nép számára azt, hogy

¹¹Uo. 4.
Vö. *Vita consecrata* 59.

Virrasztó emlékezés

¹²Szkétiszi (Gázai) Izajás:
Aschetikon, 26,3. (*Tou hosiou patros hemon abba Esaiou logoi* 29. Ed. Soterios Schoinas. Volos, 1962, 171.)
A tágabb jelentésű „hészükhia” szót szándékosan fordítottam a szűkebb „szemlélődés” kifejezéssel.

¹³Cassianus: *Conlationes* X, 11. Magyarul: *Az egyiptomi szerzetesek tanítása*, I. (Ford. Simon Árkád.) Magyar Bencés Kongregáció, Pannonalma – Tihany, 1998, 291.

Isten Országának jele

mindenki alapvetően az Istennel való találkozásra van hivatva, s megjelenítve azt a célt, mely felé az egész keresztény közösség halad”.¹¹

„Amikor egy testvér azt kérdezte Izajás abbától, hogy mit kell tennie annak, aki a csendes szemlélődésben él, így válaszolt: »A szemlélődőnek erre a három dologra van szüksége: Szüntelen istenfélelemre, kitartó könyörgésre és arra, hogy szíve soha ne távolodjon el Isten emlékezetétől.«”¹²

A szemlélődő szerzetesi élet mai jelentésének keresésében is mérvadó lehet a korai szerzetesi hagyományban kikristályosodott és általánosan elterjedt eszmény, miszerint a szerzetesi élet Isten emlékezte, *memoria Dei*, a szemlélődő pedig virrasztó (*neptikus*), a saját és a világ lelke fölött őrködő választott, aki emlékezésével emlékeztet, dicséri Istent és hálát ad neki az egész világért az egész emberiség nevében.

A szemlélődő élet mindenekelőtt emlékezés és virrasztás a *liturgikus ünneplésben*, az *Ige hallgatásában*. Az eucharisztikus emlékezésből merített élet, az ünnepelt húsvéti misztérium járja át a zsolotározás és a *lectio divina* időt megszentelő gyakorlatát. Az imaórákban a szerzetes nappal és éjjel Isten hatalmas tetteiről (*memoria mirabilia Dei*) elmélkedik. A közösség a zsolozsmában hangot ad az ember kiáltásának, aki tapasztalja saját elégtelenségét és szorongattatott voltát, találkozik bűnének mélységével, felismeri teremtett mivoltát, segítségül hívja az üdvözítő irgalmat, csodálattal és hálával válaszol mindarra, amit könyörülő Istenétől kapott, aki soha nem hagyja el őt. Mindezek révén a szerzetes életének, saját élettörténetének minden perce az Üdvtörténet eseményeibe ágyazódik, a Lélek működésének köszönhetően képessé válik arra, hogy szívében állandóan teret adjon Isten működésének. Aki így hallgatja és imádkozza az Igét, az Cassianus szerint mintegy a Szentírás „szerzőjévé válik”,¹³ a befogadásnak olyan terét nyitja meg, melyben az Ige mindenki számára tápláló gyümölcsöt hoz. Isten emlékezetéhez a szemlélődő szerzetes életében meghatározott forma társul: a húsvéti misztérium, a kereszt és a feltámadás titka. A csendes magányban megtapasztalt lelki küzdelem a szenvedélyekkel, az emlékezést zavaró gondolatokkal, a kiüresedés, a gyengeség, a Krisztussal való keresztre feszítettség útja. De az ő halál felett aratott győzelme révén éppen ez nyit meg a szenvedélyektől szabad, új ember születésére, a Lélek kiáradására, a belső imádság egyszerre sötét és fénytől elárasztott tapasztalatára.

Emiatt lehet a szemlélődő élet az Isten Országának jele, azé a reményé, hogy a már most köztünk lévő Ország az örök beteljesedés felé tartó dinamikába hív minket. Isten elsőségének, Isten uralmának élő tudatosítása, Krisztus emlékezte, aki a történelem egyetlen értelme és végcélja. Az üdvösségre vezető szövetségé, melyet a Bárány vére kézzel fogható és örök szeretettel pecsételt meg. Emlékezni mindarra, amit kaptunk, az ígéretre, amiért élünk, a szövetségre, mely formát ad az életünknek, végső sorsunkra, mely az Istennel való egység: ez a szemlélődő élet alapja. Szemben a ko-

¹⁴*Instrumentum laboris* az 1994-as szinódushoz, 4.

runkat uraló „képi kultúrával, mely az életnek pillanatnyi látvány-jelleget kölcsönöz”,¹⁴ a szemlélődő emlékezés a keresett és újra meg újra ajándékba kapott identitás biztos alapjául szolgálhat. A szemlélődő élet ennek az emlékezésnek az ünneplése. Ünnepelni pedig azt jelenti: élni. Élni az üdvtörténet fényében és megélni a Hagymányt, mint állandó inspirációt a jelenre nézve; a maga teljességében akarni élni a jelent, mint az Istennel való találkozás egyetlen lehetséges idejét; próféta szemmel tekinteni a jövő felé, mely a céltalan bizonytalanság helyett a Találkozás, a Fiúban való teljes örökbefogadásunk, a Szentháromság ismerete felé tart.

Közösségi élet

A szemlélődő élet virrasztó emlékezés-jellege valósul meg azokban a konkrét keretekben is, ami az ilyen jellegű szerzetesi életformát alkotja, ami a sajátja. Mindenekelőtt a *közösségi életben*, mely sajátos egyház-tapasztalatra, a kommunió intenzív megélésére törekszik, s ami az összefaragottság pusztá tényéből egyáltalán nem következik automatikusan, sőt. A szemlélődő közösségek szoros együttélésének következménye, hogy minden testvér emberi korlátai feltárulnak a maguk csupasz voltában, s mindez újra meg újra arra hívja a testvéreket, hogy a másokban a hit szemével Isten jelét, Isten jelenlétét keressék. Különösen is igaz rájuk, hogy „a testvéri élet az a teológiai hely, amelyben megtapasztalható a feltámadott Úr misztikus jelenléte”.¹⁵ A szemlélődő közösségeket egységben tartó elfogadás és befogadás mindenféle emberi együttélés számára tanúságtétel és felhívás a békére, élő emlékezete annak, hogy Isten az örök életre együtt akar minket elvezetni,¹⁶ hogy „felebarátunktól függ életünk és halálunk”.¹⁷ A szemlélődő élet békére való felhívásának sok beszédes példája közül a közelmúltban aktualitása miatt is kiemelkedik a tibhirine-i trappisták tanúságtétele. Nem mintha a világra jellemző, kapcsolatokat megmérgező hatalmi játszmák és rivalizálás ismeretlenek volnának a szemlélődők számára, sőt, a szív csendjében a mélyen emberi voltunkban gyökerező indulatok még erősebben hallatják a hangjukat. De a nyugati szemlélődő rendekre jellemző cönobita hagyomány számára egyértelmű igazság, hogy a közösségi élet nem opció, hanem a szemlélődés hitelességének fokmérője: a kommunió egységéből való kiszakadás következménye a kontemplatív szerzetes életében olyan elszigetelődés, mely a lélek halálához vezet.

Aszkézis

A szemlélődő életforma virrasztó és emlékeztető küldetésének velejárója és szerves része a rá jellemző *askézis*. Az önmehtagadás értelmezési kulcsa ma már egyre kevésbé a test sanyargatása, sokkal inkább a távolságvétel mindattól, ami fölösleges, ami szétszór, ami elvonja a figyelmet. Az askézis ma alapvetően az egyszerűségekre való törekvésben, az étellel szemben támasztott elvárásokról, sikerekről, emberi vigasztalásról való lemondásban, a belső áttetszőség keresésében, az ego és a bűnösen „saját” elleni küzdelemben ragadható meg leginkább. Ezek vezetnek el a szabadságnak ahhoz a tapasztalatához, melyben a szerzetes örömeiben így kiált:

¹⁵*Verbi Sponsa* 6. Vö. *Vita consecrata* 42.

¹⁶Vö. Szent Benedek *Regulája* 72,12.

¹⁷*Apoph. Alph.* Görög: PG 65, 77B, magyar: A szent öregek könyve. (Ford. Baán István.) Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 2001, 29.

¹⁸Zsolt 72,22–23,
idézi Szent Benedek
Regulája 7,50.

„Olyan lettem, mint egy igás állat, mégis mindig veled vagyok”.¹⁸
A szemlélődő életforma aszkézisének szerepe tehát nem más, mint hogy az állandó megtérésnek azon az útján vezeti a szerzetest, mely a virrasztó emlékezet ébren tartásához szükséges. A szemlélődő közösségekre jellemző stabilitási fogadalom és klauzúra a közösséghez, házhoz, előljáróhoz való hűség révén az elköteleződés olyan pecsétje, mely képes megnyitni az emberi affektivitást a Krisztus testében való együttélés teljes örömére.

Isten emlékezetének őrzéséhez és a világ felett való virrasztáshoz a szemlélődő szerzetesi élet monasztikus hagyományában még két fontos dolog tartozik: a *munka* és a *vendégfogadás*. A bencés-ciszterci-trappista vonalhoz tartozó szemlélődő közösségek sokszor kemény fizikai munkát végeznek. Mindez nemcsak a szegényekkel való sorsközösség vállalását jelenti, hanem egyben tanúságtétel arról, hogy a munka nem szolgaság, hanem méltóság, felelősség, a kenyerét mindennapi munkával kereső ember kreativitása, aki a nap terhét és a holnap bizonytalanságát a Gondviselésben bízva éli meg. A Krisztussal való egységet kereső és az egyház misztériumát elvonultságban megélő szemlélődő közösségek monasztikus családjainak sajátossága, hogy Isten emlékezetének az imént felvázolt tapasztalatát megosztják mindazokkal, akik vendégként részesülni akarnak benne. A közösségek sokakat vonzó vendégházai arra hívják a pusztába látogatót, hogy adja át magát a szerzetesek liturgikus imádságának, a hely csendjének, a természet szépségének, hogy megtapasztalja a teljes egészében Istenre irányuló és mély emberségtől átítatott élet intenzitását. A szemlélődő élet házainak bezártsága csak arra szolgál, hogy a világ életétől való távolságvétellel megvalósulhasson az a szeretet, mely a valódi befogadás alapfeltétele.

Az öröklét változó hajlékai

Annak ellenére, hogy a szemlélődő szerzetesi élet az Isten időtlenségének megtapasztalására való meghívást jelent, s az életforma alapjai sok évszázada változatlanok, a szerzetesközösségeknek mégis szembe kell nézniük azokkal a kihívásokkal, melyek elé a megváltozott történelmi és társadalmi helyzet állítja őket.

A szemlélődő szerzetesrendeknek a más életformát élő szerzetességhez hasonlóan mindenekelőtt azzal kell megküzdeniük, hogy amíg a nyugati világban erejük és jelentőségük egyre csökken, addig Ázsia és Afrika egyházaiban számos új, nagy létszámú közösségük született új jellemvonásokkal és kihívásokkal. Az európai házak elöregedése és létszámcsökkenése a húsvéti misztérium elmélyítésére hívja a kontemplatív közösségeket, a Lélek örök fiatalságának megtapasztalására, aki az agóniában is képessé tesz az örömteli tanúságtételre, s a búzaszem reményét ajándékozta a bezárás előtt álló monostorok testvéreinek és nővéreinek. A szigorúan szemlélődő és monasztikus rendekre általában jellemző helyhez kötöttség a szerzetesek számára még fájdalmasabbá teszi a közösségek összevonással, áthelyezéssel járó megszűnését.

¹⁹II. János Pál pápa *Redemptoris missio* kezdetű enciklikája 69. „Ezért jogos az óhaj, hogy a szemlélődő élet különböző formái — mint az Evangéliumba gyökerezés kifejeződései — *jobban terjedjenek a fiatal egyházakban, főleg a világnak azon részein, ahol más vallások vannak többségben. Ez lehetővé teszi majd a tanúságtételt a keresztény aszkézis és misztikus tanítás hagyományának erejéről, és segíteni fogja a vallások közti dialógust is.*”
Vö. *Vita consecrata* 65.

Megváltozott társadalmi és jogi környezet

Ezzel együtt a rendek vezetői számára megnyílik az egyetemességre való tudatosabb nyitottság igénye és az interkulturális párbeszéd gazdagító, ugyanakkor rögös útja. A fiatal egyházakban létrejövő új alapításokkal kapcsolatos nagy kihívás abban áll, hogy a szemlélődő szerzetesi élet alapvető értékeit úgy kell világosan, pontosan, felelősen megfogalmazni és képviselni, hogy mindez ugyanakkor alázattal és tisztelettel nyitott maradjon az alapítás helyének emberi, kulturális értékeire. Az inkulturációnak ez a merész útja lehetőség a tisztulásra, a lényeges és lényegtelen világosabb megkülönböztetésére, de nem mentes az identitásvesztés veszélyétől. Ennek a folyamatnak a része, hogy a kontemplatív közösségek jelentős szerepet kapnak és vállalnak a vallásközi párbeszédben, illetve missziós lényegük is új szintet kap, és új lehetőségeket hordoz „különösen azokban a vidékeken, ahol kiváltképp becsülik a vallásos kontemplatív életet, az aszkézist és az Abszolútum keresését”.¹⁹

Sajátos, a nyugati világban élő szemlélődő közösségekre egyre inkább jellemző újdonság, hogy a globalizáció, a mobilitás és a könnyű kommunikáció miatt ezek a közösségek is sokkal inkább nemzetközivé váltak. Ily módon a kontemplatív közösségek sokhelyütt a kommunió egyháztapasztalatának nagyszerű példái, s az idegengyűlölettel és erősödő nacionalizmussal szemben az egyetemesség és befogadás csendes felkiáltójelei tudnak lenni. A más országban lévő szerzetesközösségbe belépők számának növekedése a korai szerzetességben is jelenlévő *xeniteia*, „idegenség” eszményét élesíti fel, önátadásuk radikalitása pedig származási helyükön is lelki gyümölcsöket terem. Elég, ha a franciaországi Grande Chartreuse karthauzi monostorában vagy a csehországi Novy Dvůr-i trappistáknál élő magyar testvérekre vagy francia, német és olasz monostorokban élő magyar nővérekre gondolunk.

Számos kihívást támaszt a nyugati világ szemlélődő közösségei számára a megváltozott társadalmi, emberi, jogi környezet. Ha például a szerzetesek munkájának kérdését vesszük szemügyre, egyértelmű, hogy a korábbi modellek már nem alkalmazhatók, a nagy birtokokkal nem rendelkező közösségek megélhetése nem kis problémát jelent. Az egyházi ruhák, édességek és képeslapok készítéséből és helyi értékesítéséből, ami sokhelyütt a klauzúras nővéreközösségek hagyományos munkája volt, ma már lehetetlen fenntartani nagy és régi ingatlanokat. Az egyre összetettebb jogi szabályozás miatt megnövekedett adminisztráció, a piacon való jelenlét szükségessége, a létszámcsökkenés és a hiányzó szakmai kompetenciák miatt megjelenő világi munkatársak jelenléte a monostorokban mind nehéz döntéshelyzetek elé állítják a közösségeket. Ha mindehhez még hozzávesszük az orvosi ellátás, a bevásárlás, beszerzés kérdését, vagy az idős és beteg szülők ellátásának problémáját, egyértelműen látszik, hogy a klauzúra megtartása ma több rugalmasságot és nagyobb felelősséget igényel az előljáróktól és minden szerzetestől.

**A társadalom
átalakulásával járó
lelki zavarok**

Több más olyan társadalmi, jogi tényezőt lehetne felsorolni, amik a közösségek életének szervezési, gyakorlati szintjén okoznak nehézségeket. Ezeknél azonban még komolyabb problémát jelenthetnek azok a társadalom átalakulásával járó belső, lelki és pszichés zavarok, melyektől nem mentesek a szemlélődő közösségekbe érkezők. A biztos családi háttér hiányából fakadó identitásproblémák, a generációk közötti távolság, a tekintély elutasítása, a szubjektívizmus és az elköteleződésre való képtelenség, a függőségbe kényszerítő telekommunikáció, a korán elkezdett szexuális élet és az interneten elérhető pornográfia mind olyan jelenségek, melyeket a ma szerzetessé válók magukkal visznek a monostor falai közé is, s amelyek komoly viharokat támasztanak a szív csendjében és a szorosán összezárva élő közösségekben egyaránt.

Emiatt egyre nagyobb hangsúlyt kell fektetni a megfelelő emberi, spirituális és teológiai képzésre, aminek megszervezése azonban a szigorú klauzúrát tartó és egyre szűkösebb emberi erőforrásokkal rendelkező közösségekben nem kis feladat. Az egyházi tanítóhivatalt dokumentumaiban fontos alapelveket fogalmaz meg, és hasznos szempontokat nyújt a szemlélődő közösségekben zajló formációval kapcsolatban,²⁰ ezek megvalósítására azonban csak akkor van esély, ha megfelelő együttműködés jön létre az egyes szerzetesrendek házai vagy akár különböző szemlélődő rendek egy adott területen élő közösségei viszonylatában.

*

²⁰Például *Verbi Sponsa* 22. In: *Szentszéki dokumentumok*, i. m. 420. *Potissimum institutioni*. *A szerzetesintézményekben folyó képzés irányelvei* 73–85. In: uo. 234–238.

**A szemlélődő
szerzetesség jelene és
jövője a nyugati
egyházban**

A nyugati egyházban létszámában kicsi, de hatásában, kisugárzásában felbecsülhetetlen szemlélődő szerzetesség mustármagként elrejtve, nagypéntek és nagyszombat csöndjében létezik egy zajos társadalom peremén, vagy inkább szívében. Hivatása ma sem más, mint az elmúlt évszázadokban: az emberi élet legalapvetőbb dimenzióját egész életet kitöltő valóságként megélve tanúságot tegyen a feltámadt Krisztus jelenlétéről az egyházban és a világban. Szavak nélkül hirdeti az állandó radikális megtérés, az Istennel, önmagunkkal és felebaráttal való kiengesztelődés lehetőségét. Jelként sugározza, hogy az ember teremtett természeténél fogva képes a végtelen és az abszolút befogadására. Tanúskodik a lélek szabadságáról, s arról, hogy ez a szabadság éppen az engedelmesség és a valahová tartozás tartós kötetelékében valósítható meg. Tanúskodik a klauzúrában megélt radikális szegénységgel járó lelki gazdagságról, s a gazdasági és ökológiai krízissel küzdő emberiségnek az önkorlátozás és mások felé nyitó és befogadó szeretet megoldását kínálja. Végül a szemlélődő életet élő szerzetesség a testitől különböző, annál sokkal nagyobb távlatokat megnyitni képes lelki termékenység tapasztalatában részesülve az egyház életének forrása, megújulásának művelője szerte a világon. Olyan ajándék, melyet becsülni, segíteni és óvni hivatott minden egyházi elöljáró, s amelynek magyarországi erősödéséért, terjedéséért mindenkinnek érdemes tennie és imádkoznia.

A hallgatás követői

A keleti keresztény szerzetességről

1977-ben született Budapesten. A Tan Kapuja Buddhista Főiskolán és a thesszalóniki egyetem teológiai szakán szerzett diplomát. Ortodox pap. Legutóbbi írását 2013. 11. számunkban közzöltük.

¹Jób 40,5; *Apophthegmata Patrum*, Euagriosz 6. In: *A szent öregek könyve*. (Ford. Baán István.) Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 2001, 115.

Személyes megjegyzések

Az *Apophthegmata Patrum* egyik története elbeszéli, hogy Kelliában összegyűltek a környék aszkétái, valamely kérdést megvitatni. Épp az idő tájt Egyiptomban tartózkodott a Pontuszi Evagriosz is, megannyi, az imádsággal és önmegtartóztatással kapcsolatos elméleti mű szerzője. A vita során ő is felszólalt, kifejtette álláspontját, ám a várt elismerés helyett mindössze egy higgadt legorombításban volt része. „Tudjuk *abba*” — torkolta le a helyi pap —, „hogya a saját vidékeden élnél, már sokszor lehetnél volna püspök és sokak feje, most azonban mint jövevény, ülj oda”. Evagriosz nem sértődött meg, hanem fejet hajtva Jób szavaival válaszolt: „Egyszer beszéltem csak, másodszor pedig nem lesz folytatása”.¹ Persze Kelliából eltávozva beszélt ő még sokszor és sokfélét, és írásai nagy elismerést vívtak ki maguknak a szerzetesek későbbi nemzedékei között; azt azonban megértette, hogy a kelliai remeték közt ő legföljebb átutazó, „jövevény” lehet, és mint ilyenek, tanácsosabb lesz hallgatnia.

*

Nehéz szabadulnom a gondolattól, hogy a keleti keresztény szerzetességgel kapcsolatban nekem is jobb volna hallgatnom, minthogy magam nem vagyok szerzetes, legföljebb alkalmi látogató, megtúrt, vagy néha szívesen látott jövevény. Mentségemre legyen mondva, hogy ha hozzájuk visz az utam, eszem ágában sem áll beszélni: „saját vidékemen” viszont időről-időre muszáj megszólalnom. Visszás dolog ez: mert amikor *ott* vagyok — legyen bár az „*ott*” a görög Áthosz-hegy, a szír Tur Abdin, vagy valamely közelebbi, román avagy szerb monostor — akkor nyilvánvaló, hogy a monostorokban mindennél becsesebb és beszédesebb a hallgatás, és aki ott van, mint valami friss vizű kútból, merít a csöndből. *Ide* visszatérve pedig, ha van feladatom, csak az lehet, hogy ebből a csöndből hozzak magammal, átcsempészve azt a világokat elválasztó határokon át, mint afféle tiltott árut; aztán ha már beszélek, megszólaltassam valahogy ezt a hallgatást — ami ugyebár lehetetlen. Egy idő óta viszont szokásommá vált egy-egy kavicsot, kődarabot hozni a szívemnek kedves helyekről: Pátmoszról, a Szent Hegyről, a Sínairól. Valamit, ami képes magába sűríteni a hallgatást. Most is ott sorakoznak a kisebb-nagyobb kövek, sápadtzölden, éjfeketén, homoksárgán, gömbölydeden vagy töredezett éllel egymás mellett a polcon és az ablak párkányán, mint egy-egy maroknyi némaság. Emlékeztetnek rá — mint a pontuszi kelliái öregek —, hogy ne igyekezzem minden áron bölcsnek látszani és okosakat mondani, és ha már a keleti szerzetesek csöndjét nem vagyok képes szavakba rejteni, legalább annyit mondjak csak, amennyit fel-

tétlenül muszáj: és lehetőleg nem sokkal több vagy nagyobb, mint egy-egy kavics.

**Repedések-futotta,
lándzsahegy-alakú, ho-
mokszín mészke-kavics
— Mor Lozor-monostor,
Tur Abdin**

Sokáig tartotta magát a feltevés, hogy a keresztény monachizmus kezdeteit Egyiptomban kell keresnünk: erről vallottak az olyan késő antik *bestsellerek*, mint az Atanásziosz-féle *Szent Antal-élete*, Jeromos Thébai Szent Pált méltató életrajza, vagy a sivatagi atyák tanításainak Cassianus által lejegyzett gyűjteménye, a *Collationes*. Az azonban, hogy az egyiptomi remeték és kisközösségek tanúságtétele a legjobban dokumentált, illetve, hogy ezek a dokumentumok jutottak el a latin nyelvű Nyugatra, még korántsem jelenti, hogy a „szerzetesség bölcsője” Egyiptom lett volna, még kevésbé, hogy innen kiindulva terjedt el a monasztikus mozgalom szerte a keresztény világban. Ma már bizonyos, hogy a szentföldi vagy a szíriai keresztény közösségekben formálódó aszketikus csoportok Egyiptomtól függetlenül alakították ki imádságon, vagyontalanságon és önmegtartóztatáson alapuló életformájukat. A Közel-Kelet alighanem legősibb, ma is működő keresztény monostorai a szír kereszténység Szent Hegyén, Tur Abdinban vannak, közülük nem egy 4. századi alapítású. A magas falak mögött felhangzó arám nyelvű himnuszok némelyikét maga Szír Szent Efrém (+373) komponálta, s a szerzetesek ma is kézikönyvként forgatják Ninivei Szent Izsák (7. század) misztikus traktátusait. Ezekről a Nyugat hosszú időre megfeledkezett, holott a szír kereszténység szellemi befolyása egykor igen nagy volt mind a latin-, mind a görögajkú egyházra, elsősorban az aszketikán és liturgián keresztül. A szírek által olyannyira kedvelt, himnuszokba foglalt, énekelt teológia, a racionális okfejtéseknél mélyebb szimbolikus beszéd, a szigorú böjtök és hosszú virrasztások egytől-egyig átítatták a bizánci ortodox szerzetességet is, és éreztették hatásukat még évszázadokkal azután is, hogy a szír egyházak a Kalkhedóni zsinat (451) után kiváltak a bizánci kereszténység főáramából. A keresztény aszketika mindjárt a keresztény Evangéliummal egy időben születik meg, a helyi egyházak peremén, mindenütt a vidékre és miliőre jellemző sajátos színezettel.

**Háromszög-alakú,
rózsapiros,
hegycsúcsot formázó
kő — Sínai-hegy**

A keleti keresztény szerzetesség mélyen aszketikus. A világot megmenteni, mondják, nem elméletekkel vagy ideológiákkal lehet, azok néha javítanak, többször rontanak rajta, hanem az *átistenülés-sel*. A teremtésbe be kell vezetni a teremtetlent, az eget egyesíteni a földdel, hiszen az Isten azért lett emberré, hogy az ember istenivé válhasson, és az Ő világosságnak a birtokában tudja „művelni és őrizni” a földet, amely a kezdetekkor rábízott. A szerzetes fő dolga, hogy amennyire lehet, telítődjön azzal az égi tűzzel, amellyel Pünkösöd napján a Lélek szállt le az apostolokra. Ezért az ortodoxia nem ismeri a „nem monasztikus” szerzetességet, a tanító-rendeket, betegápolókat, és a többi: ha valaki szerzetesként a város közepén él, akkor is úgy kell élnie, azzal a távlatlással, mint a sivatagban.²

²A keleti szerzetesség a „rendek” fogalmát sem ismeri: sokan összekeverik az ortodox szerzetességet a bazilita-renddel, akik nem görögkeleti (azaz ortodox, vagy más szóval

„pravoszláv”), hanem görögkatolikus szerzetesek.

Az askézis ikonjaként felfogott pusztaság archetípusa a Sínai-félsziget, és Izráel népének negyven évig tartó vándorlása annak forró kövei közt; továbbá az Úr negyven napig tartó böjtje a kísértések hegyén. A szerzetesség a pusztából indul, és mindig oda tér vissza lélekben. „Tartsd értelmedet a pokolban” — tanácsolja Szofronij apát — „és ne csüggedj”.

„Idővel az askézis a csöndesség szeretetét eredményezi, amely az Istennel való párbeszéddé magasztosul, és a tökéletesség előszobája lesz. A szerzetesek ékesszóló csöndessége a világ fecsegése elleni tiltakozás. A csönd összeszedettséget hoz, segíti az önellenőrzést és az önvádat a töredelemben, az éberséget és az értelem imáját, s elvezet az isteni fényességhez. (...) A szerzetes az önmegtartóztatás által ügyel arra, hogy kigyomlálja a testi szenvedélyeket, és megzabolazza a belső dolgokat, amelyek a külső dolgok forrásai. A vétkeesség érzése, és a bűnbánat örömteli szomorúsága a rendületlen askézishez vezetnek. (...) Az önmegtartóztatásban való előrehaladás a belső szépség fölfedezéséhez vezet. Szíriai Izsák abba szerint a józan mértékletesség szépségét a könnyek, a böjt, és a szív csöndessége teszi ragyogóvá, mivel az a kevés bánat és fáradozás, ami Isten kedvéért történik, többet jelent minden könnyedén végbevitt nagy tennél. Gyakorolhatja valaki a böjtöt, virrasztást, állva maradást külsődlegesen is, minden belső átalakulás híján: olyan ez, mint a felásott kert, belé vetett magvak nélkül. Ha a szerzetes megreked az askézis külsődleges formáinál, nehéz számára a monostorban eltöltött idő.”³

³Μοναχού Μωυσέως

Αγιορείτου:

Ορθόδοξος μοναχισμός.

Αποστολική Διακονία,

Αθήνα, 1995, 54–61.

**Mohazöld, ovális,
bársonyosan sima kő —
valahonnan az áthoszi
tengerpartról**

A „szív csöndessége” — a *hészükhia* — a keleti keresztény lelkiiség alapfogalma. Amennyire körül lehet írni, azt az állapotot jelöli, amikor a szívet nem kavargják fel a gondolatok és a hozzájuk kapcsolódó szenvedélyek, az értelem nem szóródik szét a világi elfoglaltságokban, hanem mind a kettő Isten felé fordul, szabadon, zavartalan szeretettel. Amióta csak létezik keresztény askézis, erre a belső nyugalomra törekszik: a remeteségben éppúgy, mint a nagyobb, akár sok száz fős monostorokban. Az Áthosz-hegyen például most is egymás mellett él a monasztikus élet valamennyi formája, az erdőkből vagy sziklahasadékokban élő magányos askétáktól a néhány főt számláló szerzetesi kisközösségeken — úgynevezett *kellion*okon — és kiterjedtebb „falvakon” — *szkítiken* — át a nagymonostorokig. A remetétől az út nem kronologikusan halad a nagy, jól szervezett közösségi élet felé, hogy azt lehetne mondani: a kunyhóban gubbasztó eremita az askézis „primitívebb”, míg a kiépített monostorban élő *cönobium* a szerzetesség „fejlettebb” formáját képviselné — igazság szerint maguk a szerzetesek ezt is, mint annyi más dolgot, épp fordítva látják. Ám ha az életfeltételek mások is, a monachizmus szelleme nem az; mint hogy az élet rendje is mindenütt nagyjából ugyanaz. Hajnali kelés (még jóval pirkadat előtt), hosszú templomi szolgálat (amely a liturgiában teljeseedik ki napkelte-tájt), rövid étkezés (mindig hús-

mentes), munka (a monostorban, vagy az azt körülvevő gyümölcsösökben, földeken). Délután megint csak munka, templomi szolgálat (ezúttal *vesperás*), közös étkezés (a második és egyben utolsó), aztán még egy rövidebb szertartás, míg csak teljes nem lesz a sötétség, és föl nem ragyognak az első csillagok.

„Minden egyes monostor sajátos karakterrel bír — írja Vasziliosz archimandrita, aki évekig az egyik áthosz-hegyi közösség előljárója volt. — És minden egyes monostor, kellion, szkíti és remetelak ugyanazt az Isteni Liturgiát, az életnek ugyanazt a tüzét rejti a szívében, amely megszentel mindeneket. Valamennyi szerzetesjelölt szabadon mozoghat, kiválaszthatja a monostort, ahol nyugalomra lel. S noha minden monostor *tipikonja* — regulája — és liturgikus programja közös az összes többi monostoréval, mégis, minden monostor magán viseli a szent alapítók, az építőmesterek, és az adott természeti környezet sajátos jegyeit. Az alapítás e jellegzetes arculata mellett adott még az időről-időre változó sajátosság, amit az apát személye, és a körülötte formálódó testvéri közösség jelent. Az apát adja ezt az arculatot, aki a testvériség lelki atyja, és aki megéri és kifejezi a szerzetesi élet kegyelmét a maga saját, összetéveszthetetlenül egyéni módján.

Ezek után az, hogy a szerzetes vajon a kertben, a konyhán, vagy a könyvtárban dolgozik-e, nem bír túl nagy jelentőséggel. Ha ír, épít, ikont fest vagy ír, esetleg — ha már elhagyta az ereje — látszatra semmit sem csinál, nem számít. Mindennel, amit tesz, vagy amit nem, egy érett szerzetes sugárzik: közvetíti a kegyelmet, a békét és az Istennek szóló dicsőítést, amely szívét elárasztja. Tanúságot tesz arról, hogy Isten, könyörületének sokasága által a nemlétből a létre vezetett mindent. És 'minden, amit teremtett vala, ímé igen jó'."4

⁴Gen. 1. 31. Αρχιμ.

Βασιλείου:

Η Ουσιαστική Συμβολή
των Τυπικών στη
Μοναχική Ζωή.

In: Καλλος και Ησυχία
στην Αγιορειτική
Πολιτεία. I. Μ.
Ιβήρων, 59–67.

**Ónszürke, szabálytalan
vulkanikus kőtömb —
Pátmosz**

I. Alexiosz Komnénosz bizánci császár 1088-ban aranybullát adományozott Khrisztodulosz szerzetesnek, hogy császári támogatásával megerősítse a Pátmosz szigetének legmagasabb fokán emelt monostort. Az akkori vészterhes idők tanúi a vészjósuló falak, amelyek bevehetetlen erődítésként zárják körbe a főtemplomot és a kicsiny udvart. A monostorépítészet Keleten történeti helyzettől jórészt függetlenül mindenütt hasonló struktúráat követ: befelé fordul, az épület szíve felé, mint ahogy a kupolák-árnyékolta templom is befelé néz, a szentély és az oltárasztal felé. Az oltár középpontja a Szent Test, a templomé az oltár, a monostoré a templom, a sziget pedig a monostor. Mindebben van valami egységes, és egyöntetű; ahogy a legkisebb, legeldugottabb út menti kápolna is ugyanazt a szellemiséget képes tükrözni, mint a konstantinápolyi Hagia Szophia. A térbeli variációk inkább csak annak tudhatók be, hogy milyen tájhoz alkalmazkodik az épület: sziklafokon, lankás völgyben, tengerparton, vagy nagyváros közepén áll-e. Ez az egyöntetűség azután nem csak térben, hanem időben is megvalósul: mivel a szerzetesi élet archetípusa a *biosz angelikosz*, az angyalok létmódja, ezért illik is időtlennek és egységesnek lennie időszámítástól és évszá-

zadtól függetlenül. *Időtlennek*, amennyire csak lehet, vagy amennyire a világ engedi: az egyházi év ciklikusan ismétlődő ünnepei, a nappalok és éjszakák egyformán pergő sora igyekszik hozzászoktatni az emberi lelket — amely máskülönben hajlamos a változások alapján definiálni önmagát — az időtlenséghez. A *Vita Angelica*, ahogy a latin Nyugaton mondták, ezt a paradoxont hordja magában: hogy *vita* ugyan, élet, azaz átalakulás, ugyanakkor *angyal* is, tehát mozdulatlan és örök. Emberek, akik nincsenek kiszolgáltatva a körülmények viharzásának, sem az elmúlásnak, hiszen már kimúltak a világból és nincs mitől félniük. A szerzetesi öltözék állandó darabja a *szhíma*, egy fekete, mellényre emlékeztető ruhadarab, amelyre pirossal hímezve a Golgota lépcsői és a Kereszt látható, mint az öröklétbe való átlépés kapuja. A monostorban a görcsbe dermedt lélek felenged, mert többé nincs mi után rohannia: sem vagyoneért, sem ételért, sem Istenért. Ehelyett vár; arra, hogy a kegyelem rátaláljon: de közben a várakozás egy olyan nemét igyekszik megvalósítani, amelynél nincs intenzívebb aktivitás.

„Az elváltozás, amely a szenvedélyek által ment végbe a lélekben, az erények gyakorlása általi átváltozásnak kell, hogy átadja helyét. Olyan munka ez, amely küzdelmet, tanácsadást és türelmet igényel. Az ima át fogja alakítani az értelmet, az önmegtartóztatás pedig engedelmességre bírja a testet. Böjt, virrasztás és ima — ezek a szerzetesek fő aszketikus elfoglaltságai, mindig egyesítve a bűnbánat, az örömteli szomorúság, az isteni parancsok megtartása és az egyház szentségi életében való részvétel által. Az ortodox szerzetesi élet elsősorban az ember gyógyítását és helyreállítását célozza.”⁵

⁵Μοναχού Μωυσεώς
Αγιορείτου: i. m.

**Kristálycsillámokkal
szórt márványos-fehér
kő — Rila-hegység,
Bulgária**

A kereszténység mindig a szerzetesekkel együtt vándorolt a Mediterráneumtól észak és kelet felé, míg csak el nem ért az Északi-tengerig, vagy az óceánig. A hegyek és vadonok nem hogy nem jelentettek számukra akadályt, hanem szántszándékkal keresték is ezeket: aztán ha valahol monostor állt már, előbb-utóbb megjelentek a telepések. Bulgária hegyeségei, Havasalföld, Moldva, az orosz erdőségek mind ismerik ezt a történetet, jóllehet különféle évszázadokból. Annak ellenére, hogy a szerzetes elvonul a világtól (hiszen kölcsönösen „halottak” egymás számára), az ortodox monachizmus sosem szűnt meg a világban élő kereszténység hajóereje lenni. Amikor a bizánci császárok elrendelték az ikonok elpusztítását a 8–9. században, a szerzetesek mertek szembebeszégülni velük (és a makacsabb fehérnépek). Amikor a görög földek a magas Porta fennhatóságát nyögték, vándorszerzetesek próbálták a népből tartani a lelket, a nyelv és a hit kettős pajzsával óva az embereket az ésszerűnek tűnő kulturális asszimilációtól. A mindinkább elvilágiasodó 19. századi Oroszországban a városi nép tömegestől zarándokolt az optyinai remeteség sztareceihez, hogy lelki útmutatást kérjen tőlük. A szerzetes tehát nem a világot tagadja meg és rázza le magáról — hogyan is merésznél —, hanem a világit: mindazt, ami nem ismeri a Szent Lelket, vagy ami ellene szegül.

Az egymástól térben és időben is távol eső monastorok tehát, legyenek azok az Urálon túli erdőségek mélyén vagy a júdeai sivatagban, láthatatlanul mégis szoros kapcsolatban állnak egymással: egyrészt a „közös kehely”, az eucharisztikus misztérium egységében, s a belőle nyert „egy Szent Lélek közösségében”, másrészt azért, hogy a szentek ugyanazon „aranyláncát” tekintik mérvadónak mindig és mindenütt. A nagy lelki elődöket elsorolva, akiknek tanácsai ma is képesek eligazítani a szerzeteseket a belső meghasonlottság vagy a kísértések idején, mindenhol szinte ugyanazok a szerzőket találjuk: akik helyet kaptak a Szenthegyi Szent Nikodémus vezetésével szerkesztett, 18. század végi nagy lelkiségi gyűjteményben, a *Filokáliában*. Ezt fellapozva azt látjuk, hogy a 4. századi sivatagi remete és a 14. századi konstantinápolyi teológus nagyjából ugyanazt a spirituális nyelvet beszélte, de bizonyára kiválóan megértették volna egymást a *Filokáliát* röviddel megjelenése után szláv nyelvre átültető Pajszij Velicskovszkival is. Az egységet még tovább erősíti az, hogy a szellemi egységet mindennapi gyakorlatba átültető regulák sem térnek el nagyban egymástól, hanem inkább egymás variációi, pontosításai; nem is bírnak feltétlen, „törvényi” tekintéllyel, hanem olyan iránymutatók, amelyet minden szerzetesi közösség alapként használhat saját aktuális életrendjének kialakításakor. A regulák — arrafelé inkább a *tipikon* szót használják, akárcsak a liturgikus szertartásrendre, amelyhez nemegyszer szorosan kapcsolódnak is — egy-egy nagy monasztikus szent nevéhez kötődnek: a palesztinai Szent Szabbaszhoz, a kappadókiai Nagy Szent Vazulhoz, vagy a konstantinápolyi illetőségű Sztudita Szent Theodorhoz. Régi hagyomány, hogy az első regulát a kopt Pahómiosz közvetlenül egy angyaltól kapta az első *koinovion*, azaz közös életrendet követő nagyobb monostor megalapításakor. Pahómiosz katona volt, és angyal ide vagy oda, ez meg is látszik a regulán (no persze a tetszetlen erőket is szokás „mennyei seregeknek” titulálni), de a későbbiekben a szerzetesek előjárói mindig ügyeltek arra, hogy a lejegyzett életszabályok alkalmazása sohase legyen rigorózus: a betű nem uralkodhat az elevenítő Lélek rovására.

A rend és az előírások

„A rend és az előírások, amelyek szabályozzák a szerzetesi életet, a legkevésbé sem emlékeztetnek a gondosan elraktározott dolgok tárolásának szabályaihoz, sem a hadsereg szervezetére, ahol egyeseknek kötelező szolgálatot kell tölteniük. Sokkal inkább hasonlítanak egy szeretetben élő család tagjai közt fennálló harmonikus viszonyra és rendre. Emlékeztetnek egy élő szervezet életének rendjére és egységes szervezetségére; egy fa életére, amely a megfelelő talajon és éghajlaton gyökeret eresztve kívülről mozdulatlanul látszik, mégis szüntelen mozgásban van, mert él, nedvei keringenek, és egész létével szembenéz az időjárás próbatételeivel. A földbe mélyedő keserű gyökérszál a törzsön át az ágakig és a levelekig, melyeket beragyog a fény: mindezekről együtt lesz teljesség az élő fa, amely virágot bont, és a megfelelő időben meghozza édes gyümölcsét.”⁶

⁶Αρχμ. Βασιλείου: i. m.

Könnycsepp-alakú
lapos, éjfékete kő, rajta
fehér festékekkel görögül
a következő felirat:
„Uram, Jézus Krisztus,
irgalmaz nékem”

Ezt a követ az Ormília-monostorban szereztem: az ott élő apácák előszeretettel választják ki a kezük ügyébe eső szebb kavicsokat, és pingálják rájuk gyöngybetűkkel a fenti Jézus-imát. Ahogy az Áthosz-hegy — és a férfimonostorok általában is — *abaton*, azaz belépési tilalom alá esnek az ellenkező nembeliek számára, úgy ez az apácamonostor is zárt a férfi zarándokok előtt. Azért az első udvarig és a templomba eljutottam. A türelmes apácák, akik mindenhol virágokat ültetnek, és akiknél a gyümölcsös olyan fegyelmezett, mint az ikonok Édenkert-ábrázolásai, ilyen tengermosta kavicsokból rakták ki azt a hatalmas mozaikot is a *katholikon* bejárata elé, amely Noé bárkáját ábrázolja.

Noé bárkája az ő számukra ugyanis a templomhajó, amelynek oltalmába összegyűlve a lelkek megmenekülhetnek a kinti világ permanens vízözönétől: attól a belső katasztrófától, amely elnyeléssel fenyeget mindnyájunkat. Ezért van, hogy az istentiszteletek előtt egy fadarab, a *szimandron* ütemes megszólaltatásával hívják egybe a monostor lakóit — a hagyomány szerint Noé is ezzel hívta az állatokat a bárkába a közelgő vész előtt. Ki tudja, talán igazuk van: a bizánci világ autokratórsaival, khartofilakszaival, intrikáival és udvari pompájával együtt régen elsüllyedt, de a templomok, azok mindmáig állnak. A katasztrófa idején pedig, amikor rajtunk kívül álló erők csapnak össze, mit lehet mást tenni: várni és fohászcodni — erre emlékeztet a kavics, itt mellettem, és a rajta álló rövid mondat. Ez a Jézus-ima, amely vagy ezer éve ebben a formában az ortodox szerzetesség mindennapi lelki táplálékát jelenti. A gondolatok megzabolázásának és az értelem fölfelé irányításának módszereként a gyakran ismételt, rövid, „egymondatos” imákat már a monachizmus kezdeteitől előszeretettel gyakorolták, s később a számos egyéb formula mellett ez az imaszöveg lett a szellemi aszkézis alapja. Olyan ez, mint a böjt a test számára, amelynek idején az ételek változatossága és mennyisége a minimumra korlátozódik: a Jézus-imával a sokféle, széttartó és bogáncs-módra belénk akaszkodó gondolat helyett ezt a fohászt ajánlja elméje táplálékául a szerzetes. A Jézus-ima gyakorlásának helye elsősorban a monasztikus csönd és magány: de gyógyszerként a lelki atyák — akikhez világi keresztények sokasága csatlakozik ma is — gyakran ajánlják ezt a hozzájuk tanácsért fordulónak is, noha természetesen a szerzetesekénél kisebb dózisokban. A monostor, ha nem is „hajt hasznót” a társadalom számára — legalábbis világi mércével — azért hatással van a világra: ha helyesen élnek benne az anyagi életet, akkor messze sugárzik, és az egész környező vidék segítségére lehet. Egy nemrég szentként elismert atya, az áthoszi Szent Porfíriosz — aki életének egy hosszabb időszakában az egyik athéni klinika papjaként szolgált — azt mondta:

„Ha beléptek egy monostorba, nyíljon meg a lelkecskétek Isten szeretete előtt! Ott minden szent; nagyon sok lélek van ott, együtt imádkoznak, önmegtagadásban élnek Isten életét. A monostort a

Jézus-ima

A szerzetesek imádsága

megszentelt lelkek teszik naggyá. A léleknek félelmetes az ereje, és ez kihat a környezetére is. Így a szent helyek hatnak ránk, felemelnek bennünket. Ha ilyen helyen vagyok, a szent hely a mennybe emel, még mielőtt imádkozni kezdek, ahogyan például Pátmosz, a Szent Hegy és más, hasonló helyek.

Sokak számára a szerzetes világtól elrugaskodottnak, magának valónak tűnik. Úgy látszik, mintha csak a saját lelkével törődne, és nem adna semmit az egyháznak vagy a világnak. Ez nem így van. A szerzetességnek köszönhető, hogy az egyház annyi éven át fennmaradt. Aki monostorba vonul, és mindenét Krisztusnak adja, az egyházba lép be. Természetesen azt kérdezhetnéd: »A kik remeteként élnek egy barlangban, vajon segítik az egyházat?« Igen! A barlanglakó remetek titokzatos módon segítik az egyházat. Lehet, hogy a barlangban élő szerzetes nem gondoz fákat és nem művel kertet, nem ír könyveket, sem olyasmit, ami hasznos az életben vagy az előrehaladásban, de ott a barlang belsejében egy új alkotást hoz létre: fejlődik és megszentelődik. Az aszkéták azért laknak barlangban, hogy senki se ragadja ki őket a lelki életből. Forró és tiszta életükkel, főként pedig imáikkal segítik az egyházat. Mondok nektek valamit, ami talán túlzásnak tűnhet számotokra. Szeretném, ha mégis hinnétek nekem, gyermekeim! A szerzetesi ima hasznáról lesz szó. Figyeljetek csak ide!

Tegyük fel, hogy van hét, ékesen szóló és szentéletű teológusunk. Ékesszólásuk páratlan. Mindegyiküknek van egy parókiája, amely tízezer hívőből áll. Beszédüket mindennap hetvenezer ember hallgatja. Szavaikat hallva ezek hatódnak meg, megbánják bűneiket, megtérnek Krisztushoz, és egész családok menekülnek meg. Egy szerzetes viszont, akit senki sem lát, és egy barlangban él, alázatos imája révén még ennél is nagyobb hatást ér el. Nagyobb eredményeket ér el egymagában, mint a másik hét együttvéve. Így látom. Biztos vagyok benne. Íme, milyen fontos a szerzetesek imádsága. A szerzetes egyedül van a cellájában, de imájának hullámai minden emberhez eljutnak, még ha messze vannak is. Imádsága révén ő is része az emberiség összes nyomorúságának, és csodákat tesz. Éppen ezért még a legjelesebb hitszónoknál is fontosabb.”⁷

*

Hat, formára, színre, tapintásra egymástól igencsak különböző kő. Az egyik súlyos, barátságtalan, a másik készségesen a marokba simuló. Emez csillámlik, ha a nap felé fordítom, amaz elnyeli a fényt, mint a szerzetesek fekete köpönyege. Hatféle hallgatás. És mégis, milyen csodásan összehangzók; jobban megférnek egymás mellett, jobban illenek egymáshoz a csöndjük által, mint azt bármilyen leírás sejtetni engedné. Egységükhöz nem lehet szavakkal közel férközni. Szépségüket nem lehet analízisnek alávetni. Máshol lehetsz okos, viselhetsz hivatalt, írhat szavakat: de itt jövevény vagy, ezért hát ülj le, és jobb, ha elhallgatsz.

⁷Áthoszi Porfiriosz atya tanításai. (Ford. Sinka Borbála Julianna.)
Odigitria – Jel, Budapest,
2012, 143–144.

VASADI PÉTER

A bíborosról

b. John H. Newmannek

*Jóval több mint tíz
 éve nézem az arcát.
 Egyik szeme elfogad,
 a másik nem.
 Az első kissé fáradt.
 Messziről, a pupillájában
 csúcsonyuló háttérből
 süt ki. Így hatol át
 emberen az önföladás.
 A másik szeme megállít.
 Számon kér, de fátyolozottan.
 Jól ismeri a gyöngeségeket.
 Mégsem méltányolja túl a
 bíboros a delikvens érzé-
 kenységét. Túrje csak a magáét.
 Tudjon. Nézzen vissza. Tanuljon.
 Legyen mélyebb. Igazabb.
 Két szeme együtt a leküzd-
 hetetlen állhatatosság, mit
 a szív valódi szabadsága
 erősít, s táplál erejével.
 Szellemi ez a nagyon is
 testi tekintet. Teljes
 kirajzoltság a zavartalanul
 tiszta sugárban.
 Rabul ejt, és mi örülünk,
 hogy szentsége megérlette
 őt — zseni lett.
 Ez az ember már itt, most
 elkészült, mielőtt kész
 lehetett volna. Attól nagy,
 hogy nem elnyugvásra, de új,
 s megújító kezdetekre sarkall.
 Arca remekmű. Szépsége
 provokál, de szelíd:
 nem akar, hanem ért.
 Megértette, másképp nem lehet,
 csak egyszer, s mindenkorra.
 Virágfejként kinyílt, kegyelmi*

*intellektusa belévetette magát
az istenszerelembe. Hosszú nász
köszöntött be ezután, mely
kérdéssé tett a bíborosban
mindent, ami nem gyúlékony.
Sokat kellett szenvednie,
hogy föladja egyéb hiteit.
Föladta. Maga tűzzé lett,
mégis megcsöndesedett,
de már nem csak égett,
elméjével, szavával, hitével
égette is, akiket szeretett.
Arca tovább kérdez. Nem
födik még a vallásinak
álcázott s elfinomított
önérdekek tülljei sem.
Így lettek határtalanná
a válaszai is. Világít
ez az arc. Szép, mert örök.*

HALMAI TAMÁS

A fölöslegről

*A jóság takarékos
azt teszi ami jó
a fényből egy marékhoz
elég egy kézfogó*

*amit a szív kigondol
arányosan eloszlik
éppen csak horizonttól
éppen csak horizontig*

*a több az egyszerűn
erőt hiába vesz
a fölösleg a bűn
a bűn: fölösleges*

A tizenegyedik parancsolat

CSEKE ÁKOS

1976-ban született. APPKE BTK Esztétika Tanszékének oktatója. Legutóbbi írását 2015. 6. számunkban közzöltük.

Gabriel Marcel (*Le mystère de l'être*, II. kötet, 1981): „A reménytelenség nem pusztán egy lehetőség a sok közül; ki kell mondanunk, hogy a reménytelenség-lehetőségek úgy leselkednek ránk, mintha egy elvarázsolt erdőben haladnánk előre, ahol minduntalan zavarba ejtő bőséggel kecsegtető, rosszindulatú növények fonódnak a testünkre.”

A halállal kapcsolatos reménytelenség az étellel és egyáltalán az emberrel kapcsolatos reménytelenség következménye: „Ahol az emberekre úgy tekintenek, mint olyan lényekre, akiknek mindig bizonyos teljesítményekkel kell előrukkolniuk, mondván, hogy csak ezek a teljesítmények képesek igazolni a létezésüket, ott hamar oda jutnak, hogy e teljesítményeken kívül semmilyen más valóságot nem fognak elismerni.” Ebben az esetben viszont „nem vagyunk mások, mint sorban egymás után következő egyedek, akik azért születnek meg, hogy előbb-utóbb eltűnjenek a születések végeérhetetlen láncolatában.” Innentől fogva természetesnek tűnik, hogy a halál nem titok, hanem „puszta tény” — az emberek egyszerűen szünetesnek, tönkremennek, elavulnak, mint ahogyan a régóta használt háztartási eszközök.

„Az emberek nagy többsége a saját halálát sokkal könnyebben elfogadja, mintsem gondolná.” Annak a halála azonban, akit szeretünk, nem lehet nem elképzelhetetlen, felfoghatatlan, elfogadhatatlan. Ezt a maga pozitívításában is kifejezhetjük: „Szeretni valakit annyit tesz, mint azt mondani: »Te — te nem halhatsz meg.« De mi a pontos értelme ennek a kijelentésnek?” „Nem egy pusztán kívánságról van szó, egy óhajról, hanem inkább egy profetikus bizonyosságról.”

„Milyen garanciát nyújthatunk egy ilyen bizonyossághoz? Az empiristák vagy a pozitivisták szemszögéből nézve teljes abszurdum egy ilyenfajta garancia; és valóban: nincs-e nyilvánvaló ellentmondás e kijelentés és a tényleges tapasztalat világa között? A szeretett lény ugyanazoknak a viszontagságoknak a közegeiben létezik, mint bármi más a földön, és amennyiben a dolgok természetének elidegeníthetetlen része a pusztulás, annyiban az ő természetének is az.”

Ügyeljünk azonban arra, hogy helyesen tegyük fel a kérdést, írja Marcel, amin azt érti: vigyáznunk kell, nehogy összekeverjük a létezőt „azzal, ami által a létező lényegénél fogva az, ami”. Szeretetem ugyanis erre a „titokzatos minőségre” vonatkozik, ami független az esetleges történésektől: „a bekövetkezett események, amelyek a véletlen művei, nem képesek érvényteleníteni az örökkévalóságunk az ígéretét, amely elválaszthatatlan része szeretetünknek.”

*

„Aimer un être, c'est dire: toi, tu ne mourras pas.” „Szeretni valakit annyit tesz, mint azt mondani: »Te — te nem halhatsz meg.«” — Érti-e Gabriel Marcel a saját gondolatát?

Mit kell értenünk „profetikus bizonyosságon” („assurance profétique”)? És mit azon a „titokzatos minőségen”, amelytől az, akit szeretek, „lényegénél fogva az, ami”? Hogyan tudnám elválasztani a szeretett lényt, aki mellettem él, akinek a hangját hallom, akinek beszívom a bőre illatát, akivel életem eseményei zajlanak, a benne lakozó „titokzatos minőségtől”, amely független a bekövetkezett eseményektől, a haláltól, és akkor persze valahogy már az élettől is?

Ha szeretetem a szeretett lényben rejlő örök minőségre vonatkozik, amelyet nem érintenek a specifikus történések és események, így a legnagyobb, a halál eseménye sem, akkor miért mondanám neki, miért éppen neki mondanám és miért éppen én mondanám neki, e specifikus történések esetleges szereplőjeként, hogy „Te — te nem halhatsz meg”?

Talán inkább Isten szeretete ez, amellyel teremtményei felé fordul és szeretetében eltörli, megbocsátja bűneiket és talán ebből következő halálukat is. De én, aki nem vagyok Isten, hisz magam is meghalok és szeretni és szeretetre szomjazom, miért akarnám biztosítani és megígérni az örökkévalóságot valakinek, akinek ez már hitem szerint biztosított és megígértetett egy nálam mérhetetlenül nagyobb Úr hatalmából?

Hozzáadom az én — ebben az értelemben semmis — hatalmamot az övéhez? Ez volna a szeretet? Szeretetemben megígérem azt, ami ha az isteni szeretetben megígértetett, akkor már örökké megígértetett mindkettőnk számára, visszavonhatatlanul? Mit ad hozzá ez a szeretet Isten szeretetéhez?

✱

Jelenits István kérdezi máshol, más kontextusban: „Vajon mit szólna az az ember, akit ilyen merőben természetfeletti szeretettel próbálnánk meg szeretni? Nem mondaná-e keserűen, hogy egy falat természetes szeretetben több öröme telnék, mint ezerannyi természetfelettibben?”

✱

„Szeretni valakit annyit tesz, mint azt mondani: »Te — te nem halhatsz meg.« De mi a pontos értelme ennek a kijelentésnek?” Biztosan nem a bizonyosság, biztosan nem a prófécia, biztosan nem az örökkévalóság. Honnan venném a bátorságot a bizonyosság hirdetésére akkor, amikor az, akit szeretek, fél lábbal már a halál birodalmában van? Megszakad a szívem, futok utána, keresem őt, keresi a szívem, a kezem, a testem azt, akit szeret. Ki keres itt bizonyosságot?

Valójában talán inkább úgy vagyok, mint Orpheusz, aki Ovidius szerint azt kéri az alvilág őreitől: „Eurydice fonalát fűzzétek vissza a léthez!”, majd hozzáteszi: „Ő is majd, ha megérve befutja az évei számát, újra tiétek: amit kérek, csak kölcsön-ajándék; ezt a kegyet, ha

a sors nőmnek nem akarja megadni, vissza se térek: örüljetek itt két holtnak ezentúl!” Orpheusz, aki nem örökkévalóságot, hanem csak egy kis időt kér még Eurüdikének és vele együtt önmagának, egy kis türelmet (ha a halál valóban, mint Lévinas írja, „a lét türelme”).

Valójában talán inkább úgy vagyok, mint Jézus, aki azt parancsolja annak, akit szeret: „Lázár, jöjj ki!” Visszahozza az életbe: az életbe hozza vissza, nem pedig az örökkévalóságot ígéri meg neki és szeretteinek. Aki azt mondja: „Te — te nem halhatsz meg”, nem az örökkévalóságra áhítózik, nem az örökkévalóságot ígéri meg, mint Marcel hiszi. Kérésében, óhajában, kívánságában, kiáltásában nem annak a hitnek ad hangot, hogy végső soron a halál nem az, aminek látszik, hogy a halál egy új élet kezdete csak.

Azt kéri, azt akarja, azt követeli, azt parancsolja — és szinte bizonyos abban, hogy szeretete minden hatalom fölött áll, hogy tehát kérése, akarata, követelése, parancsa teljesülni fog —, hogy aki mellette volt és akit szeret, maradjon itt, három órára, egy napra, egy sóhajtságnyi időre, néhány évre még, bármeddig, ameddig csak lehet.

*

Gabriel Marcel nem érti a saját gondolatát. Alighanem azért nem érti, mert kiirthatatlan meggyőződése, hogy a vallásos hit legyőzi, megsemmisíti, megelőzi az emberi tapasztalatot. (Hite tiszta platonizmus.) Számára a kérdés nem az érzés, a fájdalom, a szeretet, hanem a valóság igazsága és valósága. (Szeretete merő absztrakció.) Vallására mint megingathatatlan és minden tapasztalatot, érzést megelőző alapra támaszkodva bámulatatosan logikusan jár el.

Azt „természetesen” nem gondolhatja, hogy a halál visszafordíthatatlan megsemmisülés, mert vallása nem ezt tanítja. Pál azt mondja: „Hiszen számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség.” Ezen tehát viszonylag hamar túljut (bele se gondol, egyetlen pillanatig sem mer belegondolni, fel se teszi, hogy ennek az ellenkezője is lehetne akár — borzasztó — igazság, hite szerint vallása nem enged teret az ilyen nevetséges empirista és pozitivisták kételyeknek, képzelődéseknek). A kérdés innentől fogva csak az lehet: ki győzheti le a halált? Azt, hogy a halált az ember és az emberi szeretet győzheti le, „természetesen” szintén nem gondolhatja, hiszen az megengedhetetlen gőg volna az általa elképzelt keresztény vallás tanítása szerint. Ebből aztán pillanatok alatt levonja a kristálytisza következtetést: egyedül Isten szeretete menti meg azt, akit szeret. Mivel pedig ennél hatalmasabb megmentőt úgyse találhatna, profetikus bizonyosság fogja el és valósággal megnyugszik szeretetében.

Amikor a halálán van az, akit szeret, nyugodt szívvel felteszi tehát a kezét és Istenre bízta őt, megígéri neki azt, ami az ő vallása szerint minden igaz embernek megígértetett. Tiszta sor: bámulatos okfejtés. Mint egy szépen levezetett matematikai képlet. (Talán megint Pálra gondol közben, talán Pálra hivatkozik a szívében, amikor a szeretet tehetetlenségét hirdeti: „Ma még csak tükörben, homályosan

látunk, akkor majd színről színre. Most még csak töredékes a tudásom, akkor majd úgy ismerem mindent, ahogy most engem ismernek.” Vagy a Jelenések könyvére: „Mostantól fogva boldogok a halottak, akik az Úrban haltak meg. Igen, mondja a Lélek, hadd pihenjék ki fáradalmaikat, mert tetteik elkísérik őket.”)

Csakhogy amikor ott állok amellett, akit szeretek és aki a halál kapujában áll — valójában persze mindig a halál kapujában áll és állok —, akkor, ha valóban szeretek, egyáltalán nem a vallás igazságát keresem és bizonygatom, nem vallásbölcseleti értekezéseket és logikai képleteket gyártok a fejemben, hanem szinte beleveszek a fájdalomba, a szeretetbe. Nem válik hitté a szeretetem, de minden hitem a szeretetemben összpontosul.

Hiába tanítja a vallásom, hogy a halál nem halál, hogy fölösleges szomorkodnom a halott miatt, hogy amíg élek, nem tökéletes a szeretetem, mit sem tehetek azért, akit szeretek, jobb tehát, ha Istenre hagyom, ha Istenre bízom a szerelmemet — mégis úgy érzem, mert nem tudom máshogy érezni, hogy a halál képtelen, irgalmatlan tagadás, amit nem engedhetek meg, ami ellen tennem kell valamit.

Ahogy Lévinas írja a *Teljesség és végtelenben*: az a benyomásom támad, hogy a halál talán titkos fenyegetés, amelyről semmit nem tudok, gyilkosság, amely ellen nem védekezhetem, egy idegen, talán isteni akarat, amely érthetetlen okból, parancsoló erővel nemet mond mindarra, ami vagyok és amit akarok: „A haláltól való félelmemben nem a semmivel állok szemben, hanem azzal, ami *ellenem van*, mint ha a gyilkosság nem a halál egy lehetséges oka volna, hanem a halál lényegével lenne egyenlő.”

Ebben a helyzetben nem tudok mást mondani, mert ösztönösen ezt kiáltja minden, ami én vagyok, függetlenül attól, hogy milyen vallású vagyok: „Te — te nem halhatsz meg!” Halálosan komolyan mondom. Ott állok, mindenre készen, és ezen kívül semmit nem tudok: semmiféle bizonyosságom nincs. Elveszek, elvesztem, mert meghal, akit szeretek.

Nem a hitem igazságáról beszélek, hanem az örült fájdalom igazságáról, ami kétségbevonhatatlan, és amit semmilyen hitbeli igazság nem írhat felül. (Ágoston a *Vallomások* kilencedik könyvében leírja: tudja, hogy hite szerint nem szabadna szomorkodnia anyja halála miatt, hallotta, hogy haldokló anyja, Mónika maga is erre buzdította őt; mégis kietlen fájdalommal siratja halott anyját, kétségbeesetten, vigasztalhatatlanul.)

Egyetlen bizonyosságom van: hogy valahogyan el kell kerülnöm a veszélyt, amely arra leselkedik, akit szeretek. A kezem, a lábam, a testem, a félelmem, a szeretetem messze előrébb jár, mint az eszem, a gondolataim, a meggyőződéseim, a vallásom, már régen cselekszem, érzek, fájok, kiáltok, megkönnyebbülök, amikor végre eljut a tudatomig, hogy mi történik velem és velem, hogy mibe keveredtem.

Amikor meghal az, akit szeretek, egész lényem ebben az egyetlen pontban sűrűsödik össze: a tagadásban (a halálban) és a tagadás tagadásának tébolyult vágyában.

Nem Krisztusra gondolok, a szeretetre, aki lement a halál birodalmába és legyőzte a halált, hanem mindenestül és kizárólag arra, akit szeretek és aki — ami elképzelhetetlen — éppen meghal nekem. (Luther 1542. szeptember 23-án kelt levele Justus Jonasnak, lánya, Magdalena Luther halála kapcsán: „Azt hiszem, eljutott már hozzád a hír, hogy Magdalena, szívből szeretett lányom újjászületett Krisztus örök országában. Bár én és a feleségem csak hálával tartozunk szerencsés hazatéréséért és boldog végéért, amely által kiszabadult a test, a világ, a török és az ördög hatalmából, mégis akkora a természetes szeretet ereje, hogy zokogás és sóhajtozás nélkül, sőt gyengeség nélkül nem bírjuk. Tekintete, szavai, mozdulatai még mélyen a szívünkbe vannak zárva — mind az élő, mind a haldoklóé, ezé a mindenben engedelmes és tapintatos lányé, úgyhogy még Krisztus halála sem képes gondolatainkat elűzni, ahogy kellene, pedig mi csoda minden ember halála Krisztuséhoz képest?”)

Nem a keresztény hitet akarom igazolni észérvekkel, nem a hit-tételeket sorolom. Ott állok bénán, tehetetlenül és próbálom megérteni, mi az, ami megtörténik, és mi az, ami megtörténhet. Mi a valóság és mik a lehetőségek?

Látom, érzem, figyelem, ahogy tagjaiból szivárog az élet.

Megtapasztaltam, mert szerettem és szerettek, hogy a szeretet teret ad, teret nyit, kitágítja a teret és olykor-olykor kimerevíti, megállítja, legyőzi az időt. Új térbe vezet, más idővel adományoz meg: másvilág. Halála pillanatában nem tudok mást gondolni, mint azt, hogy a szeretetnek ez a tágító-kimerevítő hatalma a halálban és a halálon túl is érvényben maradhat.

Ez az illúzió a szeretetem. Vallásom, hitem nem előzi meg szeretetemet, nem traktálja dogmákkal, nem állít fel képleteket, sémákat, legföljebb érti vagy nem érti azt, ami bennem zajlik, abban az emberben, aki hihetetlenül szeret. (Amilyen mértékben érti és elfogadja vagy nem érti és nem fogadja el, annyiban igaz vagy hamis ez a valóság; valójában soha nem egy vallásról és annak igazságáról van szó, hanem emberekről, akik élnek, szeretnek és meghalnak egymás szemé láttára, tehetetlenül.)

Hiszen egyszer már feltámasztott és feltámasztottam: akkor, amikor szeretett, akkor, amikor megszerettem.

Elveszett vagyok, mint a fiát a karjaiban tartó Mária, mint a halott Istent ölelő, sirató Mária Magdolna a kereszt alatt. Semmit nem hiszünk, semmit nem tudunk. Ha eddig tudtuk, tudni véltük, mi a valóság, most biztosan nem tudjuk. Azt mondjuk, azt kiáltjuk: „Te — te nem halhatsz meg!” Nincs bennünk profetikus bizonyosság: remegő hangon mondjuk, gyermekként dadogjuk.

Amikor az elképzelhetetlen bekövetkezik, a lehetetlenhez folyamodunk. (Szinte bizonyosak vagyunk abban, hogy a szeretet maga alá fogja gyűri a halált, miközben világosan tudjuk, hogy a halál pillantásra se méltatja majd tehetetlen szerelmünket.) Ez a folyamat olyan ösztönös, olyan természetes, hogy a legtöbb esetben ki se mond-

jük, el se gondoljuk, csak a tagjaink kiáltják, üvöltik hangtalanul. Kissemmizettek vagyunk. A könnyeinkben gondolkozunk. Idegenségünkben, abban, hogy egyszerre minden idegenné lesz az életben, mert a „te” eltűnt, nincs tovább, nem felel.

Úgy parancsoljuk az úrnak, a halálnak, hogy engedjen a szerelemnek, mintha hatalmunk volna fölötte. Ahogy az *Énekek éneke* szerelmese mondja: „Tégy engem mint egy pecsétet a te szívedre, mint egy pecsétet a te karodra; mert erős a szeretet, mint a halál, kemény, mint a sír a buzgó szerelem; lángjai tűznek lángjai, az Úrnak lángjai.”

*

Hogyan kell helyesen fordítani azt a francia mondatot, mi a valódi értelme annak a mondatnak: „Toi, tu ne mourras pas”? Magyarul úgy szoktuk idézni Marcel sokszor idézett kijelentését: „Te — te nem halhatsz meg!” Kérdés azonban, hogy ez a fordítás helytálló-e.

A „mourras” a francia „mourir” ige egyszerű jövő idejű alakja egyes szám második személyben. Az egyszerű jövő (futur simple) a francia nyelvben jelenthet parancsot is. A Marcel által megfogalmazott mondat formája ebben az értelemben a Kivonulások könyvére, a tíz parancsolat megfogalmazására hasonlít; amit magyarul úgy mondunk: „Ne ölj!”, az franciául úgy hangzik: „Tu ne tueras point.” A Marcel által megálmodott francia mondat pontos fordítása tehát az is lehetne: „Ne halj meg!” A szeretet parancsolata, a tizenegyedik parancsolat.

De talán pontosan azért nem fordíthatjuk így, felszólító módban, mert isteni parancsolat ugyan, de nem Isten szájából hangzik el. Gyöngítünk rajta, gyöngítve fordítjuk, emberi parancsként, vágyként, óhajként: „Nem halhatsz meg!”

A futur simple, az egyszerű jövő jelenthet azonban egyszerű jövőbeli kijelentést is. A „Toi, tu ne mourras pas!” helyes fordítása akkor ez: „Te — te nem fogsz meghalni.” (Amikor a szeretetről írt tanulmányában Josef Pieper Marcel mondatát tárgyalja, egy korábban megjelent német fordítás alapján idézi, amelyben a fordító így adta vissza a mondatot: „Du wirst nicht sterben.” Magyarul: „Nem fogsz meghalni.”)

A szövegkörnyezetből ítélve Marcel alighanem tudatosan használja ki a francia nyelvben rejlő kétértelműséget. A mindennapi tapasztalatra építi érvelését, a szeretet tapasztalatára, amely nem akarja elengedni azt, akit szeret, amely vissza akarja hívni a halálból szerelmét. Azt mondja, azt kéri, azt követeli: „Ne halj meg!”

Ezt a Marcel szerint talán nem teljesen téves, de lehetetlen és helytelen érzést helyesen érteni annyit tesz, mint a futur simple másik jelentése szerint olvasni és érteni a mondatot, ígéretként, bizonyosságként: „Nem fogsz meghalni.”

A mondat az a libikóka, amelyre Marcel mintegy felülteti az olvasóját, hogy eredeti tapasztalatát, fájdalmát és fájdalmából fakadó elodázhatatlan, de fölösleges illúzióját, hogy tudniillik az emberi szeretet nemet mondhat a halálra, mintha egy individuum meg tudna

menteni egy másik individuumot, változtassa át azzá a hitté és bizonyossággá, hogy akit szeret, nem fog meghalni, nem azért, mert ő maga megmentheti őt, hanem mert Isten megmenti majd őt.

(Nem tudom, hogy Marcel ezzel a jó szándékú átváltoztatással nem ülteti-e fel olvasóját, nem valami olyasmire beszéli-e rá, ami nem kifejezetten írja le érzése, tapasztalata igazságát; nem tudom, hogy ezzel Marcel nem hitelteleníti-e valahogy azt a vallást is, amely nevében megóvná a szerelme saját kétségbeesett, halált megvető, „gőgös” szerelmétől. Valóban ezt tanítaná az Úr? Valóban azért jött el, hogy átvegye tőlem szerelmemet és a szeretet terhét, s hogy az én emberi, nagyon is emberi szeretetem mindig pusztán az isteni szeretet szinte fölösleges árnyéka legyen?)

✱

A szeretet című tanulmányában (*Über die Liebe*, 1972; magyarul: *A szeretetről*. Vigilia, 1987) Josef Pieper azt írja: „tanácstalan megdöbbenéssel” olvasta Szolovjov tézisét, aki „a szeretetet olyan erőnek nevezi, amely kizárja a halált, tiltakozik ellene, sőt egyenesen tagadja.”

Marcelre hivatkozva kérdezi: „De van-e értelmes lehetősége annak, hogy az emberi szeretetről kijelentsük, hogy kizárja a halált, és hogy a halál elkerülhetetlen volta összeegyeztethetetlen az igaz szeretettel? Nekem úgy rémlik, ezzel már átlépnénk azon a határon, amely majdhogynem a téboly határának nevezhető.”

Kétségtelen (ahogy talán az is kétségtelen, amit Platón a *Phaidroszban* úgy mond: „legnagyobb javaink éppen a tébolyból fakadnak”). A kérdés csak az: hová vezet minket az emberi szeretetnek ez a szépen és józanul lehatárolt felfogása?

Pieper, aki skolasztikus módon felvázolja Marcel és Szolovjov elmélete kapcsán az érveket és az ellenérveket, érdekes, de üres képzelgésnek tart minden olyan elméletet, amelyben „a véges ember elragadtatottan semmibe veszi a számára kiszabott határt”, vagyis amely a szeretetet, a szerelme olyan hatalomként írja le, amely valamilyen értelemben felléphet a halál ellen. A valóságban, írja Pieper, egyáltalán nincs ilyen hatalma az emberi szeretetnek: csak az isteni szeretet lehet teremtő szeretet: Marcel kijelentését pontosan azért idézi, hogy általa is megerősítse ezt a meggyőződését.

Bár az emberi szeretet Pieper szerint is „több pusztá ismétlésnél”, de „természete szerint és elkerülhetetlenül utólagos megvalósulása és valamiféle ismétlődése a tökéletes módon és a szó pontos értelmében teremtő isteni szeretetnek.”

Az ember azt gondolná, hogy szeretete, szerelme arra hívja, arra ösztönzi: teremtsen, hozzon áldozatot, reménykedjen határtalanul, menjen át a falon, legyen kétségbeesett, dühös, járja meg a poklot is, ha kell, adja akár az életét is azért, akit szeret; szeretetében legyen olyan erő és hatalom, hogy az olykor akár Isten ellen fordítsa az igazságtalan szenvedés, az elfogadhatatlan pusztulás láttán (vagy az ellen, amit a vallás hajlamos Istennel azonosítani).

Az ember azt gondolná, valahol ez lehet a szeretet valósága, és ha a kereszténység a szeretet vallása, akkor ezt a valóságot nem árnyéknak, ismétlésnek — fölösleges emberinek — mondja, hanem lehetővé teszi, érti, felmenti, dicséri, szereti, megbocsátja; Pieper szerint azonban ez csak talán a kissé hiábavaló és hiú valósága, de semmiképpen nem az igazsága a szeretetnek.

✱

Csak kérdéseim vannak; mit tudhatok én a szeretetről, a halálról, Krisztusról, a kereszténységről? Mégis azt kérdezem: nem nyomja-e agyon, nem temeti-e maga alá, nem jelentékteleníti-e el Isten és az isteni szeretet így értett fogalma és valósága az emberi szeretetet?

Szeretni Marcel és Pieper szerint végső soron annyit tesz, mint azt mondani a másíknak: Isten már úgyis szeret téged, az ő szeretete ugyanis több, mint amit én megígérhetek, de ehhez a végtelen és felülmúlhatatlan szeretetáramhoz mint igazi szeretethez azért én is hozzáteszek egy kicsit a magaméból, amennyiben hitemben megígérem neked azt a szeretetet, amellyel halálodban majd Isten szeret téged.

Szeretni itt végső soron annyit tesz, mint hálát adni Istennek a teremtő szeretetért, amellyel teremtményei felé fordul (így többek között felém és azok felé, akiket szeretek). Szeretetem ismétlés, kiéészítés, hozzácsapás, szupplementum.

Ha igaz, amit Pieper néhány évtizedekkel korábban a reménynek szentelt könyvében (*Über die Hoffnung*, 1935) írt, hogy a remény éppen attól teológiai erény, hogy valami olyasmire vonatkozik, ami minden elképzelést felülmúl, ami minden emberi határon túlmutat („Teológiai erényen a lét olyan megemelését értem, amely teljességgel túlmegy azon, amire az ember saját maga által »képes lehet.«”), ami, ha jól értem, azt jelenti: méltatlan és embertelen olyan dolgokra, célokra pazarolni a reményünket, amelyek a saját erőnkől elérhetőek, amelyek megmaradnak az általában remélhetőnek nevezett dolgok határain belül — az ember nem azáltal ember, hogy azt reméli, ami lehetséges, ami megvalósítható —, akkor le kell vonnunk a következtetést: a szeretet és a szerelem abban az értelemben, ahogy Pieper érti ezt a fogalmat, nem teológiai erény.

Ha — Pieper szellemében — a reményt amiatt nevezhetjük teológiai erénynek, hogy természeténél fogva a lehetetlent célozza meg, a szeretet viszont, megint csak Pieper szerint, attól az, ami, hogy belátja és elfogadja a saját, véges határait, megmarad a lehetségesen belül és ott cselekszik (ismétel és hálát ad), abból az következik, hogy a szeretet, a reménnyel ellentétben, nem teológiai erény, illetve — és megint csak ebből következően — a remény mérhetetlenül több, mint a szeretet.

Jézusnak ebben az értelemben azt kellett volna mondania: „Mind den parancsolatok között az első: Az Úr, a mi Istenünk egy Úr. Reméld azért az Urat, a te Istenedet teljes szívedből, teljes lelkedből és teljes elmédből és teljes erődből. Ez az első parancsolat. A második

pedig hasonlatos ehhez: reménykedj felebarátodban, mint magadban. Nincs más ezeknél nagyobb parancsolat.”

Pálnak pedig így kellett volna beszélnie: „Addig megmarad a hit, a remény és a szeretet, ez a három, de közülük a legnagyobb a remény.”

(Nem tudom, nem bírok semmiféle bizonyossággal erről — ki tud itt bármit is —, csak remélni tudom, szeretem ezt a reményt, hogy a keresztény szeretet nem azonos a Marcel és Pieper által leírt, az isteni szeretetet kissé fölöslegesen megismétlő, a saját határait jól ismerő és boldogan elfogadó szeretettel. Nem azt mondja-e Pál, hogy a szeretet „mindent remél” (1Kor 13,7)? Nem mintha Pál mint valósi autoritás könnyen idézhető és persze sokféleképpen értelmezhető kijelentése „bizonyító erővel” bírna itt: hatalma inkább abban áll, hogy tudja és kimondja azt, amit mindenki tud, aki szeret.)

✱

Talán nem is arról van szó, hogy Marcel — és Marcel nyomán Pieper — nem érti a saját gondolatát. Talán helyesebb azt mondani, hogy amint kimondta, leírta, bizonyos értelemben szinte megijedt a saját gondolatától: nem merete levonni a benne rejlő következtetéseket, hanem inkább mintegy visszafordult félúton, gyorsan kibékítette egymással a szeretet épp feltárult rémületét („Te — te nem halhatsz meg!”) a keresztény vallás nyugodt, problémátlan világával és hitével (azzal, amit ő keresztény vallásnak és hitnek gondol).

Értem vagy érteni vélem a rémületét. Összességében azonban van valami ijesztő, valami skolasztikus, valami reménytelen, valami szeretetlenség, valami embertelen s talán valami istentelen ebben a rémületben.

(Kétségtelen, hogy már-már megengedhetetlen túlzás azt állítani, mint az Énekek éneke szerelmese teszi, hogy a szeretet „erős, mint a halál, kemény, mint a sír”. Az is kétségtelen azonban, hogy egy szerző, egy szöveg, egy élet neuralgikus pontja éppen az, amikor azt, aki beszél, bármit értsünk is itt most beszéden, oda juttatja az, amiről beszél — az, amiről elkerülhetetlenül beszélnie kell és az, ami vagy aki őt egyáltalán beszédre bírja —, hogy egész lényével megkockáztassa ezt a lehetetlen túlzást. Különben kinek, miről, miért beszél? Kit, miért, miként szeret?)

✱

A Szentírásban olvasom (Péld 24,10–11): „Ha elhagyod magad, az erőd gyöngeséggé válik a nélkülözés napján. Mentsd meg, akiket meghalni visznek, hozd vissza, akik úton vannak a halálba!”

hálaadó vers

*a fák már elvesztették lombjukat
s az ólomszínű felhők alatt
novemberi sűrű esőtől ázott
fekete ágaik átrajzolják a várost*

*a természet grafikai tehetsége
megszégyeníti a gyáva festőket
csak a galagonya zöldell kitartóan
épp hogy elkezdett sárgulni itt-ott
de még ellenáll a múlandóságnak
bátorítva engem is hogy érdemes
a canson papírra kékeket vöröseket
és sárgákat festeni merészen*

*arra gondolok
mindig van valami
aminek örülni lehet
e szomorú idők ölén*

megnevezni az időt

*hogyan nevezed meg az elmúlt időt,
a tegnapot és a tegnapelőttöt, milyen nevekkal
illeted az egyes perceket, amelyek veled voltak
és elhagytak búcsú nélkül, könnyedén,
mondhatni hányavetin*

*a percek elszaladnak, nem láncolhatod magadhoz őket,
bármily sokan vannak, elmennek mind, nevezetlenül,
ahogy jönnek, úgy múlnak el,
míg te állsz rendületlenül, ellenállsz valaminek,
amit időnek hívsz, ami nem vár a hívásodra, úgy jön,
és ugyanúgy távozik*

*csak magadat tudod megnevezni,
az elhasznált időnek nincs olyan neve,
amellyel pontosan megjeleníthetnéd,
ő nevezhetetlen*

Leírások a kanizsai Hidegházhoz

MOHAI V. LAJOS

*„Későn érkezted, épp most járt itt. Ősszel nem marad sokáig egy helyben,
csábítják a sötét, határtalan földek, van benne valami varjúszerű.
Ha látni akarod őt, röppenj ki a földekre, ott lesz bizonyosan.”*
(Franz Kafka/Tandori Dezső)

1956-ban született Nagykanizsán. Író, költő, kritikus, irodalomtörténész, esszéista, szerkesztő. — Részlet készülő új könyvéből.

(szögletes hangok ezek)

Az Égen az évszak horzsolásaival korhad a délután. A köves veranda fölött egy-egy eltévedt napszilánk időz. Alkalmi madárcsapat húz el, mintha ide-oda lökdösné a felhőket. A földúton mélyen bevésődött kerék- és patkónyomok futnak a távoli kocsiszín felé. Az istállók mögött a távolban a tar rétek a műútig érnek. A városszéli házak lassan elmaradoznak a szemhatáron. A kertek aljából, az esőtől megdagadt deszkakerítések mögül foszlós szalagban száll föl a füst: égetik az összegereblyézett faleveleket. A keserű szagba valahonnan fűrészpapor illata keveredik. A szürke lassanként mindenre celofánosan ráheged. Hátrébb, a roskatag fészker közelében, fatörzsek húrjai szelik át a töpörödött virággyásokat. Ablakszemek villannak, füst száll föl a kéményekből. A kapubejáró maga alá húzza a fáradt árnyékokat.

Szürkül, esteledik.

Az őszi Ég azonban még nem vonta be vitorlát, s dagadó szélben futja pályáját egészen a csillagok fényéig.

Az esteledő Égbolt apró, éles és hegyes villámlással figyelmeztet a készülődő viharra.

A diófák lombkoronájába tömörült levegő a környezetből kiütköző első jel a közeledtére. Szabad szemmel szinte alig láthatóan fölkorbácsolódik az ég alja, vörösen és sárgán megtöredezik. Kis recsenések hallatszanak kőhajításnyi távolságból, a szomszédos udvarok mélyén pedig mintha deszkajátók nyílnának-csukódnának.

Szögletes hangok ezek.

Lassan kilépek az eresz védelme alól. Bőrömet maró fájdalommal égeti a túszerűen lezúduló hirtelen eső, mégsem haragszom a külvilágra. Elkerülhetném, hogy bőrig ázzak, mégsem teszem meg, mert az nem lenne más, csak óvatos ravaszkodás; akkor meg mi-

nek? Kifogásokat sem emelek semmiért. Úgy sem jutnék messzire: a vihar természeti adottsága környezetemnek, ahol mindennapjaim telnek. Sok dolgom amúgy sincs.

Amikor a zápor elhagyja a vidéket, elcsitul és fokozatosan megnyugszik a táj. Amerre csak a szem ellát, az első Nap sugaraitól kiszárad megint minden. Megrepedezik a föld, eltikkadnak a bokrok.

Ez kísért álmomban is.

Nem hűl ki végleg a csillagok forrósága, csak elveszti színét.

(az egyetlen út)

A metsző hidegben a fák és a bokrok félrehúzódtak a hegyoldalba árkolt utcákon. Itt-ott megcsörrent valami a mindent elárasztó éjszakában, hol mérgesen kiadták haragjukat a sötétben ólálkodó, kopár és gaz fölverte udvarok, melyek aljáról vékony pára szállt föl; a hegygerincen fenyősor árnya mered a csillagok alatt a dermedt tájra.

A Hold odasütött a fehér murvára, megjelölve az egyetlen utat hazáig.

Hideg csordul le a vizes, sötét földekre, ahol madár se jár, ahol a beesett-arcú szántások húzódnak meg hallgatagon a mélyutak mentén, a szénásszekerek vágataiban. A domb föl húzódik egészen a mezsgyét jelző, fehérre pingált betonoszlopig, és hegyesen belefúródik a levegőbe.

Pár lépésnyire a kerti csaptól az otthagyt bútorok. A hátsóudvarok mélyét kísérteties magány üli meg. A körtecsonkokat kukacok rágják. Olyannyira kísérteties a halott gyümölcsök terhe a szélfútt fűben, hogy a helyet a kutyák is messze elkerülik.

A távolban már nincs mire fölfigyelni; a gerendákkal megtámasztott istállók falán az ősz kopasz fénye.

De nem fény ez már, csak kialvó homály, bármennyire igyekszünk is.

(kiálló szögfejek)

A megülő pára szemérmesen eltakarta a kertek nyitott sebeit, a kikapált, üres virágágyásokat, az őszi égetések utolsó nyomait. Pörkszagot árasztott magából a Föld, oldalra az istállók falának bontástörmeléke púposodott a drótkerítés mellett; a mállott téglákat, ahogy az izmos karok idetalicskázták őket, egymásra döntötték. Egy-egy nagyobb tömbből elgörbült vasrudak meredtek hegyesen a levegőbe, lépcsők letörött darabjai csillantak meg síkosan a reggeli

harmat maradékától. A betondarabok közeibe deszkák forgácsai szorultak, mint valami vaskerítés kiálló tüskéi.

A nyárikonyha meszes falának támasztva foghíjas fapad csúfoskodott a lyukas eresz alatt, mellette ócska bádogvödör, melyet nemrég még itatásra használtak. A fülét, hogy jobban kézre álljon, kék műanyag huzallal tekericselték körbe. Egy sodronyos vaságy rozsdásodott az elfeketedett ajtófélfá tövében. Rajta matracbélés, penésznyom.

A rozsdás és lyukas drótkerítéseket alul korhadó deszkák szegélyezték, rajtuk mész- és penésznyomok, kiálló szögfejek és rászáradt festékfoltok. Mindkét oldalukhoz agyagos földet hordtak támasztékul, hogy vihar idején ellenálljanak a közeli mezőről jött szél lökéseknek. A felső részüket arasznyi vastag faoszlopok közé kifeszített huzalok tartották a levegőben. Nyáron hosszan vadszóló kúszott föl rajtuk, a hőségtől fölpöndörülő levelek néhol barnára égtek a vakító napsütésben.

Balra az udvar elhagyott végében, távol a gazdasági épületek maradékaitól, a bodzabokrok mellett pincekijárat ágaskodott föl a fák koronája felé, alatta téglával kifalazott verem a talaj szintje alá süllyesztve. Durván ácsolt lépcső vezetett a belsejébe, ahová valahonnan víz szivárgott le, amely a legszárazabb hetekben sem párolgott el teljesen, és a helyiség levegőjét a nyirkosság hideg szaga ülte meg. A lepedékes falakra csigák és gyíkok telepedtek, és furcsa színű gombák tenyésztek az alacsony plafonon.

A hályogos fényben csak meggörnyedve lehetett mozogni.

(nedves levelek csivitelnek)

Korai hó szaga gyűlt a házfalra szerelt lámpák tejfehér sugarában. A fakerítés mögül a mezők szélétől keményített abroszaira látni; pontokká zsugorodott varjak kívánták az eleséget a borostás földdekről. Sürgölődésük odaadja röptüket a nyugtalan messzeségnek ezen az órán, melyen majd kialszik a fény, és a csillagok hóna alatt végleg elcsendesedik a vidék.

Szemtanúja leszek ennek a darabka átváltozásnak, mely készen vár minden nap. Ha semmi titkot se rejteget, akkor vajon miért csalogatja tekintetemet a fojtó messzeség?

Ezen a kihalt tájon a hidegülő Ég alatt hosszú idő óta köröskörül ködfehér massa tartja össze november végén az estéket. Odafönt a levegőben dara szállt a hegygerinc útjain, majd lebegve aláhullt a fagyott aljnövényzetre, és betömörült a kertek szűk vájataiba, az elhagyott virágágyások közé. Akinek az útját erre az időre itt jelölte ki a sors, sze-

mét erősen beletúzi a táskás homályba, de még így is elveszhet előle a kerítések tompa vonala a hegyoldalnak dőlő támfallal, pedig alig néhány lépésre lehet az oda vezető ösvény. Sehonnan se látni a nyárfák félkörben zsugorodó csoportját, mely a teraszos fennsík oldalához toldja a görbe utcákat; ha a lejtőn felismerhető volna a sok ezüstfehér törzs, az valamelyest eligazítana a terhes párában. De ez a részlet a kirtartó szem igyekezete előtt is rejtve marad. Mintha zsákokat húznának végig a kövezeten; meg nem ítélni, honnan ez a dörzsös hang, mely időlegesen elúzi a lélekszakasztó csöndet, és irányt jelöl a sötétben. Pedig annyira közel van, hogy szinte az utcácska házfalait súrolja, az aljazatok síkból kidomborodó termésköveit, melyeken a lovas kocsi vasabroncsai is megcsikordulnak olykor, ha a bakon ülő hajtó igyekezetében elvéti a manővert.

Akinek tehát végtelenbe vesző útját erre az időre itt jelölte ki az élet, mindegyre észlelheti a tüzesen ugató kutyák izgatottságát. Ahogy pedig sietve átszeli az összekuporodott házak közé nyitott háromszögletű teret, egy befáslizott alakot lát hasalni a kopár, kiszikkadt fűvön, aki ő maga.

A fák és a lemeztelenített bokrok alján, az elnehezedett cipőtálpak alatt, nedves levelek csiviteltek.

Télen alig hull le a hó, talán csak hódara száll a komor határra, és az éjszaka világítóablakaiban máris ott fénylenek a csillagok, benéznek hozzánk, hogy kilessék a történeteinket. A lélek találkozóhelyei ezek a végtelenbe tűnő magányos órák. Szereti őket egyedül tölteni az ember.

Szememre vethetné-e bárki, ha kételyeimet eltitkolnám? Ez azonban nem lehetséges, csak a feledés.

(hová is lenne az út?)

A légszomjas mező fölött varjúkiáltás csattog, mintha láthatatlan kéz taszigálná a madarakat repülés közben. Rozsdás kacathalom fojtogatja a deszkakerítéseket; a korhadt fa párnáiban gomba tenyészik. Esni kezd, hullámalakban vékonyan elsötétül. A fojtott levegő ráakódik a Földre-szorított épületek roskatag tetőcserepeire. Az elhanyagolt, foghíjas járdákon ijedt csönd honol; a meszelt házak fáradtan-búcsút intenek.

Hová is lenne az út?

Szemével méregetni kezdte a távolságot, noha már ezerszer látta, de most olyan kihalt volt az út, mint előtte még soha. Egy nagy szisszenéssel nekirugaszkodott a távznak, belekapott az imbolygó

fénybe, mely fojtogatta megdőlt alakját, de hiába, már semmi sem állíthatta meg.

El innen! Innen el!

(golyónyivá tömörült)

A határtalan mezők a girbegurba földút szélén botladoztak, csikorgó szélben, szennyes köpennyel, kémelve a varjakat, egyéb madarakat. Ázott, sűrű visszfény tapadt az ekevastól fényes szántóra. A pajták körül a földeken épp megsűrűsödött a levegő. Reggel az ős szemérmes napfolt-öltözete a kikeményített tarlókon. Messze, enyvszagú kartondobozok halmaza fölött zsákszínű Égcsík boltozódik. Golyónyivá tömörült varjak lebegnek a mintás töltéseken a pajták és csűrök körül, ahol parányi árnyékuk összepréselődött a deszkafalak illesztéseinél.

Ez a legnyugtalanítóbb következménye minden kíváncsiszkodásnak.

Nagyon változékony, de mostanában nagyon ismerősen rossz az időjárás. Vajon lehet-e ilyenkor jó az ember hangulata? A szép táj is sivárnak látszik, pedig milyen csillogó, amikor süt rá a Nap.

A kikövezett kocsit felől, ahol a kaptató kiszélesedik, föltámad a szél, keményen ostorozza az akácok lombjait; az utolsó fény sugar makacsul visszahúzódott az irdatlan tömegű felhők mögé. A messzeség hullámvonalakban mind szürkébbé és szürkébbé válik. A szél száraz faleveleket, letört gallyakat kap föl, és a villámfényes Égig dobálja őket. Az ablakok szélére összehajtogatott zsalukat rosszul rögzítették, a pántok meglazultak, és elengedték a falat, olykor megrángatja őket egy ismeretlen kéz, a kitámasztóvasak meg idegesen csikordulnak egyet.

Töprengőn nézek az erkélykorlát mellől vissza a tájra, nincs bennem félelem, sem gyanakvás.

Kicsiny dolgok ezek, felelek magamban.

(az istállók üresen álltak)

A vihar egyre erőszakosabban támad, belekap mindenbe, ami az útjába akad. Távolabb, az elemek lármájának jobban kitett széleken, az ágyásokat jelölő karók a veteményesek között szinte belesimulnak a fürgetegbe. Duzzadtak a pajták bejáratát fedő ponyvák, hiába védik az udvar mélyét deszkakerítések, a vászon recseg a súlyos teher alatt. Homok- és kavicsfelhő söpör végig a kiszáradt, meszes földön. Az erős szellőkésektől elszabadul néhány itatóvödör, és odacsapódik az istálló cementes falához.

Irtózom a hirtelen sötétülő estétől, suttogta alig kivehetően a konyhaasztal végéből. A repedezett ablakkeret sarkaiban légy piszok feketéllett. Hirtelen odakapott, elvastagodott körme hegyével kapargatni kezdte. Szél fúj, a síkos üvegre homokszemek rakódtak. A szürkület egészen bevonta a kinti, ínséges levegőt, és a csillagok fénye már csak parányi derengésnek látszott a függöny mögött. A mennyezeten óvatos árnyékfoltok rajzolódtak ki. Hátát nekitámasztotta a csupasz falnak. Kinézett a fagyos ablakon.

Az istállók üresen álltak, mindenkitől elfeledve.

Előzmények nélkül törtek rá a nehéz érzések. A megfoghatatlan szomorúság. Be kellett látnia, hogy egyelőre csődöt mondott, hiába igyekszik, nem tud kiigazodni saját magán. Az est közeledtével egyre fokozódik benne a feszültség. Jobb lesz, ha visszahúzódik a saját fészkébe, gondolta. Időnként megpaskolja az arcát, mintha borotválkozás után lenne. Ahogy az ablakon kibámult, kényszeredetten elmosolyodott. Egyszer úgyis vége szakad mindennek. Érezte, ahogy múlt utánanyúlt az érzéseinek, és a hatalmába kerítette. Mintha üszkös romok között gubbasztana, mint gyerekkorában, amikor a háború sebei még nem forrtak be, és a bedőlt falú pajtákban játszott bújócskát egymagában. Kerülte az utcabeli gyerekeket, akik nélküle garázdálkodtak a környéken. Mi keresnivalója lenne velük? Ezeknek a bedőlt falú, örökké huzatos pajtáknak az árnyai azonban ébren is gyakorta kísértik. Az egyik somogyi nagybátyja a szomszéd csűrjénél zuhant le a létra kicsorbult fokáról. Szegény, szilánkosra törte a bokáját. Arról a napról minden oly túlzottan megmaradt benne, hogy erőltetnie sem kell az emlékezetét. Sebteben előjön a szörnyű eset minden mozzanata, hiába berzenkedik ellene. Behúzta a függönyt, és eloltotta az állólámpát, majdnem az egyensúlyát veszítette, amikor áthajolt a sarokba szorított karosszéken. Csak úgy érte el a kapcsolót. Közben hallgatta az eső szemerkélését a kocsisín felől; még egyszer kipillantott az ablakon; az ég keskeny szalagja nem biztatta semmi jóval. Kitéhezett macskák nyivákoltak a távolban a kert végébe hányt korhadó gerendáknál. Befogta a külvilág zajait. A kapuszárnyak nyikorgása hullámossá alakította a csöndet. A délutáni hirtelen sápadtsága jutott az eszébe tárgyalás közben. Kiszaladt a vér az arcából. Leült az asztalhoz, komótosan szétrakosgatta az iratcsomóit. Kicserepedett ajkát megnedvesítette egy állott pohár vízzel. Beleborzongott a gondolatba, hogy holnap is a törvényszéken kezd. A hideg, csúszós folyósokra gondolt. Az épület sarkába épített csigalépcsőre. Az ürességre. A semmi érzetére, amely benne kerengett, és örökösen ismétlődött a tárnaszerű folyósókon. Reggelre jó volna végre kialudnia magát, de tudta, hogy hiába vágyik rá, nem jön álom a szemére.

Rászakadt a keserűség.
Csontjait törte a magány.

A bajok azonban nem tartanak örökké.

(ez történik)

A város szélén meghúzódó fuvarosistállók éjjeliőre egyszer sem mulasztotta volna el, hogy a sötétség beálltát figyelemmel kísérje. Követte a csillagok érkezését, mintha többé már nem akarná elereszteni őket. Érkezésük oly hosszúra nyúlt számára, hogy amikor visszatért nyomorúságos bódéjába, és elsötétítette a helyiséget, virradatig csak a csillagok pályáját követte.

Ez tölti ki az éjszakáit, akárcsak a város másik végén a pályafelvi-gyázókét és a tolatómesterekét.

A szűkös, szénporos átjárókból kitörő korom napnyugtára szétmosódott a városszélén túl. A szántások a girbegurba földút szélén botladoztak, csikorgó szélben, szennyes köpennyel, kémelve a varjakat és egyéb madarakat. Ázott, szürke visszfény tapadt mindenre köröskörül.

A vörös téglával aláboltozott pincelejáróból nyirkosság csap föl; a levegő itt testesebb, mint a kapulépcső alatt, ahová az eső elől szokott beállni. A penésztől csillogó kövek közt megülő pinceszag behatolt az orrába. Ezt az év bármely időszakában érezni lehetett. A nedvességtől csillámló falak tövében, három sorban homokba vermelt zöldségek; kiálló részük még a télen elfagyott a hidegben. A katonakabátról nem tudni, honnan került hozzá. A szemlélődő az öregember lassú mozdulatait akaratlanul a pecsétes, erősen testszagú katonakabáttal köti össze. Akkor is, amikor a saját maga ácsolta padon ül, és hátát a kerítésdeszkákhoz támasztja. A széles karimájú kalap alatt az öregember arca mély ráncokba rendeződött, tekintetében azonban még ott bujkált a kíváncsiság; mintha az élet nem akarna hűtlenné válni hozzá.

Nem keresek magyarázatot hozzá.

Az öregember beljebb húzódott a verandán; az ereszhez láncolt égdarab egyre tömörebb volt és mogorvább. Kapkodó, sűrű szálú eső dobolt az ereszcsatorna bádogján. Az elhordott katonakabátot viselő öregember nehézkesen elindult a kő- és tégladarabokból egyenetlenül összecementezett járdán, aztán befordult a szűk, alagútszerű átjáróba, amely a hátsó udvarba vezetett. Volt, hogy a dróthálós nyíláson keresztül együtt kémleltük az eget. Annyit láttunk a világosságból, amennyit a házfalak és a tetők síkjai meghagytak. Egyetlen fa sem látszott, egyetlen csenevész ág sem, hogy odakarcolja magát a felhők közé. Az ágak takarásba kerültek, csak a kifakult Égbolt szándékait fürkészhetjük szomorúan, miközben egymásra nézünk, választ sem várva néma kérdéseinkre.

Tűfogával a hideg mérgesen beszurkált a ruha alá, kitevé a fázó végtagokat a fájdalomnak. Az októberi kert mélyéről hirtelen megütötte fületem a kásás körték puffanásának ismerős hangja. Nem kerültem ki egyetlen őszt sem azóta, hogy megtaláltam és elraktároztam magamban ezt az *egyetlen hangot*, hogy aztán életem végéig fölismerhessem a túlrejt gyümölcs tompa becsapódását. Az őszt lesújt, a szél magával ragadja a hangokat.

Egyszer minden beteljesíti, megadással a sorsára kiszabott törvényt. Ez történik.

(gyöngéden fosztja ki)

Az ordító szelekkel érkeztek meg a tél előőrsei december táján, az első havak eltorlaszolták a kerti ösvényeket, a hó fogságába kerültek a fák és az udvari épületek, aludni tértek a pajták, amelyek a korábbi gazdáktól maradtak itt, és nem szolgálták már igazán semmire. A kert a tél vesztégzára alá került, és már-már sarki fagyok jártak éjszaka a Szabadhegy felől. Nappal is szél fúj, mindig csak szembe, bármerre indultunk el, az Attila utca torkolata felé, amerre a mezők vágatában a balatoni műút keskeny csíkja húzódott meg, vagy a kaposvári út irányába, ahol a sarkon Borhidáné fűszerkereskedése lapult meg egy alacsony mennyezetű kis odúban, ahová gyakran betértünk vásárolni, vagy egyszerűen csak fölmelegíteni a tagjainkat. Délidőre kicsit dédelgetni kezdett bennünket a Nap, a házakra szűrt fény is jutott, éreztük a melegét; az idő rövid órácskákra a kegyeibe fogadott, de délutánra, még az alkonyatot se bevárva, újból odafagyott a levegő mindenhez. Kemény telek voltak, Öregapám szavai szerint olyanok, mint az aggastyán tölgyek kérge, csontosak, betegek. Aztán a havazások ritkulásával a korom és kosz kelletlenül rárakodott az összetapadt óra, megvastagította a tetejét; a házak előtt a járdaszélre fölpuzózott jégkupacok barnás szeméttorlaszokká váltak. Száraz, hurutos hideg honolt a városszélen, ilyenkor — ez jobbára már januárban történt — a tél a legcsúnyább készleteit rakta elénk.

Nehéz kínját álltuk ki az időnek, bénítóan hatott ránk, eltűnnünk se volt könnyű, sokan az öregek közül megbetegedtek, letargiába süllyedek, életük minden lelkesedést nélkülözött; el nem hagyták volna biztonságot nyújtó vackaikat a világ kincséért sem. Csak olvadáskor, a friss szelek közeledtével ocsúdtak föl tehetetlenségükből és kiszolgáltatottságukból, és keresték meg régi életük harmóniáját. Mintha kalodából szabadultak volna, feltűrték az ingük ujját, összedörzsölték a tenyerüket, és nekiveselkedtek az életnek, mert megint erősnek érezték magukat.

Amikor március végére a tavasz már kibontotta látható jeleit, és terebélyesedni kezdett a zöld a kertekben, megpezsdltek az aranyesőbokrok is, az utcákat meg tisztára mosták az első záporok, az

esőcsatornák, az Ég peremén futó félbemetszett bádoghengerek — legalábbis nekem hosszú ideig úgy tűnt —, tenyeret formáztak, kicsinyke fészkeket az Ég láthatatlan járókelőinek. Odavonzza a szemet a magasság, az ismeretlen kupola-kékség és szürkesség, az a változékonyság, amelyet a felhők vonulása okoz, a földi megfigyelő számára minden közül talán a leggyorsabb változást érzékeltetve. Hosszan élveztem ezt a rendezetlen felhőjátékot. Szinte nem tudtam felhagyni a finom lebegés és a gyorsuló ütemű sodrás követésével, amely kiszámíthatatlanságával elragadó volt, és minden pillanatra tartogatott ünnepélyességet. Fölszegezett fejfel lépkedtem, sokszor kibillentem az egyensúlyomból, meg-megcsúsztam. Nem néztem a lábam elé; átgázoltam a tócsákon és a sárrögökön, csúszkáltam a jégvártyán, belebotlottam a kiálló kövekbe. Minden szívdobbanásom egy koppanás volt az Ég páncélján, amelyet azóta sem tudtam véglegesen elfeledni.

Mintha hallanám, ahogy megint becsukódnak a régi udvarok kapuszárnyai, elül a kosarak zörgése a pókhálós kamrákban, az öreg kredencek nyirkorgása egyre halkabb a konyhák mélyén; gyöngéden fosztja ki a leszálló éjszaka a nappal maradékát. Lopva figyelem, mi történik ezután. Az utolsó estémre készülök itthon, utána hosszú távollét vár. Nem valami idegenbe történő utazás, hanem régen megkezdett otthontalanságom veszi újra a kezdetét. Mint Franz Kafka uraságáé, aki parancsot adott, hogy hozzák az istállóból a lovát, fölnyergelve, megítatva, abrakkal ellátva az irdatlan hosszú útra. Rögvest indulni akart, kisurranni a hatalmas jegenyék alatt, hogy mi se téríthesse el tervétől. Szemével méregetni kezdte a távolságot, noha már ezerszer látta, de most olyan kihalt volt az út, mint előtte még soha. Egy nagy szisszenéssel nekirugaszkodott a távnak, belekapott az imbolygó fénybe, mely fojtogatta megdőlt alakját, de hiába, már semmi sem állíthatta meg. A zsalugátereket már betámasztatták, hallottam a rigli vékony megcsikordulását a kifényesedett vaslemezen, amelyet még Öregapám szögezett oda valamikor a születésem előtt; a kerti neszek az ablakok párkánya alatt a másodperc tört része alatt elcsöndesedtek. Sötét volt, mintha fekete lepellel vonták volna be a szobát. Szinte semmit sem látni a fekvőhelyemről, de nem méltatlankodom ezen, pedig az összeszáradt deszkák réseinek biztonságába szeretek alvás előtt belekapaszkodni. Segít eligazodni abban a zűrzavarban, amelyet az éjszaka aljára magammal cipelek, és nem tudhatom, hogyan is virrad rám az a nap, amely — szerencsés esetben — életem naptárából leszakít majd egy újabb lapot.

Hogy pirkadatkor ismét visszatérjek oda, ahonnan elindultam.

Nyom, olvas, ás

(részletek)

Középkorú vidéki költő versei

*Véletlenül rálépek egy madár-
fiókára, és hiába halott már,
mégis megreccsen a lábam
alatt, mert pont az ösvényre*

*esett, de honnan, hisz nincs is
fa a közelben, teljesen csupasz
még, csupán lehunytt szemhéjai
pelyhesek, ha nem is annyira,*

*mint da Vincié, de nem verdes
már vele vaksin, én meg épp
repülni indultam volna, hogy
kipróbáljam az új szerkezetet,*

*amikor ez a megrázó hang
figyelmeztetett, meggondoltam
magam, azonnal indultam haza,
folytatni a félbehagyott vásznat*

mielőbb.

*

*Utoljára a felhőket akarom
majd látni, előtte a földet,
sárga füvekkel, csikkekkel,
eldobott műanyag üvegekkel*

*és sörösdobozokkal tarkítva,
aztán lassan a fák öreg bőrét,
bokrok poros leveleit, lassan
emelve tekintetem tovább*

*a fák lukas lombja fölé, aztán
már csak a felhőket szeretném
látni, ahogy fekvő futok velük
tovább, csak tovább, tovább.*

Próbarepül és közben

(részletek)

Prózaibb megfontolások, -figyelések

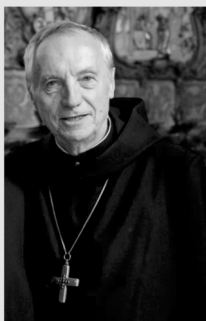
Az aranyhalat be kellett hozni télre, mert nem elég mély a tavacska, nem tud elvermelni, a kis akváriumban, levegőztetővel látszólag jól érzi magát, egy reggel mégis kiugrik az akváriumból, a szekrény mögött találod meg, még él, talán, visszaengeded, mozdulatlanul és koszosan lebeg a víz színén, visszaengeded, de nem sok reményt adsz neki, annyit csak, hogy este, ha hazajössz az legyen az első dolgod, hogy megnézed, és legnagyobb meglepetésedre, még mindig él, persze nem az aranyhalról beszélsz, hanem magadról, pedig az aranyhaltól se kértél volna mást, csak hogy éljen.

*

Sose tudjuk, mi mire lesz jó, és miért is vagyunk épp itt, és ez miért is jó nekünk, hogy energiát viszünk, hozunk és adunk át folytonosan, amit művészetnek neveznek, jobb híján, és noha látszólag teljesen értelmetlennek tűnik, ezt csináljuk, ezt tudjuk csak csinálni, folyton, visszük át, innen oda, és vissza, mint egy lélegző kábelen keresztül, és amíg lehet, megteesszük, amit lehet, aztán lesz ami lesz, a többi ámen.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

NOTKER WOLF OSB

Ne nyugtalankodjék a szívetek!
Hogyan élhetünk teljes életet?

NOTKER WOLF

Ne nyugtalankodjék a szívetek!

Hogyan élhetünk teljes életet?

Notker Wolf a bencés rend legfőbb vezetője, prímásapátja igen sokoldalú egyéniség: gondolkodása, életstílusa mélyen benne gyökereszik a bencés lelkiségben, másfelől viszont a rend vezetőjeként szinte folyamatosan utazik szerte a világban, hogy fölkeresse a rendnek a világ szinte minden pontján megtalálható kolostorait. Könyve a szerzetesélet példájából kiindulva kínál tanácsokat a kiegyensúlyozottabb, boldogabb élethez, időnk helyes beosztásához, az étellel együtt járó konfliktusok elkerüléséhez vagy kezeléséhez.

Ára: 2.800 Ft

AYHAN GÖKHAN

Jász Attilával

Jász Attila (1966) költő, esszéíró, az Új Forrás főszerkesztője. 1989 óta publikál, első verseskötete 1992-ben jelent meg Daidaloszi napló címmel. Legutóbbi könyve, a Csendes Toll utazik az idej Ünnepi Könyvhétre látott napvilágot a Kortárs Kiadónál.

A Csendes Toll utazik utazásesszéket tartalmaz. Milyen a jó utazás, számodra mit jelent utazni?

Először azt hittem, az utazáshoz kell egy kellő megfontolással kiválasztott hely, valamilyen célállomás. Hogy ezen múlik minden. Nem ezen múlik, az utazás egy állapot számomra. Olyasmi, mint amikor verset írok. Nagyon figyelek. Egyébként teljesen spontán jött az ötlet, hogy esszészerű útinaplókat írjak, meglepő módon konkrét utazások kapcsán. Eleinte csak öntudatlan módon rögzítettem az eseményeket, majd a szövegek lassacskán könyvvé kezdtek összeállni.

Utazás közben vagy jóval utána írtál?

Közben jegyzetelgettem, címszavakat, hívószavakat, a részleteket fejben megírtam, csak elő kellett hívni alkalomadtán. Ez a munkamódszer a szövegek műfaját is meghatározta. Kora reggel vagy éjszaka írtam meg az előző vagy aznap esti eseményeket. Idővel nyilvánvalóvá lett, hogy a jó utazás nem céliránytól függ, ott kell lenni a pillanatokban, teljesen. Útközben lenni, vállalva ennek minden nyűgét és örömét. Akár életmetafora is lehetne. Arra is rájöttem írás közben, hogy szeretek utazni. Függettem, időnként muszáj elindulni. Hív a messzeség, az ismeretlen, az út maga.

Minél hosszabb az út, annál jobb.

Többnyire, mert annál jobban ki lehet zökkenni a lineáris időszemléletünkéből. Hosszabb úton több az izgalom, jobban lelazulsz a fáradtságtól, elengeded magad, és lassan minden jó lesz, ami közbejön. A késés, a kerülőút, a várakozás. Olyankor adódhat egy-egy időtlennek tűnő koncentrált pillanat, amikor van idő szabadon látni, nézni, gondolkodni. Az érdekelt, hogy ezekből a pillanatokból mi lehet alkalmas a rögzítésre. Kihúzok egy szálat az egészből, és attól, hogy kihúztam, az a pillanat fontossá válik, megmarad. Tulajdonképpen állóképsorozatot hozok létre.

Tehát nálad az utazás gondolkodásforma is.

Gondolkodási létforma. Ez nyilván alkati dolog, ez az útja számomra annak, hogy kiléphessek önmagamból. Hogy úgy tudjak megszólalni, hogy az számomra is izgalmas legyen. Ez a Csendes Toll-állapot. Stimulálom is magam közben, az utazáshoz a könyveket, zenéket is gondosan megválogatom.

Vannak városok, amelyek meghatározzák a

Természetesen. Duinóba talán sejthető, hogy kinek a könyvét viszem, Krakköba Zagajewskit, Prágába Ajvazt. Sőt, a hangolódás

kiválasztott könyvet?

része az is, hogy mikor, melyik pillanatban nézek bele a könyvbe. És mikor csukom be.

A mostani kötettel lezárultak az utazásezzék?

Nem tudom. Azt gondoltam a könyv megjelenésével, hogy igen. De a *Csendes Toll életénél* is ezt hittem korábban, eltemettem szépen, azt hittem alteregó, aztán írt még egy könyvet. Épp az utazások során támadt föl. Magam is izgatottan várom, hogy a továbbiakban lesz-e még az utazásokból szöveg. Nemrég Erdélyben megint jegyzetelgettem...

Felmerülnek hiányzó városok, ahova nem sikerült eljutnod, de jó lett volna, és emiatt ki-maradtak a könyvből?

Igen, jeleztem is egy majdnem üres lappal. Tulajdonképpen Nyugat-Európa városai maradtak ki. Korábban többször jártam nyugati irányokban, ez most így jött ki. Nagyon sajnálom, hogy az első párizsi utamat nem írtam meg. De lehet, hogy így intenzívebben él bennem. Nem írtam ki. És vannak állandó helyeim, például Krakkó, ahová minden ősszel rituális jelleggel visszajárunk a barátaimmal.

Miért pont Krakkó?

Erről írtam több verziót is a könyvben. Mindig más. És Krakkó számomra tökéletes hívószó — a történelmével, kultúremlékeivel, az élhető méreteivel, a nem mesterkéltségek romkocsmáival, zsidónegyedével, tereivel, piacaival, kétszáz jazzklubjával — bármikor. És az is kiderült, hogy Krakkó egy felfedezhetetlen hely, mindig mutat valami újat az arcából.

Tavaly megjelent, Szárnyas csiga című kötetéről írta Győrfy Ákos. „Sosem lesz népszerű, ünnepelt líra az övé. Azon kevesek, akik viszont számon tartják, komolyan is veszik ezt a költészetet.” Elégedett vagy a helyzetekkel?

Az irodalom nem az a műfaj, amiben valaki igazán népszerű tud lenni. Nem erről szól. És nem is az a cél. Egy irodalmár ritkán lesz celeb, ha mégis, általában nem a szövegeinek, a műveinek köszönheti. Bőven elég nekem az a néhány olvasó, akire Ákos utal, boldog vagyok tőlük. Teszem a dolgomat, tudom, mi az, és azt is, mennyit ér, és hogy körülbelül mennyi embert ér el. Egyetlen olvasó is bőven elég. Főleg, ha Győrfy Ákos-mélységben teszi. Fialat koromban volt hiányérzetem, ami természetes, de mára elmúlt. Nagy kerülőutakon jutottam el az irodalomhoz, noha kezdettől fogva sejtettem, hogy ezzel szeretnék majd foglalkozni. Nemzedéktársaim befutott költők voltak már, amikor publikálgatni kezdtem. Kezdő, vidéki költőként folyton azt éreztem, hogy le vagyok maradva valamiről. Aztán egyik nap arra ébredtem, hogy ez tévedés, semmiről nem maradtam és maradok le. Ez nem verseny. Ha jól teszem a dolgomat, ha megteszem, amit kell, akkor nincs, nem lehet semmi gond. A világban nem mindig ok-okozati szinten működnek a dolgok. Az irodalmi életben sem. Örülök mások sikerének, főként, ha indokolt.

A vidéki költőségnek vannak komolyabb hátrányai vagy előnyei?

Hamar kiderült, hogy nem tudnék máshol, másképpen élni, mint itt, így. Próbálkoztam fiatal koromban, éltem Budapesten és egyéb nagyvárosokban is. Aztán visszamentem egy vidéki kisvárosba, Tatára, és sikerült megvalósítanom egyfajta periférikus életet. Tolnai Ottó olvasva világhosszúvá vált, hogy a peremvidékről is lehet univerzális köl-

tészetet csinálni. Megnyugodtam, hátradőltem, hogy akkor minden
rendben van. És most még kijebb, feljebb költöztem, egy hegyi re-
metelakba, amit már semmiért nem cserélnék el. Ezt a nyugalmat.

*Egy másik fontos kí-
vülállóról, Csontvá-
ryról is írtál verses
regényt. Csontváry
festőként vagy prófé-
taként érdekes szá-
modra?*

Nem hiszem, hogy a festő és a próféta szétválasztható lenne. Lás-
suk be, hogy egy jó értelemben vett örülltet állunk szemben. Igazi
művésszel. Csontváry hihetetlen megszállottsággal és akaraterővel
megvalósította az álmait. Mi más lenne a művészet célja? Létezik
néhány hasonló alkotó ember, hadd ne mondjak példákat, hosszú
lenne a névsor. Csontváry örültségei, világmegváltási tervei hoz-
zártartoznak a gondolkodásához és a munkásságához, hitt abban,
amit csinált. Megszállottsága elvezette odáig, hogy megalkothassa
zseniális képeit, és pontosan tudta, mi a feladata.

*Csontváry története ti-
pikus kelet-európai, bár
egyedülálló történet.*

A Csontváryról szóló verses-prózás kötetnél a hátsó szándékom az
volt, hogy egy ilyen alakot példaként is felmutassak. A sikersztorik
nem nagyon inspirálnak, én is kelet-európai vagyok, itt élek. Csont-
váry Kosztka Tivadar egy igazán komoly szellemi ember volt — az
összes tévedésével együtt —, akit nemcsak nem ismertek el, hanem
ki is gúnyoltak, bolondnak tartották, a képei majdnem megsemmi-
sültek, és mégsem. Ma az egyik legnagyobb magyar festőnek tart-
juk. És talán szélesebb körben is felismerik majd őt egyszer.

*Írói alteregóád, Csendes
Toll, mint rezervoátum-
lakó indián hogyan lát-
ja az országba érkező
migránsokat?*

Nehezen tudok érdemben válaszolni. Ami jól látszik, hogy a mig-
ránsok saját és családjuk életét mentik, de a megoldáskeresésben
rengeteg probléma van, nem lehet elintézni egyszerű fekete-fehér
válaszokkal, ahogy a média sugallja számunkra. Segítséget, támo-
gatást kérnek, oda kell figyelnünk.

*Ezek szerint nem fél-
ted a migránsoktól Eu-
rópát, az európai kul-
túrát?*

Amit klasszikus értelemben Európának, európaiságnak hívunk, va-
lószerűleg már megszűnt. A fejünkben, az értelmiségiek fejében és
tankönyvekben létezik. Az európai kultúrát mindig is jellemezte a
keveredés, és ebből nagyszerű dolgok is születtek. Talán lassabb
mértékben alakultak a változások, nem ilyen gyorsan, mint ma-
napság, ezért nehéz ezt feldolgoznunk. Nem félttem a kultúránkat,
hiszen azért történt már errefelé egy-két hasonló dolog. Az új hely-
zetből pedig tanulnunk kell. Nyilván több megoldás lett volna le-
hetséges, de valószínűleg nem elég már A-t vagy B-t mondani. Ki-
derült, hogy erről már lekéstünk. A folyamat elindult.

*A keresztény mentali-
tás nyújthat segítséget
a megoldáskeresésben?*

Újra kellene gondolnunk, aktualizálnunk a kereszténységünket,
ami talán bennünket is megújíthatna. Pontosabban visszakanya-
rodni az eredeti jézusi törekvésekhez.

*Az Új Forrás folyóirat
főszerkesztője vagy. Mi
történik a lap körül,*

Egy folyóiratnál elengedhetetlen, hogy megfeleljen a saját belső el-
várásainak, de tudomásul vegye a mai külső elvárásokat is. Sok fi-
atal dolgozik nálunk, kevés a pénz, nem könnyű, de csináljuk. Az Új

milyen meglepetésekre készültök?

Forrás név egyszerre jelenti a nyomtatott verziót, az online felületet, a könyvkiadást és az általunk szervezett programokat. Ki kell merészkedünk időnként a rezervátumon túlra is. A figyelem fontos, évek alatt kiépítettünk egy külső bázist is. A jövőben is egyedi és jelentős könyveket szeretnénk kiadni. Fiatal szerzőinket elindítani, és igazi nagy dobásokat is megjelentetni. Az egyik a Dukay Barnabás életművét bemutató könyv lenne, amelyből a zeneszerző mellett a gondolkodót is megismerheti az olvasó, CD-melléklettel együtt. És az amerikai indián költők verseiből is tervezünk egy antológiát.

A többi laphoz képest miért más az Új Forrás, miben igyekszik egyedi lenni?

A kiszámíthatatlanságban. Megpróbáljuk izgalmassá tenni a lapot, az ismert, befutott szerzők mellett teret engedünk a fiataloknak, ugyanakkor nem feledkezhetünk meg a változatosságról. A legfontosabb, hogy a lap legyen mély és érdekes, valamint meglepő. Ez örökös megújulással és készenléttel jár, hogy valóban működőképes legyen a dolog. A folyamat csapatmunkát igényel, törzs kell hozzá, szükség van elszánt harcosokra. A harcosoknak pedig hinniük kell abban, amit csinálnak.

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

Hans Joas

A hit választása

Milyen jövője lehet a kereszténységnek?

HANS JOAS

A hit választása

Milyen jövője lehet a kereszténységnek?

Hans Joas a globális világ összefüggésében jelentkező vallási folyamatokat és a kereszténység várható jövőbeli fejlődését vizsgálja könyvében. Részletesen elemzi a szekularizálódás folyamatát, a modernizálódásról alkotott különböző felfogásokat, vizsgálja a vallás nyilvános szerepének alakulását, a vallás és az erőszak viszonyát, s felvázolja, hogy az ezredforduló után kibontakozó tudományos és társadalmi folyamatok tükrében a keresztény egyházaknak hogyan lehetne megszervezniük életüket. Árnyalt és kritikus elemzésesei olyan gondolkodókat is megszólaltatnak, akik eddig kevésbé ismertek Magyarországon.

Ára: 2.900 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

Szabályokon innen és túl

DOBAI LILI

A szerző költő, író. Legutóbbi írását 2015. 7. számunkban közzöltük.

szabadon

élni vagy az önreflexió nélküli ártatlan állapotban lehet, vagy a korlátok és határok felismert reflektáltságán túlnézve és túllépve folyamatosan törekedni a szabadság megélésére és elérésére. Az előbbi a gyermeki vagy megőrzött gyermeki lét, az utóbbi a felnőtt lét szándéka az „engedjétek hozzám közel a gyermekeket” létállapot felé, vagyis — egyik értelemben a több közül — a saját gyermeki lényünkhöz való hozzáférés útjára mutat. Nem kifelé, hanem befelé szólít. A belső szabadság felé, ami önkéntelenül is felismeri saját szabályait, lehetőségeit, határait, amelyek nem feltétlenül — lényeges esetekben és lényegi dolgokban sokszor nem — esnek egybe a külső korlátokkal, korlátozottságokkal, vagy nem ritkán korlátoltságokkal. Emiatt tűnik szabálytalannak az úgynevezett normalitás számára a belső szabadságból élő és eredő élet. Ez a szabadság mentes a félelemtől, talán mert tudja, és örül is annak, hogy „Istennel szemben soha nincs igaza”, hiszen valójában talán fel sem érheti ezt a transzcendens-immanens kapcsolatot. Újra és újra azt kell tapasztalnia, hogy Isten messze meghaladja őt. Ezt azonban ítéletmentesen tudja érzékelni, a ráhagyatkozás és bizalom szabadságával. Mindez persze nem könnyű út, mivel ártatlanságban élni lehetetlennek látszik, mert azzal, hogy szándékkal, szándékosan (meg)teszünk valamit, vagy nem teszünk meg, számos vagy számtalan szándéktalant is teszünk, amit nem láthatunk át. És talán itt van az a kis rés, ahol a szabadság szárnyra kelhet, ennek a léturalhatatlanságnak a felismerésében, amelynek félelmét csak a ráhagyatkozó bizalom és feltétlen hála oldhatja meg és fel. Egy lehetséges módon így lehet elindulni és minden nap szabadabban szabadnak

lenni

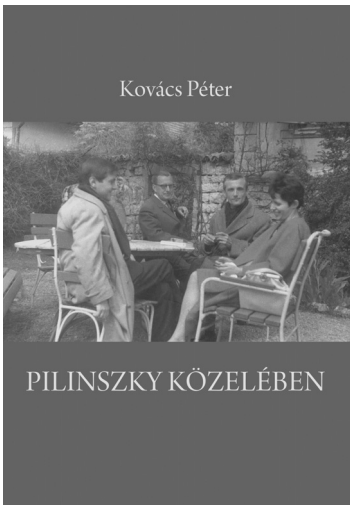
lenni

valódi értelemben, igazán csak szabadon-létben lehet. A létezés és a szabadság összakapcsolódnak, és szinte közhelynek számít, hogy a lét és a birtoklás, az élni és birtokolni nem fér össze, mégpedig amiatt sem, mert a birtoklás odaköt, odafeszít a tárgyához, és így korlátozza vagy egészen meg is szüntetheti a szabadságot. Lenni valójában nem más, mint a kiszámíthatatlanságok, az előre nem látható események, a váratlanságok és nem vélhető között bizalom-

mal és bizalomban ráhagyatkozni. Nem válaszolni a sürgetőnek mutatkozó kényszerekre, hanem nyugodtan és higgadtan utat engedni a meggondolásnak és a szív szavának vagy szólításának. Ugyanakkor előzetes latolgatások és érdek nélkül cselekedni a másik és mások szükségben- és szomorúságban-létének feloldásáért, vagy éppen örömének növeléséért. Érintetlennek lenni, ártatlannak és ártalmatlannak maradni a diabolikus helyzetekben, követni a belső szárnyalást szabad lélekkel. Mindez bár lehetetlen a cselekedet vagy (még inkább) a nem-cselekedet szintjén, az ember mégis erre kap felszólítást a megszólításban: hogy újra és újra próbálja meg. Még akkor is, ha tudja mindennek lehetetlenségét, hinnie kell, hogy nem kudarcs, ha ez a felszólítás és erre adott válaszkísérete meghaladja, hanem mindig új lehetőség arra, hogy rálásson létének csekélységében a kegyelemből eredő nagyságára. És persze mindennek akkor van értelme és érvényessége, ha ezt az utat nem kényszerből választja, hanem mindenképpen belülről feltörő szándékkal és belső késztetéssel

szabadon

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

KOVÁCS PÉTER
Pilinszky közelében

Kovács Péter művészettörténész második életrajzi kötete tartalmazza a szerző szinte minden, a családjáról szóló írását.

A *Pilinszky közelében* a második világháború előtti évektől a rendszerváltásig követi a szerző személyes életpályáját, beleágazva az évtizedekig együtt élő nagycsalád történetébe. A szerény és szűkszavú, szépírói láttató erővel megírt történetek kirajzolják egy keresztény középosztálybeli család sorsát a változó, majd évtizedekig változatlan történelmi időben. Háború, fordulat éve, ötvenhat, Kádár-kor — és már csupán a szerző generációja számára: rendszerváltás.

Az emlékezés és a tudás átörökítése az „öregék” dolga, de nemcsak ez a természetes emberi késztetés indította Kovács Pétert a szövegek megírására és kiadására, hanem az a tény, hogy Pilinszky János is e család tagja volt. „Később aztán az a belátás is vezetett, hogy Pilinszky körül lehetnek olyan kérdések, amelyekre ma már rajtam kívül másnak nincs közvetlen rálátása” — írja a kötet bevezetőjében. A *Pilinszky közelében* megmutatja tehát azt a háttérrel, amely meghatározta a költő életét is.

Ára: 2.700 Ft

A Megszentelt Élet Éve alkalmából az alábbi kérdésekkel fordultunk néhány magyarországi szerzetesrendhez:

— *Ki a szerzet alapítója, mikor, hol tevékenykedett, milyen céllal hozta létre szerzetét?*

— *Magyarországon mikor telepedtek le, milyen tevékenységet folytattak?*

— *A feloszlítás előtt mennyi volt a rendtagok száma, milyen intézményeket tartottak fenn/milyen munkát végeztek?*

— *Ma mennyien vannak a világon és Magyarországon, milyen intézményekben milyen munkát végeznek?*

— *Két-három mondatban foglalják össze jövőképeiket.*

Ezúton is köszönjük a válaszait. (További kilenc szerzetesrend bemutatkozását az augusztusi számunkban közöltük. A szerk.)

Árpád-házi Szent Margitról nevezett Szent Domonkos rendi Nővérek Apostoli Kongregációja (Domonkos Nővérek)

A domonkos rendet, hivatalos nevén a Prédikátorok Rendjét (*Ordo Praedicatorum*, OP) 1216-ban alapította Guzman Szent Domonkos kasztíliai kanonok (1170–1221), az oszmai káptalan tagja. Domonkos egy diplomáciai út alkalmával találkozott Dél-Franciaországban a katar eretnység következtében előállt egyházi helyzettel: hiányoztak azok, akik megfelelő képzettséggel felvértezve, hitelesen, az apostoli életforma eszményének megfelelően (szegényen, közösségben) tudnák hirdetni Isten igazságát, a katolikus hitet a maga tisztaságában. 1206-ban ezért Domonkos és püspöke, Diego, először egy ciszterci és más rendbeli szerzetesekből álló kis missziós csapathoz csatlakoztak. Püspökének hazatérése után Domonkos ott maradt Dél-Franciaországban, hosszú ideig egyedül prédikált tovább. 1215-ben újabb fordulat állt be az életében: Fulco püspök meghívására Toulouse-ban telepedett le ott csatlakozó első társaival együtt, és az egyházmegye hivatalos prédikátorai lettek. Ugyanebben az évben a IV. Lateráni zsinaton találkozott III. Ince pápával, aki az új közösség jóváhagyása feltételül egy már létező szerzetesi regula választását szabta. Domonkos és társai Szent Agoston Reguláját választották: ezt a premonstreiktól átvett egyéb előírásokkal egészítették ki. Az új közösséget 1216. december 22-án hagyta jóvá III. Honóriusz pápa. Domonkos másik nagy újítása a prédikáció hivatásszerű felvállalása mellett a stúdiumnak a szerzetesi életbe való

bevezetése volt: az első testvérek közül többeket Párizsba, a kor legfontosabb egyetemére küldött, és a rend később is nagy szerepet játszott a teológia művelésében.

Domonkos még voltaképpen saját rendje hivatalos megalapítása előtt létrehozta a rend női ágát Prouille-ban: kontemplatív szerzetesi közösséget alapított azon nők számára 1206-ban, akik a katar eretnéségből tértek meg. Az ő utódaik a domonkos rend úgynevezett másodrendje, a domonkos apácák, akik közbenjáró imájukkal segítik a rend apostoli küldetését.

Az Árpád-házi Szent Margitról nevezett Szent Domonkos rendi Nővérek Apostoli Kongregációjának (www.domonkosnoverek.hu) első konventjét 1868-ban alapította Kőszegen Tommaso Anselmi olasz domonkos szerzetes, a Monarchia domonkos rendtartományának reformátora, tíz olasz és osztrák fiatal nővel együtt. Ebben az időben Európában már sorra jöttek létre az olyan domonkos női szerzetesközösségek — az úgynevezett Reguláris harmadrend —, amelyek az aktív, apostoli életmódot követve akarták megélni a domonkos szerzetesi ideált. Az első nővérek célja az volt, hogy Magyarországon újraélesszék a domonkos rend török kor óta kihalt női ágát és Árpád-házi Szent Margit életeszményét. Am nem kizárólag szemlélődő életet akartak élni, hanem, a kor kihívásainak megfelelően, az akkor alakuló apostoli kongregációkhoz hasonlóan kezdettől fogva felvállalták a lánynevelést mint apostoli szolgálatot. Így Kőszegen az alapítással egy időben lányiskolát is nyitottak, amely nagy nehézségek közepette indult, mivel a tanítási nyelv magyar volt, de az első nővérek közül senki sem tudott magyarul.

A későbbi években alapított házakból 1895-ben jött létre a Kongregáció, amelynek 1950-re kilenc helyen voltak közösségei Magyarországon. Ezek közül hat helyen (Kőszeg, Vasvár, Szombathely, Velem, Szeged, Hódmezővásárhely) tartottak fenn különböző típusú oktatási intézményeket a nővérek (óvodától a tanítóképzőig). Kőszegen működött az ország egyik legnagyobb tanítónő-képző intézete, amelynek jogutódja lett a szombathelyi Berzsenyi Dániel Főiskola (ma Nyugat-Magyarországi Egyetem). 1903-ban Kassán is alapított házat és iskolát a Kongregáció; ez a konvent a trianoni béke következtében Szlovákiában maradt és a későbbi szlovák domonkos kongregáció alapja lett.

Az 1950-es feloszlítás közel 210 szerzetesnőt érintett. Közülük néhányan az illegális évtizedekben is foglalkoztak olyan fiatalokkal, akiket megérintett a domonkos lelkiség, és különösen is Árpád-házi Szent Margit életpéldája. Ők titokban csat-

lakoztak a közösséghez és tették le fogadalmukat. 1990-ben a rend az egyetlen visszakapott rendházban, Szombathelyen indult újra, a feloszlítás előtt belépett, és az illegalitás évtizedei alatt, titokban belépett nővérek segítségével. Jelenleg négy helyen van jelen a kongregáció: Kőszegen, Budakeszin (anyaház, noviciátus), Hódmezővásárhelyen és Szombathelyen, összesen 48 taggal, akik közül kilencen az illegalitás alatt léptek be, harmincöten pedig az újraindulás után; jelenleg kilencen vannak képzésben. Közösségünk egyike annak a körülbelül 150 női domonkos kongregációnak, amelyek mintegy 28.000 taggal szinte a világ összes országában jelen vannak. Ezeket a kongregációkat fogja össze világszinten a DSI, *Dominican Sisters International*, amely a nemzetközi kapcsolattartás, együttműködés, segítség hatékony eszköze.

A Kongregáció a domonkos család része 1878-tól kezdve, így magáénak vallja a domonkos rend lelki és szellemi hagyományát. Életformája egyesíti a monasztikus és apostoli szerzetesi élet elemeit. A domonkos élet alapja a szentmise és a közös zsolozsma, valamint az egyéni imádság, ebből forraszik az apostoli tevékenység. A domonkos rend küldetését így frappánsan foglalja össze a rend Aquinói Szent Tamástól vett jelmondata: szemlélődni, és a szemlélt igazságot továbbadni. A prédikálás nem szűkíthető a homília: az Evangélium szóval és tettel, az egész élettel történő hirdetését jelenti. A domonkos prédikáció a közös és egyéni imádságból fakad; erősíti és táplálja a stúdium, vagyis Isten Igazságának szüntelen tanulmányozása. A domonkos életforma és apostoli tevékenység közösségi. Végül Árpád-házi Szent Margit példájára, a karizma fontos része az engesztelés: minden ember üdvösségére vágni és Isten viszonzeretni minden ember nevében.

A domonkos rend küldetését, az Igazság hirdetését a Kongregáció hagyományosan a katolikus nevelésen keresztül valósította meg. Ez a feladat, mint közösségi apostoli tevékenység, jelenleg is rendkívül fontos: az újraindulásor a rend csak egyetlen intézmény működtetését vállalta újra, Kőszegen. Itt a Kongregáció jelenleg óvodát, általános iskolát, illetve gimnáziumot tart fenn kollégiummal (www.arpadhazi.hu); a tantestületnek tíz szerzetesnő tagja van, akik hittant és világi tárgyakat tanítanak. Az 1990-es újraindulás után a hit továbbadásának egyéb apostoli területei is megnyíltak az iskolai jelenlét mellett. A domonkos forrásokhoz való visszanyúlás ösztönzést jelentett arra, hogy az arra alkalmas nővérek külföldön is kaphassanak teológiai-filozófiai képzést. Így Budakeszin laknak azok a nővérek is, aki a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolán tanítanak filozófiai és teológiai tárgyakat. Ugyanitt a rendi nevelés és a hivatásgondozás mellett apostoli fel-

adat egy egyetemi kollégium fenntartása, a hitoktatás és katekézis. Hódmezővásárhelyen a Kongregáció óvodát tart fenn, az itt élő nővérek a pasztorációs munka különféle formáival (katekézis, iskolai hitoktatás, lelkigyakorlatok, lelkinapok tartása stb.) segítik a helyi egyházközösségeket. Szombathelyre 2015 szeptemberétől települ vissza a rend Veres András megyéspüspök meghívására, hogy a Brenner Iskolaközpont lelki életét, lelki programjait szervezze, segítse.

A domonkos rend alapításának nyolcszáz éves jubileumára kerül sor a 2016-os évben. Szeretnénk ezt az évfordulót Magyarországon is méltó keretek között megünnepelni, és arra felhasználni, hogy mint domonkos nővérek, a rend gazdag intellektuális és spirituális hagyományából merítve, új lendületet kapjunk hivatásunk éléséhez, ugyanakkor szélesebb körben is megismertessük a rend jelenét és múltját. Meggyőződésünk, hogy a domonkos életforma, hagyomány ma is életet adó, ugyanakkor aktuális a rend küldetése, Jézus Krisztus igazságának hirdetése, régi és új csatornákon keresztül is. Szeretnénk olyan szerzetesek lenni, akiket megragadott és közösségbe hívott Jézus Krisztus személye; akik napról-napra együtt keresik Istent, s a közös imádságból és a közös élet tapasztalatából merítve a hit örömét és szépségét másokkal is szeretnék megosztani.

DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG OP
ÁLTALÁNOS FŐNÖKNŐ

Gödöllői Premontrei Perjelség

Szent Norbert (1080 k.–1134) az „ősegyház apostolait követte, amikor már a 12. század elején vándorprédikátor lett, és a keresztény tömegek, a befelé fordult monasztikus szerzetesek és a szegény néptől elfordult kanonokok közötti úrt próbálta betölteni. Ebben az életformában követőkre talált, letelepedett az észak-franciaországi Premontreben és olyan szerzetesrendet alapított [1020], amely a szemlélődő szerzetesi életformát összekötötte az apostoli tevékenységgel. Norbert monostorait városokba, vagy forgalmas helyek közelébe építette, de életük centruma nem a monostor volt, hanem a *nyitott* templom, az abban végzett ünnepélyes liturgia, melyet nem a monasztikus szerzetesek rítusa, hanem az ünnepélyesebb székesegyházi, *saecularis* szokás szerint végeztek. Életükhöz Szent Ágoston reguláját választották szabályul. Ez a püspök körül, közösségben élő világi papok életszabálya, így lettek Norbert és követői maguk is szerzetes kanonokok. Öltözékük is kifejezte irányzatuk kettősségét: a fehér, kártolatlan gyapjú a vezeklő szerzetesek ruhájának anyaga, amelyhez kanonoki gallér járul.”

Az első magyar premontrei monostort II. István alapította 1130-ban Váradhegyfokon (*Promontorium*). 1320-ban egy hivatalos jegyzék szerint a hazai prépostságok száma 39. A tatárjárás, majd a török hódoltság idején a kolostorok fokozatosan elnéptelenedtek. A török kiűzése után 1694-ben telepedtek le újra Magyarországon; először Jánoshidán, majd Jászón, Leleszen (1699), Csornán (1702), Türrjén (1703), Váradhegyfokon és Horpácson (1705). Pasztorációval, birtokaikon gazdálkodással, hiteleshelyeiken jogszolgáltatással foglalkoztak. A prépostságokat, gazdasági és spirituális megerősödésük közepette, II. József váratlanul felszálta (Jánoshida: 1785. március 14., Türrje: december 9., Csorna: 1786. december 7., Jászóvár: 1787. március 26.). A premontreieket régi jogukba I. Ferenc 1802. március 12-én kiadott okmánya állította vissza. Így jött létre a váradhegyfoki, leleszi és jászóvári prépostság egyesítésével a Gödöllői Premontrei Perjelség (GPP) közvetlen jogelődje, a Jászóvári Premontrei Kanonokrend, Jászó központtal. A *Diploma Restitutionale* speciális, fő feladatuk az oktatást jelölte ki számukra. Ez a 19. században öt, eredetileg jezsuiták alapította (kis) gimnáziumra terjedt ki (Rozsnyó: 1778–1787, 1810–1919, 1938–1945; Kassa: 1802–1919, 1938–1945; Nagyvárad: 1808–1923, 1940–1945; Lőcse: 1811–1851; Eperjes: 1853–1861). Az I. világháborút követően a csehszlovák és román állam jogtalanul megfosztotta a rendet gimnáziumaitól. Székhelye, rendházainak 83,3 százaléka, plébániáinak 81,25 százaléka, földbirtokainak 70,9 százaléka a magyar határon kívülre került. 1922. július 7-én az Apostoli Szentszék a jászóvári prépostságot (10 plébániával együtt) a megyés apátság rangjára emelte (de ez nem realizálódott). Az 1924. augusztus 20–23. közötti Teplai generális káptalanon engedélyezték a Magyarországon maradt, illetve a Csehszlovákiából és Romániából kiutasított szerzeteseknek egy új rendház létesítését Gödöllőn, amelyhez két gimnázium és kolégium is épült (1924–1928, 1938). Takács Menyhért prépost lemondását, majd halálát (1933) követően az Apostoli Szentszék a jászói, nagyvárad-i és gödöllői tagozat élére generális prokurátort rendelt ki Hubertus Noots személyében. 1937. június 26-án létrejött az önálló Gödöllői Premontrei Perjelség, de a Felvidék visszatértével 1938. november 15-ével megszűnt, és szerzetesei ismét a Jászóvári Premontrei Kanonokrendhez tartoztak. 1944-ben a rend vezetése alatt állt: 2 hittudományi intézet (Budapest 1894-től, Gödöllőn 1928-tól), 6 gimnázium (Budafokon 1937-től), 2 konviktus (Kassán és Gödöllőn), 13 rendi plébánia, 17 templom, 2 levéltár, 1 könyvtár. A rend 117 tagja közül 80,3 százalék áldozópap, 51,28 százalék tanár, 14,5 százalék lelkipásztor. A mindenkori

jászóvári prépost méltóságánál fogva a főrendiház (1715–1918), majd a felsőház tagja volt (de facto: 1938. június 28.–1944. november 8.).

Premontrei nővérek már a középkorban is éltek Magyarországon, 3 házban. A 16. században a rend női ága kihalt. A Premontrei Női Kanonokrendet (PNK) 1927-ben alapították újra.

A II. világháború után a rendnek Magyarországon 3 társháza, 2 hittudományi intézete, 3 gimnáziuma és 3 plébániája maradt. 1947-ben a nyolcosztályos gimnáziumok első négy osztályából általános iskolákat szerveztek. A premontrei iskolák államosítását követően (1948) a rend 52 (1947: 55) felszentelt papot és 5 novíciust számlált. A szerzetes papok közül ekkor 6 plébános, 18 kisegítő lelkész, 8 hit-, 3 egyetemi, 1 középiskolai tanár; elsősorban lelkipásztori munkát végeztek. Szétszórattatásukat jól jellemzi állomáshelyük listája: Budapest (16 fő), Gödöllő (13 fő), Szeged (3 fő), Aszód, Budafok, Cinkota, Csongrád, Erdőbénye, Győr, Mondaye (Franciaország), Monor, Nagylengyel, Nagytétény, Novajidrány, Nyáregyháza, Nyésta, Rátka, Róma, Szikszó, Szolnok, Tiszakarád, Tura, Váchartyán (1–1 fő). 1950-ben, a szerzetesrendek feloszlása előtt a 70 premontrei nővér népiskolákban tanított, óvodákat vezetett és kántori szolgálatot látott el a plébániákon.

2012-ben 25 országban 1300 premontrei szerzetes élt. — 1989 óta a Gödöllői Premontrei Perjelség és a Premontrei Női Kanonokrend ismét nyilvánosan létezik. Napjainkban a GPP összlétszáma 9, ebből 8 örök-, 1 egyszerű fogadalmas. A PNK 7 szerzetes nővért, 1–1 egyszerű fogadalmas és jelölt tagot számlál. Előbbi atyái Gödöllőn, Zsámbékon és Mátyoson szolgálnak, továbbá két középfokú oktatási intézményt (Premontrei Szent Norbert Gimnázium, Egyházzenei Szakközépiskola és Diákotthon, Gödöllő; Zsámbéki Premontrei Keresztelő Szent János Általános Iskola, Gimnázium, Szakközépiskola és Alapfokú Művészetoktatási Intézmény) tartanak fenn. A női rend a liturgikus és a gyakorlati tempomi szolgálat mellett a következő hitoktatási és szociális indíttatású intézményeket működteti: Szent Norbert Karitatív Alapítvány; Premontrei Napközi Otthon; Zsámbéki Premontrei Szakközépiskola és Szakiskola; Boldog Gertrúd Alapszolgálati Központ és Idősek Átmeneti Otthona; Fészek Fogyatékosok Nappali Ellátója.

A jövő fontos feladatai közé tartozik a rend életének gyarapítása hivatásgondozással és minél több alkalmas segítő munkatárs bevonásával. Továbbá szeretnénk, ha minél több helyen megismernének bennünket, jelenlétünkkel, liturgikus, apostoli és tanítói szolgálatunkkal a megfelelő helyeken és feladatkörökben segítenénk Anyaszentegyházunkat.

ULLMANN PÉTER O.PRAEM.

Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya

A Jezsuita Rend — hivatalos nevén Jézus Társasága — alapítója Loyolai Szent Ignác (1491–1556), aki 30 éves koráig a lovagok életét élte. Megtérése után apostoli közösséget alapított, melyet III. Pál pápa 1540-ben hagyott jóvá. Ignác és társai célja az volt, hogy a keresztény hitet védjék és terjesszék, lelkigyakorlatokkal, prédikációkkal, előadásokkal és gyóntatással segítsék az embereket a keresztény életben való növekedésben. A rend egyik sajátossága a különleges kötődés a pápához, amit a három hagyományos szerzetesi fogadalomhoz járuló negyedik fogadalom fejez ki, mely szerint a jezsuita kész bárhova menni a világon, ahova a pápa a hit hirdetése érdekében küldi.

A jezsuita rend döntő szerepet játszott a középkor végére megrendült katolikus egyház megújulásában. A jezsuiták szorgalmazták a katolikus papság emelt szintű oktatását, és számos középiskolát, kollégiumot, főiskolát és egyetemet alapítottak. Intellektuális tevékenységük, valamint a lelkigyakorlatok és a népmissziók által felvirágoztatták a katolikus hitet Európa számos országában. A jezsuiták nagy szerepet vállaltak az újonnan felfedezett földrészek evangelizációjában. Elsősorban Dél-Amerikában és Ázsiában értek el jelentős sikereket.

A sikeres missziók és az oktatásban kifejtett tevékenységük következtében a jezsuiták jelentős befolyásra tettek szert világszerte, ami oda vezetett, hogy Európa abszolutisztikus uralkodói végül korlátozva érezték hatalmukat. 1773-ban az ő nyomásukra XIV. Kelemen pápa feloszlatta a rendet. (Számos történész a rend feloszlátását a szabdkömvétség egyik legjelentősebb egyházellenes sikerének tekinti.)

VII. Piusz pápa viszont 1814-ben újból engedélyezte a Jézus Társasága működését, amely ismét dinamikusabban növekedett. A katolikus egyház 50 jezsuitát avatott szentté, 147-et boldoggá. A magyar rendtartományunk szentje Pongrácz István, a kaszai vértanúk egyike. Kaszap István boldoggá avatási eljárása pedig előrehaladott állapotban van.

A II. Vatikáni zsinat után a hit védelme és terjesztése mellett a társadalmi igazságosság kérdése is növekvő szerepet kapott a jezsuiták küldetés-tudatában.

Magyarországon 1561-ben telepedtek le először a jezsuiták. Az első idők legismertebb jezsuitája Pázmány Péter volt, aki esztergomi érsekként megalapította a nagyszombati egyetemet. 1773-ban a rendnek 19 kollégiuma volt, és 935 jezsuita dolgozott az országban, 50 különböző helyen.

A Jézus Társasága visszaállítását követően a jezsuiták 1853-ban tértek vissza Magyarországra.

A független magyar rendtartomány az osztrák provinciából vált ki 1909-ben. A magyar provinciának 1945-ben már 400 tagja volt, akik kilenc templomban, két gimnáziumban és egy lelkigyakorlatos házban működtek. Ezekhez járultak még a rendi ifjúság képzésére rendelt intézmények, a budai noviciátus (Manréza) és a szegedi filozófiai és teológiai főiskolák. A magyar jezsuiták nyolc folyóiratot adtak ki (A Szív, Magyar Kultúra stb.). Az egész országra kiterjedő apostoli munkáik közé tartoztak a Mária Kongregációk, a KALOT (mint a két világháború közötti időszak legjelentősebb szociális ifjúsági mozgalma), a Szívőárda, a Szívtestőrség és a népmissziók. A magyar jezsuiták hazai munkáikon kívül Kínában is vállaltak önálló missziót.

A kommunista hatalomátvétel után a Jézus Társaságát betiltották. 1950-ben közel 400 jezsuitát internáltak, sokakat bebörtönöztek (összesen több mint ezer esztendőös büntetést kaptak!), intézményeiket pedig államosították. A jezsuita legfőbb előjáró rendelkezésére a fiatal rendtagok kiszöktek Magyarországról, hogy képzésüket befejezhessék. Negyven éven keresztül a magyar jezsuiták szétszóródásra kényszerültek, csak 1989-ben kezdhetek ismét szabadon dolgozni Magyarországon.

Világszerte mintegy 17.000 jezsuita él, összesen 126 országban. A szolgálatok sokszínűsége jellemző ránk, mivel nem egy küldetést kaptunk, hanem mindig a helyi egyházi aktuális kihívásaihoz alkalmazkodó szolgálatot végzünk.

A magyar rendtartományhoz mintegy 70 jezsuita tartozik, és minden hagyományos rendi területen dolgozunk:

— *Lelkigyakorlatos szolgálat* (Manréza, Életrendezés Háza) és *lelkipásztorkodás* (Budapest, Szeged, Miskolc, Marosvásárhely, Szatmárnémeti, Törökkanizsa és a kanadai Toronto). Működésüket segíti az *Ignáci Lelkiségi Központ*, melynek tevékenységi körébe könyvek kiadása, valamint lelkigyakorlat-kísérő kurzusok szervezése tartozik.

— *Nevelés és oktatás* a középiskolákban és egyetemeken (Fényi Gyula Gimnázium Miskolcon, öt egyetemi kollégium), míg társadalmi gondolatformálást és felnőttképzést a Faludi Ferenc Akadémia segítségével tudunk végezni.

— *Szociális apostolkodásunkat* igyekeztünk a roma integrációra fókuszálni, hogy ott, főleg a nevelés útján tudjunk kreatív modelleket kialakítani, és azokra hálózatokat felépíteni. (Lehetőségek Iskolája, Jezsuita Roma Szakkollégium, és Miskolcon a lakótelepi mintaprogram, a Közös Tér).

— *Médiaapostolság* (A Szív, Jezsuita Kiadó, Vatikáni Rádió és tudatos web2 jelenlét), illetve a kultúrák, lelkiségek, vallások közötti párbeszéd ápolása, munkák a keresztény értékek kommunikációja területén (a kulturális, közösségi és lelkesítő programokat befogadó Párbeszéd Háza).

— *A határainkon túl élő magyarság szolgálata* keretében vezetjük a *Torontói* plébániát évtizedek óta, mely az emigrációs magyarságnak egy máig erős közösségét látja el a lassan asszimilálódó észak-amerikai közösségek között. Délvidéken a *Törökkanizsai* plébániát látjuk el. A román provinciával való együttműködés már 2002-ben elkezdődött a kétnyelvű programokat befogadó kolozsvári Manréza lelkigyakorlatos házon keresztül. *Marosvásárhelyen* 2008-ban indult el legújabb szolgálatunk, ahol ma egyetemi kollégiumot és lelkészséget, valamint egy belvárosi lelkészséget lát el három jezsuita, akik emellett részt vállalnak sokirányú lelkigyakorlatos munkában. Új munkaként magyar lelképásztori munkát végeznek jezsuiták *Szatmárnémetiben* is.

— *Európai* jezsuita jelenlétünk megerősítését szolgálja a leuveni posztgraduális Collegium Hungaricum (mely az ötvenes évek óta sok kiváló fiatal nevelt) és oktatói jelenlétünk megújítása a római Gergely Egyetemen, illetve a Collegium Germanicum et Hungaricumban.

Küldetésünk a hit szolgálata és az igazságos társadalom előmozdítása hiteles jezsuita közösségek és barátaink együttműködésével.

Mi, magyar jezsuiták, bár egy egyre erőteljesebben szekularizált világban élünk, arra kaptunk hivatást, hogy felkínáljuk környezetünknek Loyolai Szent Ignác lelkiisége által ihletett és megélt istentapasztalatunkat. Küldetésünk a következő négy pillére épül:

— A hit hirdetése a magyar egyház és a közösségek szolgálatára, megosztva az ignáci imádságos reflexió tapasztalatát.

— Igazságos, befogadó társadalom építése új utak keresésével, melynek során egészen a „határokig” el kell menni a teológiai reflexióban és a mai kultúrával folytatott párbeszédben, különleges figyelmet szentelve a fiataloknak, hogy másokért élő, hivatásukra felkészült keresztények lehessenek.

— Szerzetesi és közösségi életünk megújítása és elmélyítése, hogy Krisztust kereső életünket felmutatva képesek legyünk a fiatalokat megszólítani és elkötelezetté tenni a jezsuita hivatásban.

— Mindehhez együttműködés szükséges a közös misszióba meghívott, felkészült és elkötelezett társainkkal (munkatársak, öregdiákok, támogatók, önkéntesek, ignáci közösségek).

Jövőképünket a 2011/2012-ben megfogalmazott Apostoli Tervünk így foglalja össze: Arra törekszünk, hogy 2020-ra az ignáci lelkiiség egyházunk meghatározó támasza legyen, felismerhető jegyekkel és komoly szakmaisággal:

— A magyar jezsuiták életükkel vonzó, látható alternatív életformát mutatnak fel, megtapasztalva törekenységüket, és engedve, hogy az Úr lelki oázisokká formálja őket;

— a Szent Ignác-i lelkigyakorlatok útján megújítóan és saját karizmánkkal tudjuk szolgálni az új evangelizációt egyházunkban;

— négy nagyvárosra összpontosítva képesek leszünk megújítóként és mások számára modellként hatni társadalmi-egyházi környezetünkre;

— erősebb jezsuita nemzetközi együttműködésünk segít kitágítani szolgálatainkat, jobban kihasználni erőforrásainkat és előmozdítani a kiengesztelődést világunkban;

— megerősödik körülöttünk azon elkötelezett világiak széles rétege, akik vállalják közös küldetésünket, melyet — a lelkigyakorlat-adás, a pedagógiai és az ifjúsági munka révén — hatékonyan támogat egy kiforrott reflexiós és képzési rendszer.

FORRAI TAMÁS SJ
TARTOMÁNYFŐNÖK

Piarista Rend Magyar Tartománya

A Piarista Rendet Kalazanci Szent József alapította Rómában a 17. század elején. Első szándékai között nem szerepelt a szerzetesi közösség megalapítása, talán még akkor sem, amikor már meglátta azt a feladatot, amelyet később a közösségre bízott. Kegyes Iskola néven olyan intézményt szervezett, amely elsősorban a szegény családok fiai előtt nyílt meg. Saját szerzetesközösség alapítását akkor határozta el, amikor az iskolát hordozó és fenntartó közösség keresése során más irányú próbálkozásai sorra kudarcot vallottak. Az útkeresésnek ez a története elég határozottan azt állítja, hogy azt a fajta iskolát, amelyet Kalazancius megálmodott, csakis közösség képes fenntartani, ráadásul olyan közösség, amelynek belső formáját, ritmusát és dinamikáját a szerzetesség alapvető tapasztalatai határozzák meg.

Magyar területre ő maga küldte társait 1642-ben. Az akkor átmenetileg Lengyelországhoz tartozó, a mai Szlovákia területén található Podolin városkában indult iskola a meglepedő szerzetesközösség gondozásában. A század következő évtizedeiben a Felvidék további számos városába meghívtak minket, majd a 18. század elejétől kezdve a mai Magyarország területére is, köztük elsőként Veszprémben 1711-ben, majd Vácra és Kecskemétre 1714-ben, Pestre 1717-ben, Szegedre 1721-ben. A török és kuruc háborúk lezárultával induló nagyarányú terjeszkedés következtében 1721-ben létrejött az önálló magyar rendtartomány.

Trianon előtt közvetlenül 24 piarista rendház és iskola volt Magyarországon, utána csupán 10 maradt magyar területen.

A kommunista diktatúra 1948-ban államosította a rend iskoláit, majd 1950 nyarán hat rendház lakóit kényszerlakhelyre deportálta. Az 1950. évi

egyezmény ugyan lehetővé tette, hogy tovább működtessük két iskolánkat (Budapesten és Kecskeméten), de a 237 szerzetesből csak 90-en maradtak meg a rendi keretben, és más szempontból is szigorú létszámhatárok közé fogták a közösséget.

Jelenleg 62 szerzetes alkotja a tartomány közösségét. 8 iskolát tartunk fenn, ezek közül háromban általános iskola is van a gimnázium mellett. Gödön szakiskolánk van. Kollégium négy iskolánk mellett található, de Sátoraljaújhelyen működik egy önálló középiskolai, Szegeden egy egyetemi diákközpontunk is. Társfenntartói vagyunk a bencés és a ferences renddel együtt a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskolának.

A magyar tartomány jövőképét az élet keresése határozza meg. Hogyan tudunk életet adni, életető közeg lenni azoknak, akiket ránk bíz a Gondviselés? Mire van szükségük a hozzánk fordulóknak ahhoz, hogy életre kapjanak? Milyennek kell lennie az iskoláknak és a közösségünknek ahhoz, hogy életadó legyen? Hol találunk mi is életre, személyesen és közösen, mi ad nekünk életet, hogyan tudjuk befogadni az életet egyenként és közösségek? Ezek a kérdések foglalkoztatnak minket.

Életre találunk, amikor megtapasztaljuk, hogy az igazságot keresve és az igazsággal találkozásként nyílnak ki, növekednek és válnak egyre inkább Istentől megáldott önmagukká a ránk bízott gyermekek és fiatalok.

Életre találunk, amikor magunk is keressük az igazságot, amikor találkozunk vele, és amikor munkatársaivá fogad.

Életre találunk, amikor a közösségben befogadjuk egymást, a társat, azt, akit a „nem ti választottatok engem, hanem én választottalak ki titeket” evangéliumi logikája adott mellénk.

Életre találunk, amikor az egyházban megtaláljuk, és a közösségünkbe hívjuk azokat a világi testvéreket, akiket ugyanaz a Szentlélek-ajándék, ugyanaz a karizma élte és formál emberré, mint minket, szerzeteseket.

Életre találunk, amikor a piaristaság egyetemes, globális valóságával találkozunk, és annak a tapasztalatában van részünk, hogy távoli földrészek szülőttei olyan rokonok, mintha a legközelebbi családtagjaink lennének.

Életre találunk, amikor merünk szegények és kiszolgáltatottak lenni, amikor merjük meghallani a Gondviselés hívó és a kiszámíthatóságot nyújtó rendszereinkből kihívó szavát, amikor merünk nem a biztonság- és bírvágyunktól vezetve szeretni, hanem úgy, hogy a másik egyre szabadabb legyen.

Életre találunk, amikor minden napnak megtérésre készen indulunk neki, igyekszünk figyelni a Lélek sugallataira a mindennapi eseményekben, az élet ügyes-bajos dolgaiban és forgatagában, keressük a Mindennevűt a mindenben.

Ez az az élet, amelyet személyesen és közösségként ajándékba kapunk, és amelyet alapítónk, Kalazanci Szent József példájára szeretnénk megosztani okosan végiggondolt módon, reflektáltan, rendezetten, „iskolásan”, szépen a ránk szorulókkal és a hozzánk fordulókkal, hogy nekik is életük legyen, és bőségben legyen. Reményünk szerint így valósul meg az a célunk, hogy a nevelés által Jézus örömhíret hirdessük.

LABANCZ ZSOLT SP
TARTOMÁNYFŐNÖK

Szalézi Szent Ferenc Társasága — Don Bosco Szaléziak

A szalézi rendet, melynek hivatalos elnevezése: Szalézi Szent Ferenc Társasága — Don Bosco Szaléziak (SDB — *Salesiani di Don Bosco*), Bosco Szent János (1815–1888), vagy közismert nevén Don Bosco alapította 1859. december 18-án Torinóban, és Szalézi Szent Ferencről nevezte el, akinek nagy tisztelője volt. Don Bosco szegény, félárva gyerekként nagyon sokat küzdött, hogy tanulhasson. Pappá szentelése után Torinóban a fiatalok nyomora és elhagyatottsága mély benyomást gyakorolt rá, ezért apostoli munkaterületének a szegény, kiszolgáltatott fiúk, segédmunkások, utcagyerekek felkarolását választotta.

Don Bosco fő műve az oratórium, amelynek az állandó helyét néhány viszontagságos év után Torino Valdocco nevű külvárosában találta meg. Befogadta a legelhagyatottabb, szegény, árva fiúkat, és tanműhelyeket, iskolákat, kollégiumokat nyitott számukra.

A Szalézi Társaság apostoli célja ma is az ifjúság oktatása és nevelése iskolákban, szakiskolákban és különféle ifjúsági intézményekben. Jelmondata: „*Da mihi animas, cetera tolle*” („Lelkeket adj, a többit vedd el”) az egész rend jelmondata lett.

Don Bosco lelkesége elválaszthatatlan a nevelési módszertől, amit „megelőző nevelési módszernek” hívunk. Ennek lényege, hogy a nevelő állandóan a neveltjei között legyen, nemcsak a tanulás, hanem a szabadidő eltöltésének idején is. Szívélyes, szeretetteljes kapcsolatot alakított ki a fiatalokkal, elvezette őket Istenhez, átélhetővé tette számukra a vallás örömet. Atyaként, barátként elkísérte őket a felnőtté válás útján, azon munkálkodva, hogy becsületes állampolgárok és jó keresztények váljanak belőlük.

Az első magyar szaléziak 1913. november 6-án érkeztek Magyarországra, Péli-földszentkeresztre (Komárom-Esztergom megye). Főleg az árva, szegénysorú fiúk oktatása és nevelése volt a céljuk. A rend hamarosan látványos fejlődésnek indult, rendházaik száma gyorsan növekedett,

mellettük iskolákat, fiú internátusokat, oratóriumokat alapítottak.

1950. szeptember 7-ig 203 szalézi működött (108 pap, 71 kispap, 24 testvér). Rendházaik voltak Balassagyarmaton, Borsodnádásdon, Esztergomtáborban, Gyulán, Magyaróváron, Mándokon, Mezőnyáradon, Nyergesújfalun, Óbudán, Pestszentlőrincen, Péliföldszentkereszten, Rákospalotán, Szombathelyen, Tanakajdon, Újpesten és Visegrádon; diákothron működött Balassagyarmaton, Óbudán, Esztergomtáborban, Gyulán, Magyaróváron, Rákospalotán, Szombathelyen, Újpesten és Visegrádon. Esztergomtáborban szakiskola, Nyergesújfalun pedig országos hírű szalézi fiúnevelő intézet működött, amely a rend gazdag utánpótlását biztosította. Péliföldszentkereszten rendi főiskola, Mezőnyáradon és Takajdon tanulmányi ház szolgált a szerzetesek képzését. Rákospalotán működött a Don Bosco Nyomda. Nagybányán is volt egy szalézi rendház, a szalézi missziókban pedig akkoriban 26 magyar szalézi tevékenykedett világszerte.

A Don Bosco Szaléziak létszáma a világon ma 15.298, jelen vagyunk 132 országban, szervezetileg 8 régió 86 tartományára bontva. Formációs központokat, oratóriumokat, ifjúsági központokat, iskolákat, tartományi központokat, hivatáspasztorációs központokat, plébániákat, szociális műveket, tömegtájékoztató és tartományi szolgáltatásokat működtetünk világszerte.

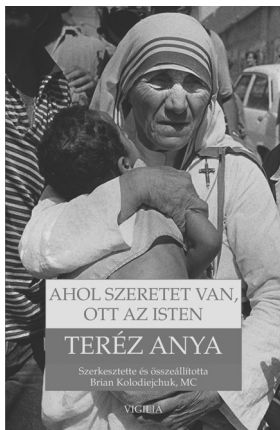
Hazánkban 32 szalézi szolgál, közülük tíz misszionárius. Magyarországi rendházaink (Péli-

földszentkereszt, Óbuda, Újpest, Kazincbarcika, Szombathely) mellett az oktatás minden szintjén képviseltetjük magunkat az óvodától a főiskolai kollégiumig. Jelentősek középiskoláink és szakiskoláink (Nyergesújfalu, Kazincbarcika, Budapest), ezek közül kiemelt a kazincbarcikai Don Bosco Szakiskola, ahol hátrányos helyzetű, cigány fiatalokkal foglalkozunk. A rendházak és intézmények mellett oratóriumokat — szalézi stílusú ifjúsági központokat — működtetünk, ahol segítjük a fiatalokat szabadidejük értelmes eltöltésében. Lelkigyakorlatos központunkban, Péliföldszentkereszten várjuk a testi-lelki felüdülésre vágyókat. A Don Bosco Kiadó biztosítja a szalézi könyvek kiadását magyar nyelven.

A jövőben is a fiú ifjúság nevelését tartjuk elsődleges feladatunknak. Ezzel összefonódik a családpasztoráció és az iskolai tanítás. Meg szeretnénk újítani az oratóriumok, azaz az ifjúsági szabadidő központok életét. Ugyanakkor erősítjük elköteleződésünket a nehéz sorsú, peremen élő fiatalok felé, elsősorban a cigány és a szakmunkás tanuló ifjak iránt. Fontos része szerzetesi küldetésünknek a fiatalokkal való közösségi munka és a közösségformálás, de emellett módot kell találni a személyes elkísérésre és a lelkivezetésre is.

ÁBRAHÁM BÉLA SDB
TARTOMÁNYFŐNÖK

A VIGILIA KIADÓ AJÁNLATA

TERÉZ ANYA

Ahol szeretet van, ott az Isten

En a könyv bizonyos fokig folytatása a *Jöjj, légy a világosságom!* című könyvnek. Ott Teréz Anya elsősorban példaként és modellként áll előttünk, itt a szerepe főleg a tanítóé és a vezetőé. A könyv az eddig legteljesebb gyűjteményét adja Teréz Anya gondolatainak, tanításainak, tematikus rendben összegezve őket. Tömör összefoglalást találunk arról, amit ő hitt és tanított az emberi életnek azokról az alapvető kérdéseiről, amelyek különösen is fontosak napjainkban. Reméljük, hogy szeretetének példája és bölcs szavai sokakat segíteni fognak abban, hogy több szeretetet vigyünk a világunkba, és azt egy kicsit jobba tegyük.

Ára: 3.800 Ft

Megvásárolható vagy megrendelhető a Vigilia Kiadóhivatalban és a honlapunkon:

1052 Budapest, Piarista köz 1. IV. em. 420.

Telefon: 36-1-317-7246; 36-1-486-4443; Fax: 36-1-486-4444;

E-mail: vigilia@vigilia.hu; Honlap: www.vigilia.hu

SAJÁT ÉLET

Mohai V. Lajos: *A bátyám hazavitte a halált. Elégikus víziók a Halottaskönyvhöz*

Mohai V. Lajos eddig megjelent tizennégy kötetével évtizedek óta úgyszólván észrevétlen az irodalmi életben. Szembemegy mindennel, ami ma már nélkülözhetetlen az ismertséghez: nem ad interjút, nem szerepel a médiában, nincsen szerzői oldala a Facebookon, nem politizál, nem gyűjt kitüntetések. E kötetét előtanulmányunk szánta a majdani nagy műhöz, az alcímben szereplő *Halottaskönyvhöz*.

Az ugyancsak az alcímben látható „elégikus víziók” kifejezés nem feltétlenül műfaji megjelölés. Igaz, akár a víziók, a szöveg is diffúznak fogható fel, talán azért, mert az egyes fejezetcímek nem utalnak az alattuk kibomló szövegekre, és nem dialogizálnak egymással, sőt, akár felcserélhetők, inkább szerzői monológtrédékeknek tűnnek.

Ahogy előrehaladunk az olvasásban, az „elégikus víziók” szókapcsolat mindinkább a vallo-más szinonimájává válik, mert ebben a hagyományörző, sajátos családörténetben az elbeszélő szemérmesen vall az életéről, arról az életről, amelyet elsősorban a jelenbeli örökök hiánya, lelki gondok, mélabú, az otthontalanság érzése, magány jellemez. E lelki-érzelmi állapot okát az elbeszélő én írói létében keresi és alkotói kudarcával magyarázza: „*semmit nem sikerült megvalósítanom abból, amit az írásról magamnak elképzeltem*”. (40.) Azért nem sikerült megvalósítani elképzeléseit, mert az olvasmányélményeit (irodalmi tapasztalatait) összekeverte írói tapasztalataival. Ezt a vallomást a kész mű is hitelesíti, hiszen írókollégáktól vett idézeteket, róluk szóló gondolatokat bőven találni benne: Franz Kafka, Bohumil Hrabal, Mirko Kovač, Nádas Péter. De már a kötet első oldalán három idézet áll: Thomas Bernhard, Danilo Kiš és Mirko Kovač mind-mind az elmúlást fogalmazzák meg. Az elbeszélő én írói kudarcának okát másrészt abban látja, hogy nem sikerült megvalósítani eszményét: „*Prózát akartam írni, olyat, amilyent legbelül elképzeltem*”. (41.) Valójában kevés író képes erre az élveboncolásra: nem látjuk be, hogy az olvasás, az írói példaképek, azok felmagasztalása mind-mind ráterhelődnek alkotói kreativitásunkra, és akadályoznak abban, hogy megfogalmazzuk saját mondanivalónkat. Az írói példaképek mellett a család, a nevelés, a múlt, az emlékek, a kedvezőtlen társadalmi környezet hatnak ránk

bénítóan, s fojtják el az alkotói kibontakozást. Mindezen okok miatt az elbeszélő író számára a jelen élethetetlen.

„*A jelen, amelyben mindnyájunk léte forog, nem tudja kedvre hangolni az embereket a környezetemben. Kopár többnyire minden. Régóta azon veszem észre magamat, hogy neuraszténiásan fogcsikorgatva élünk mindnyájan. Valami elmozdult, az ajtókat kívülről család módon beláncolták, barlangi üresség tátong azoknak a tereknek a helyén, ahová érdemes volt betérni hajdanán.*” (11.) Mohainál az idősíkok nem kontextus nélküliek, még akkor sem, ha csak egy-egy jelzéssel utal háborúra, pusztulásra, a család javainak kisajátítására, a fiatal éveit bénító „környezeti ártalomra”, a szocializmusra.

A sivár jelenről — amely nem folytatja, hanem mellőzi a múlt aprónak ható, mégis értékörző gesztusait — a szerző így vall: „*A sírnál egy beesett arcú fiatal pap beszélt rekedtes hangon. A kötelességét letudva, sietve távozott anélkül, hogy kezét fogott volna velünk. Akkoriban még szokásban volt a római katolikus egyház által végzett temetéseknél, hogy a búcsúztatást végző pap kézfogással fejezze ki az együttérzést az eltávozott családjának. Ez akkor szégyenszemre elmaradt.*” (15.)

Az eddig leírtak három kérdést implikálnak. Elsőként megállapíthatjuk, hogy a fenti idézet megfogalmazott jelen frusztráló, menekülésre, más szóval: múltidéző attitűdre ragadja az elbeszélőt, holott az „elégikus víziók” megjelölés — bármi legyen is a témája — futurisztikus léthez fordulást sejtet. A második kérdés a múlt fontosságához kapcsolható: a múltnak egyetlen mozzanata foglalkoztatja a beszélőt: az eltávozott családtagok haláláé. Kiemelhető lehetett volna a túnt időből sok-sok más részlet is: a születéseké, a házasságkötéseké vagy a szerelmeké, de a szerző számára a múlt a halállal rokon, vagy inkább azonos. A család kihalását halmozott ismétlésekkel jeleníti meg, a veszteségek inventáriuma ez a mű. A társadalmi kontextust is figyelembe véve azt látjuk, hogy a jelen és a múlt konfrontálódik abban az értelemben, hogy az elbeszélő olyan társadalomban élt, amely a végítzességet, ezt a civilizáció kezdetéig visszanyúló hagyományt depoétizálta, igyekezett megfosztani egyházi külsőségeitől és rítus jellegetől. Ebben a szövegben a halál, a temetés a vidéki szokásrend része és az általános pusztulásvízióknak csak keretét, vagy apró, szerves részét alkotja. A szöveg a pusztulás szisztematikussá, környezetre és minden létmegnyilvánulásra kiterjedő megjelenítése. Rögtön a narráció elején kiderül, hogy az elbeszélő a család utolsó élet-

ben maradt tagja. Az emlékezés, a megőrzés feladatát hol közvetlenebb: egyes szám első, hol távolságtartóbb: harmadik személyű, magányos szemlélődőként tölti be gyermekkorra színhelyén, Nagykanizsán, és előbb Budaörsön, majd jelenlegi lakhelyén, Budapest első kerületében. Erkélyen, ablakból kikönyökölve vagy verandán, buszban ülve figyel ki- és befelé: külső látványt rögzít és emlékeket idéz. A harmadik kérdés az emlékezői gesztus mibenlétével kapcsolatos. Mind a külső, mind a belső táj az állandóság és a változás nem egyidejű kettősségében bomlik ki az olvasó előtt. Vissza-visszatérnek az elmúlt és pusztuló környezeti elemek és a békebeli múlt szétfoszló rekvizitumai, amelyek egy értékrendjében és életformájában egységes polgári lét miliójét idézik fel. E tárgyak, az otthonosság-érzet nélkülözhetetlen részei és egy régi szép világot, a békét és az állandóság érzését keltik bennünk: a sárga selymű olvasólámpa (70.), a rézágó (74.), az udvari fonott asztal, a horgolt terítők, az óra (91.), egy illat emlék, a „*rézüstös, alkonyatos szilvabefőzés... Amikor az illatos füstöt még másnap reggel is érezni lehetett az udvaron.*” (108.) A jelen, a rögzített látványelemek és a múlt: a felelevenedő emlékek évszakok, napszakok és a természeti környezet hanyatlásának keretében ágyazva.

Az animizált természet és az épített környezet lassú enyésződése borít be mindent, s válik az elbeszélő első számú létérzékelésévé, amelynek pusztán rituális modulációja a soron következő temetés. A természetben tapasztalható elmúlást (egy Flaubert-t idéző kép: „*...a földnek tapasztott kicsinyke előkertek lábánál poros vadskafüggyöny foszladozott*” [20.]) egyrészt a természeti erők: a szél, a hó vagy eső, másrészt a tágas égbolt keretezi, az évszakok váltakoznak a szövegben — nincs mindig ős —, emiatt nem érezzük az elmúlást véglegesnek, sem sorsszerűnek, inkább elkerülhetetlennek, amely hozzánk tartozik, minden létezésétőlünk jelen van, és ezért majdani halálunkat számtalanszor és ezer formában megtapasztalhatjuk. A halál az egyetemes létezés szerves része, és ebből a nézőpontból tekintve saját halál nincs is. A ló-motívum a szöveg minden tematikai elemét összekapcsolja. A fekete szénhordók eltűnnek, s velük a lovas kocsi, nemcsak itt, hanem a temetőben is autókíséri a halotti menetet. A szenesek lovas kocsijai és a ló húzta halottaskocsi, a lovas szán (121.) mellett a szenespince-torok vissza-visszatérő kép, amely finoman utal a szenespince funkciótlanására, valamiféle hiányra, és egy újrafogalmazott nyelvi klisé is eszünkbe juttat: azt, hogy mindannyian a halál torkában vagyunk: „*...a pincetorkokat hosszú idő óta nem használhatták; vö-*

rősbarna rozsa fogta be az elgörbült vasrudakat” (34.); „*Mielőtt végleg nyoma veszne, az almaszederes lovak emléke a forróságtól reszketeg városzéli házsorok közt a drótfonatú pincetorkokhoz tömörül még*”. (96.)

Olvasás közben mindegyre azt kerestük, hogy az elbeszélő én szinte nem is evilági érzékenysége miatt tapad olyan erősen a múlthoz, a retrospekcióhoz? Miért nincsen jelene, saját élete — legalábbis fikcionálisan — a narrációban? A gyermekkori fulladásos, halálközeli élmény ad választ minden kérdésre. Ünnepkor, húsvéthétőfn történt: „*Örültünk a palini Zsuzsával, hogy magunkra hagytak minket a házban. Felszabadultan, fürgén ugrándoztunk az ágyon mindenféle tornamutatványt bemutatva. (...) Játék közben, míg újra rám került a sor, hogy bukfencezzem, egy cukorkáért nyúltam a zsebembe, és hirtelen mozdulattal bekaptam. (...) Megakadt a cukorka a torkomon, magyarázták el később; fuldokoltam, nem tudtam nyelni, hörgő, sípoló hangokat adtam ki magamból, kiszaladt a vér a fejből, elkéültem. Az ájulás határán lehettem; úgy számolom, hogy talán már a földi élet peremére sodródhattam.*” (76–77.)

A narrációból — e részlet kivételével — hiányoznak a lányok, a nők, az érzékiség (illetve egyszer megtaláljuk a „párom” neutrális megnevezést a 87. oldalon). De ebben az idézetben intenzíven sűrűsödik össze az életöröm: az ágy, a másik nem misztériuma, a cukorka édes íze, a bukfenc. A bukfenc, ami gyermekkorunk igen egyszerű, de szürreális élménye. A különféle érzetek: az ízlelés-látás-mozgás és valamiféle homályos erotikus bizsergés nem csúcsosodnak ki örömgorgiában, hanem tragédiához, majd nem fulladásos halálhoz vezetnek. A féltrelyelt cukorka, és az abból következő halálközeli élmény elrendezi: lefojtja, frusztrálja az elbeszélő további életét. „*...a fulladásos fóbíatól... máig nem tudtam teljesen megszabadulni.*” (77.) De a többi családtagra is: elsősorban az apára, aztán az anyára és a bátyra is éppúgy a szemérmes visszafogottság jellemző, és szívhaláluk — ha nincs is kifejtve, sejtjük — minden bizonnyal az étellel szembeni fegyelmezett távolságtartás következménye. Talán azért figyel a szerző a másságot, a marginális személyiséget: az itt-ott feltűnő, mindig más, néma, rejtélyes idegent (27, 28, 38, 81, 102.), aki már túl van jön és rosszon, nem úgy, mint az elbeszélő, aki a rögzült halálfélelme miatt nem mer élni. A metafizikus életidegenség, a pszichés blokkoltság a körülírásra és nem a cselekvésre fogékony. A körülírás egyik poétikai eszköze a jelző. Valósággal tobzódik a szöveg a díszítő- és az „egy helyben topogó” jelzőktől, amelyek főként a mikrokozmoszt festik le: „*tüzesen ugató kutyák izgatottsága*” (98.); „*összeku-*

porodott házak közé nyitott háromszögletű tér” (98.); „az elnehezedett cipőtalpak alatt nedves levelek csivitelnek”. (99.) A következő jelzős kapcsolat örömkre néhányszor ismétlődik az írásban: a „ceľofánosan csillámló jégtöcsák” (például 35, 92.). Mintha polemizálna a metafizikus alaphanggal a szerző azzal, hogy a fény-köd-hó-pára-szellő-felhő leheletnyi rezdüléseit szintén érzékeltes, valósággal tapintható jelzőkkel jeleníti meg: a lámpa sugara „riasztó ábrákat meszelve a párhuzamos tűzfalakra” (127–128.); „az összetapadó levegő vibráló, fekete tömb” (92.); „alacsonyán szálló felhők csúnya bálái imbolyogtak” (100.); „a párás levegőben az ereszcatorna fojtottan cseperészett” (119.); „Felhők eüisztje rezdüil”. (124.) A — saját szóalkotással élve — szimmetrikus metafora-deriváció megújítja a „múlt kútja” manni kliséjét, és egyúttal intenzívebbé, delejesen plasztikussá teszi a múlt időt: „csak néhány cseppet csepeget a múlt kútja a mai nappalok hideg kövezetére”. (10.)

Mohai V. Lajos kötete nem könnyű olvasmány, amelyben az előre nem tervezett, de mindig bekövetkező bizonyossággal, a halállal szembesülünk. Talán e könyv segít belátni, hogy életünk valódi értelme az elmúlás elfogadása. (*Prae.hu – Palimpszeszt*, Budapest, 2014)

RÓHRIG ESZTER

MEGPISZKÁLÓ

Tóth Sára: *Táncol a por. Írások a hitről, spiritualitásról, kultúráról*

„Röpüljete az Úrban, ismét mondom, röpüljete”. Fel lehet-e a csigákat erre szólítani, kérdezi szellemesen Tóth Sára az egyik korai írásában, miközben Pál apostol jól ismert buzdításának („Örüljete az Úrban mindenkor; ismét mondom, örüljete!” Fil 4,4) a mai ember számára egyszerre abszurdnak tűnő, ám mégis epedve kívánt paradox természetéről elmélkedik. (18.)

Ködszurkáló. A negyvenes éveiben járó Latinovits Zoltán színművész adta ezt a címet 1973-ban megjelent önéletrajzi írásainak. A szintén negyvenes éveiben járó Tóth Sára irodalomtörténész különböző keresztény internetes fórumokon és folyóiratokban megjelent, s most egy csoportba gyűjtött publicisztikáját a színészkirály kötet címéhez hasonlítva egy szóval így lehetne jellemezni: „megpiszkáló”. Csak egy példa a sok közül: a posztmodern értetlenül fogadó, s így inkább a múltba révedő egyházi közvélemény kapcsán írja a szerző: „az ilyen nosztalgizáást próbálok kissé megpiszkálni”. (153.)

Mielőtt 2004-ben megvédte a Northrop Frye kanadai irodalomtudósról szóló disszertációját, majd egyetemi oktatóként elkezdte szakmai pá-

lyafutását, Tóth Sára a Harmat Kiadó egyik alapítója, s éveken át főszerkesztője volt. Több tucat keresztény vonatkozású könyvet szerkesztett, fordítást lektorált, maga is fordított. Pedig nem született bele a kereszténységbe, hiszen, mint a kötet utolsó — megrendítő önéletrajzi vonatkozásokat feltáró — fejezetéből megtudjuk: egy sokoldalú tehetséggel megáldott, de összekuszálódott magánéletű művészcsalád legidősebb gyermekeként ízlette meg és adhatta tovább közvetlen környezetében a még inkább szomjazóknak az Élet vízének gyógyító erejét. Ezekből az önéletrajzi írásokból erőteljesen sejlik fel ugyanakkor az a régi igazság is, hogy bár kereszténnyé válni sem könnyű, ám annak is maradni — még nehezebb. Hiðharcokról, kételyekről, küzdelmekről, kérdésekről szól ez a könyv.

Tóth Sára a Károli Gáspár Református Egyetem Anglisztika Intézetének népszerű tanára, aki a diákjait is a gondolkodásra, őszinte kérdésre, kétkedésre neveli, ám ezáltal megadva nekik a hit leleményes meg-, vagy éppen újratalálásának lehetőségét. Frye-tól azt is megtanulhatta, hogy nem azért vannak kérdéseink, hogy válaszok szülessenek, hanem azért, hogy újra és újra jobb kérdéseket tegyünk fel. Mert amíg a válaszok lezárják, az újabb kérdések állandóan nyitogatják a gondolkodásunkat. Megmerevedett és klisévé vált tételek bálványait Tóth Sára ezért bátran döntögeti, csak azért, hogy diákjai fejében és lelkében egy hiteles, nyitott és újrakérdező igazság szülessen meg. Mint Paul Ricoeur is mondja: az időlumnak meg kell halnia ahhoz, hogy a szimbólum megszülethessen. Jézus példabeszédei is minden igazi művészet dramaturgiájának megfelelően dezorientálnak, hogy reorientáljanak. Káromkodásból is lehet építeni katedrális, a blaszfémiából is születet szentség.

Tóth Sára nemcsak a gondolkodva tanítás és tanítva gondolkodás mestere; megadatott számára a felismert isteni talentum, az írás képessége is: a szavak és mondatok kézzel, vagy ma már egyre inkább a billentyűzettel való formálása. Tudjuk sokan, hogy ő nagyszerű társalkodó és vitatkozó partner is baráti körben. Amint a tanítást és a társalkodást, úgy írásait is mindig a gondolkodás szinte érzéki élvezete mozgatja, ihleti és élte. E gondolkodás nem ismer tabukat, nem jár tiszteletköroket, nem gyönyörködik önmagában; nem gyáva. Mert aki az igazságot szereti, azt viszonszereti az igazság is. Fialatosan lázadó, olykor az egyházi közvéleménynek vagy a hatalmasságoknak is odamondogató lendület is kell ehhez a hozzáálláshoz. Régen még prófétaik szónak nevezték ezt a magatartást, de ma, ha egy világítól, s ráadásul még női szerző tollából születik meg ez a szó, azt a patriarchális pozíci-

ókba domesztikálódott egyházi tekintély és az őket követő közvélemény egyre nehezebben viseli. Pedig Tóth Sára őket is állandóan emlékezteti Dávid király önfeledt táncára, a református önleértékelésben rejlő pszichikai veszélyekre, a gyermeki lét eredendő szépségére, a médiapropaganda lélektorzító hatásaira, a korszellem kötelező ostorozásának egyhangú monotoníájára, a hitünk és nemzettudatunk egészségtelen és kirekesztő egybemosódásának veszélyeire. Rámutat a hierarchikus és a spirituális tekintély lényegi megkülönböztetésének szükségességére. Tanítani kellene azt a cikkét, amely az öszövet-ségi frigyláda története kapcsán (59–65.) arra emlékezteti a mai, sokszor politikai kereszténységigé silányult vallásosságot, hogy az istenhit és a krisztushit sohasem válhat használati cikké, még a legnemesebbnek vélt emberi törekvéseink érdekében sem.

A lelkiük nyitottságát, a szemük látását még nem elvesztő hatalmasságok hálások lehetnek e korrekívumért. Máskülönb országukból (egyházukból) Lear királyként számúzik a szeretet, és Cordelia sorsára juttatják a szívét mégis a szárára emelő szókimondó szerző(nő)ket.

Am az is igaz, hogy a szerző által is emlegett ortodox kereszténység lelkiségéből az alázatot mindnyájunknak tanulni kell. A keletiek egy rossz prédikációt sohasem „predikálnának ki”. Emberi gyarlóságaink és bűneink isteni betakarását hirdetnék, mert az egyház ennek az örömlüzenetnek hirdetésére kapott mandátumot.

Vannak olyan cikkek is a gyűjteményben, amelyekben a szerző a bölcsészskultúrában nem feltétlenül az ő szintjén iskolázott réteget szólít meg, ezért a gyakori „híres”, „nagy” jelző egy-egy külföldi teológus vagy gondolkodó nevének említése előtt. Előfordul, hogy az ilyen, egyéb-ként igen tanulságos írásokat néha egy gyors és váratlan moralizálás zárja (például: 38, 51, 208).

A legsikerültebbek azok az írások, amelyek konkrét irodalmi művekről szóló elemzések (Visky András: *Örököljétek az országot*; Ljudmila Ulickaja: *Daniel Stein, a tolmács*; Marilyn Robinson: *Gileád*; T. S. Eliot: *Négy kvartett*; vagy éppen aktuális filmekről való töprengések (*Ádám almái*; *Emberk és istenek*). Többszöri motívumként (42, 108.), majd végül elemzés tárgyaként is megjelenik a boldogság és bölcsesség evangéliumi paradoxonát, a „látásnak ára van” shakespeare-i üzenetét hirdető *Lear király* elemzése (221–227).

Tóth Sára írásai a nagybetűs „valóság” felé nehezkednek, gyakran idézett kedvenc szerzőjének szavaival: „Human kind cannot bear very much reality”. Vas Istvánnak a 164. oldalon közölt fordítása: „Az ember nem sok valóságot visel el” nem elég érteljes. Helyesebb lenne így

visszaadni: „Az ember nem képes elviselni a túl sok valóságot”. A valódi valóság veszélyét az ember tényleg mindig hárítja, menekül előle a kényelmes, kellemes képek világába. Tóth Sára írásai a sebzettségéről is írnak, s a valóság iránti elkötelezettséggel ki is teszik magukat a sebezhetőségnek.

A könyv nagy részét a református *Parókia Portál – Közös(s)Ég Magazin* számára 2008–2013 között írt — ha jól számolom, a negyven szövegből huszonöt — blogbejegyzés teszi ki. Néhány írás az *Elmondo-MEKDSZ*, illetve az *Elmondo.blog*-on jelent meg; két cikk a *Vigiliában* (2009; 2011); egy az erdélyi *Kis tükörben* (2005). A legkorábbi, a kötet nyitó „Ismét mondom” kezdetű, a szerző által is szerkesztett *MEKDSZ-Alap*-ban, 1995-ben.

Ahogy a könyvnyomtatás volt az újkor forradalmi kommunikációs vívmánya, úgy napjainkban az internetes blogírás lett az. Ma már miniszterek, pártelnökök, püspökök (általában a hatvan alattiak) írnak naponta bejegyzéseket a világhálóra, azokat bárki kommentelheti oda-vissza; nincs lezárt szöveg, minden folyik, akár csak a világ. A blogbejegyzéseket azonban nem olvassa mindenki (mondjuk a hatvanon túliak), ezért joggal véli egy könyvkiadó: jó lenne a gutenbergi technikával is előállítva „kézbe venni azt”. Am van ebben a gesztusban némi eleve kódolt önironikus ellentmondás is: egyrészt a szövegben sokszor bent reked a nem lezárt, visszafelelést is provokáló blogstílus, ám a nyomtatott könyv (az olvasás után) bezárható, s előbb-utóbb az otthonok könyvespolcaira vagy éppen a könyvtárak öröklétnak szánt panteonjába helyezhető. Kicsit olyan ez, mintha Luther vagy Kálvin 16. századi nagy példányszámú nyomtatott könyveit egy lelkes korabeli szerzetes gyönyörű kódexlapokra másolta volna hosszú éveken át. Lám, a szeretet még ily látszólag értelmetlen anakronizmusokra is képes. Tudjuk: Esterházy Péter is az első betűtől az utolsóig egy lapra kezével írta le Ottlik Géza regényét, *Az iskola a határon*.

Mert Tóth Sára írásait szeretni lehet és kell. Jogosan keresik helyüket egybegyűjtve Gutenberg műhelyében is.

A *Táncol a por* hangskálája igen széles. A blogstílus megkívánta könnyed hangvételű írások ugyanúgy szerepelnek a kötetben, mint az éppen elemzett legnagyobb költői alkotásokhoz (T. S. Eliot, Visky András) méltó, azokat az őket megillető tónuson rekreált átszellemült elemzések.

A könyvet a szerző négy fejezetre osztja: I. Spiritualitás; II. Kultúra, művészet, közélet, Irodalom, film; IV. Akik előttem jártak. Nem nehéz észrevenni, hogy a könyv szerkezete ugyanúgy „négy kvartett”, amint T. S. Eliot versciklusa, erre utal a kötet címe, mottója, s

végül ez lesz egy ádventi elmélkedés tárgya is (257–262).

Eliot hatalmas látomásában az elmúló világon átizzik az öröklét életadó fénye: „táncol a por, / Gyerekek nevetése tör ki”. Ez a „pont” a kötet gondolatiságának mértani középpontja, fénycsóvainak gyűjtőpontja is egyben. Itt találkozik Tóth Sára világában a huszadik századi angol-szász költészet-ikon egy másik, a szerző szívében élő lelki ikonnal. A jóbi szenvedéseket megjárta, sztareci bölcsességet és mégis gyermeki derűt, üdítő humort sugárzó református erdélyi lelkész Visky Ferenc (1918–2005) ikonja ez. Ő is prédikált a porról: „A por az, ami önmagában nem áll össze, amikor Isten kezébe vette, összeállt”. (276.) Visky Ferencről tanulta Tóth Sára a „Risus paschalis”, a húsvéti nevetés felszabadító kifejezését (271).

Provinciálisnak kell lennünk, hogy egyetemesek lehessünk, tanította Tóth Sára tudós mestere, Northrop Frye is. A lényeges dolgok: az elioti kép, a Visky Ferenc-i prédikáció, a frye-i gondolat mind egybeesnek. „Providential accidents” — gondviseléseszerű véletlenek, ezt a címet adta önéletrajzának a bibliatudós Vermes Géza. Ez az a pont, ez az a látomás, ahol „egy lesz a tűz meg a rózsza” („fire and the rose are one”).

Egy ezékieli látomásban az elporladt csontok megelevenednek. Szemeink előtt az életvidám Nagymama a cigánybálban újra táncra perdül (280.), az alkoholizmusból az Élet vize által meggyógyított szobrász Édesanya járja az országot és elkápráztató stílusával nyűgöz le minket, a hallgatóságot (268).

Táncol a por, a gyermekek nevetnek. (*Harmat Kiadó*, Budapest, 2015)

FABINY TIBOR

KAR JASPERS ÉS HANNAH ARENDT A BŰNRŐL

Karl Jaspers: *A bűnösség kérdése* — Hannah Arendt: *Szervezett bűnösség és egyetemes felelősség*

Különös-titokzatos jelenség a bűn. Hosszan áll lesben, az ember észre sem veszi, majd egyszer csak ráront, leteperi lelkiismeretével, gondolkodásával egyetemben, s az ember bűnössé válik anélkül, hogy tudna róla. Ha mégis észleli és tud róla, akkor állapotát felmérve végképp megdermed; tudás nélkül viszont további bűnök még könnyebb prédájává lesz, mert a bűn kicselezi gondolkodását és kijátssza lelkiismeretét. A bűn ugyanis — vigyázat! — nem külső tett, cselekvés, esemény, amit egyszerűen meg lehet látni, a gondolkodással föl lehet ismerni és a lelkiismer-

rettel meg lehet ítélni. A bűn legveszélyesebb formája kihat az észlelő és védekező szervekre, és azokat bénítja meg, úgyhogy a gondolkodás már nem ismeri fel, a lelkiismeret pedig nem ismeri el. Ekkor atmoszférává válik, közege sűrűsödik: bármit teszünk, valamiként bűnt követünk el; még elkerülése is csak egy másik, másfajta bűnös tettel lehetséges, és aki bűntelen tisztaságra törekszik, meglehet, éppen ezzel követi el a *mag* bűnét: a gyávaságát.

✱

A bűn nem azonos a *rosszal*, de a rossz lehet a bűn hordozója, mely magát felmutatva elrejti a mélyén megbújó felbujtót, a bűnt, ami ezért csak figyelmes-fájdalmas értelmezéssel hozható napvilágra. A rossz felszíni jelenség, és amennyiben az ember élete mindennapjaiban többnyire a felszínen mozog, számtalan rossz éri, ám éppen ezért meg is tanul védekezni ellene fortélyal, figyelemmel, tudással, technikával. A rossz az élet anyagi-pszichikai-társadalmi működésében fellépő üzemmazavar, amit igyekszünk és többé-kevésbé képesek is vagyunk kiküszöbölni. Gyökere a dolgok végessége és önmagunk töredezettsége. A bűn fészke az ember *szabad akarata*. A bűn rosszat eredményez, de el is rejtőzik a rosszban, ezért a rossz mélyére kell nézni, vajon nem bűnös akaratból fakad-e, és mivel akarata — bűnre képes, azaz rosszal akarata — csak szellemi lénynek lehet, ezért míg rosszat egy kölyökmacska is tud tenni, bűnt csak ember. Am a bűnt elkövető ember gyakran a rossz mögé bújlik. A rossz rendszer- s ekként ontikus fogalom: valamely konkrét létezők alkotta rendszerben bizonyos folyamatok a rendszer egyik-másik eleme vagy a rendszer egésze szempontjából károsak, rombolóak. Ilyen ontikus rendszer bármi lehet: egy szoba berendezése („a szék rossz helyen van...”), a közlekedés hálózata („mifelénk rossz a menetrend...”), vagy a Föld biológiai rendszere („idén rossz volt az időjárás...”), vagy egy meghatározott cselekvéssor („az ünnepség rosszul végződött...”). Míg a rossz ontikus, a bűn etikai, ezért ontológiai fogalom. A rossz a *létezők síkját* zavarja meg, a bűn a *lét rendjébe* ható bele.

A bűn minden kíméletlen érzékletessége ellenére valamiként rejtőzködő erő. Hatni mindig hat, működni mindig működik, de megjelenni, megmutatkozni csak akkor kényszerül, ha néven nevezik, ha rákiáltanak: ez bűn! Miként az ember világában oly sok mindent — valójában minden lényegest — így a bűnt is, sőt, kiváltképpen a bűnt a róla való bátor beszéd, a létezés mélybe rejtőző, a mélyben meghúzódó és a

mélység rejtekéből ható erőit kutató szó tárja föl. Elvégre nem tárgy, nem dolog, nem leírható tett, cselekvés, nem *valami*. A bűn nem szubsztancia, hanem élősködőn rátelepszik egy szubsztanciára és megrontja. Nem lehet tárgyilag leírni, hanem csak egy történetet lehet elmondani, amit árnyékával bevont, amit megfestett és megfertőzött — és már mindig csak múlt időben! A történetről nem lehet leválasztani, mégsem azonos a történettel. Aki szereplője a történetnek, maga is bűnös. Lehet, hogy éppen rajta — általa, vele és benne — aktivizálódik. Sőt, többnyire így van ez, többnyire az ember a bűn igazi támadáspontja, az ember a bűn „gazdaállata”, ezért az ember lehet igazán bűnös. A bűnről szóló egyik alapelbeszélés szerint ember által jött a bűn a világba. Azóta számos — mit számos, számtalan! — bűntörténetet ismerünk. Némelyiket meg is ünnepeljük, nem az öröm, hanem az óvatosságra intő emlékezés végett. A legjelentősebbet minden vasárnap, a többit, a kevésbé üdvösetek bizonyos évfordulók alkalmával.

Mostanság szép sorjában az újkori történelem két nagy bűn eposzáról emlékeztünk meg: tavaly az első világháború kezdetéről, idén a második befejezéséről.

✱

A háború a legrosszabb rossz az embernek, ugyanakkor a legjobb rossz a bűnnek, mert általa kitombolhatja magát, és ugyanakkor elrejtőzhet benne. Hiszen mindenki parancsot teljesít, aki pedig a parancsot kiadja, ő is csupán a háború logikájának parancsát követi, mely „hibáról” tud, bűnről nem. Itt valóban óvatosan és érzékenyen kell felfejteni a háború eleven, véres rétegeit, hogy kitapintsuk a bűn fészket, és megpróbáljuk elbeszélni, ki, miben s mennyire bűnös: a katoná, a civil, az egyén, a közösség. Egyszermind azonban a háború a legalkalmasabb a bűn természetrajzáinak feltárására, mert körképének minden eleme együtt van: a roppant méretben, szinte vakítóan megnyilvánuló rossz, amely mögött elrejtőzhet a bűn, a felismerésére képtelen menekülő és védekező értelem, és a beismerésére gyáva zsidbadt lelkiismeret. A második világháború végén Karl Jaspers és Hannah Arendt az elsők között riadtak fel, hogy értő és megértő szóval átvilágítsák a történeteket, és megvilágítsák a mélyükön rejtőző bűn bonyolult, átkos összefüggéseit. Közös kötetbe szerkesztett tanulmányaikat Csejtei Dezső és Juhász Anikó fordításában és utószavával most jelentette meg a Noran Libro Kiadó.

✱

Az első és legfontosabb a fogalmi rendszerezés, ami egyben a bűn dimenzióinak azonosítása, azoknak az eseményrétegeknek, cselekvéselemeknek a fogalmi elkülönítése, amelyek a bűn tapadási pontjai és hordozói. Mert bár a bűn fészke az ember szabad akarata, ami el van zárva a tárgyi vizsgálódás elől, következménye, a rossz, az élet számos területén megmutatkozik és leírható.

Jaspers a bűn, illetve bűnösség négy fajtáját különbözteti meg: a büntetőjogit, a politikait, a moralist és a metafizikait. Az első lényege világos, de csak azért, mert tételez szabályok határozzák meg, mi számít „bűncselekménynek”. Ez a világosság persze igencsak mesterséges, mert nem a milliárdnyi fonalból szövődő, átláthatatlanul bonyolult valóság saját fénye, hanem erre a szüntelenül változó, minden ízében összetett, élő televényre a jog rávetíti egy mesterséges, elvont rendszert, és azt tekinti jogi valóságnak, ami a jogszabályok hálóján fennakad. Ezért olyan merev és élettelen, noha világos, minden jogilag artikulált „tényállás”. Ezzel szemben a politikum és a moralitás azért olyan bonyolult és homályos, mert nem valami mesterséges logika szerint beszél a valóságról (kivéve a politikai korrektségnek nevezett újfajta alságos pedantériát, ami gögös nyelvi kényszernek veti alá a valóságot megragadni próbáló beszédet, és ezzel magát a valóságot), hanem maga hozza létre, legalábbis az emberi cselekvésből eredő részét. Jaspers így határozza meg a politikai bűnösséget: a közösség tagjainak és a felelősséggel felruházott vezetőinek azon negatív döntései, amelyek hatással vannak a közösség minden tagjának életére. Mivel az ember kénytelen elviselni azon állam cselekedeteinek következményeit, amelynek hatalma alá tartozik, s amelynek rendje alatt él, ezért „minden egyes embernek közös felelőssége van abban, milyen a kormányzás a közösségében”. (32.) A politikum tehát nem kizárólag a „politikai osztály” felelőssége, hanem az egész társadalomé. Amennyiben az egyén a társadalom tagja — és akár akarja, akár nem, társadalmi lény —, annyiban felelős a közösség sorsáért, beleértve a körében zajló politikai eseményeket is. A morális bűn ismét világos, de ez már nem a jog mesterséges rendszerének hideg-rideg világossága, hanem a lelkiismeret égető fénye: a konkrét egyénként elkövetett tetteimért „mindig morális felelősséggel tartozom (...) még azon politikai és katonai cselekedeteimért is, melyeknek végrehajtója vagyok. Soha nincs egyszerűen olyan, hogy 'a parancs, az parancs'”. A világosság forrása itt azonos az ítélet fórumával, ami egyben az érvényesség alapja is: a saját lelkiismeret. Jaspers egyetlen röpké megjegyzésre se méltatja

a lelkiismeret társadalmi vagy pszichikai eredetéről szóló redukcionista elméleteket (Nietzsche, Marx, Freud), hanem úgy beszél róla, mint valami végső instanciáról, aminek ítélete megfellegbezheterlen, függetlenül attól, hogy milyen tudományos modellben gondolkodunk az eredetéről. Végül a metafizikai bűn egyszerre a legvilágosabb és a leghomályosabb. A filozófus meghatározása így hangzik: „Van szolidaritás az emberek mint emberek között, ez minden egyes embert közösen felelőssé tesz minden olyan jogtalansáért és igazságtalansáért, ami a világban megtörténik, különösen azokért a bűncselekményekért, amelyek jelenlétében vagy tudtával történnek. Ha nem teszem azt, amit megtehetnék, hogy a bűnt megakadályozzam, bűnrészes vagyok.” (33.) Ez a bűnösség nem ragadható meg sem jogi, sem politikai, de még morális szempontból sem, mert mindezt meghaladja, mondjuk ki világosan a latin kifejezéssel: *transzcendálja*. Mivel igazolja ezt a szerző? Nem indokol. Állít: „Életünk lényege, hogy az emberek közötti viszonyban érvényre jut a Feltétlen. (...) Az illetékes fórum itt egyedül Isten.” (uo.) A szolidaritás *van*, a Feltétlen *van*. Nem azt mondja, hogy „kell lennie”, nem etikai felszólítást fogalmaz meg, hanem metafizikai kijelentést tesz: *van, érvényesül*. Ha pedig *van* szolidaritás, s *van* Feltétlen, akkor az ellenük vétő nem etikai, hanem metafizikai bűnt követ el. És mivel aki ezt a van-t észleli, az egyszermind a maga tehetetlenségét is észleli — „a kudarcot, hogy e feltétlenség nem érvényesíthető minden ember vonatkozásában” (34.) —, ezért a szolidaritás és a Feltétlen létvalóságának észlelése egyben a bűn állapotának fájdalmas megtapasztalása: annak keserű felismerése, hogy a bűn állapotában *van*. Olyan szükségyszerűség ez, ami elől a legjobb akarattal sem lehet menekülni, nyomasztó átok, aminek súlya alól a legszubtilisebb érveléssel sem lehet kisorsanni. Nem segít sem a sztoikus belenyugvás, sem a felvilágosult fölháborodás, még kevésbé a nyakas emberjogi tiltakozás. Békeidőben — milyen ironikusan hangzik ez a kifejezés! — életünk mindennapos rutinja elfödi, és láthatatlanná teszi metafizikai bűnösségünket, ilyenkor csak a biblikus vallások hívják fel rá figyelmünket, kivált a kereszténység az eredendő bűn súlyos tanításával. De háború idején nem a hittanórán vagy a templomi prédikációban hallunk róla, hanem magunk körül és magunkban látván látjuk — persze a metafizikai realitások éppenséggel nem látványos nyilvánvalóságának módján: a minden képzetlet és képzetlet maga mögött hagyó, a ki-mondhatatlanság határán egyensúlyozó gondolkodás reflexiójában sejlík föl. Ha még képesek vagyunk *gondolkodni*.

A metafizikai bűnösség — a jelenlegi létállapotban az emberlét alapadottságaként — nem azonos a kollektív bűnösséggel. Az előbbi metafizikai elvontsága ellenére is világos, de legalábbis értelmes filozófiai-teológiai *diskusszió tárgya* lehet; az utóbbi politikai fogalom, és — mint a háború utáni viták mutatják — képlekenysége, homályossága folytán politikai-hatalmi érdekeket szolgáló — érvényesítő és elfedő — *konfliktusok fegyvere*. Míg az előbbi nemes gondolkodásra, az emberi lét mélységeibe való aláereszkedésre készlet, az utóbbi pörös megbélyegzésre, nemtelen bosszúra alkalmas. A kollektív bűnösség kérdésének felmerülését és változatos útját bemutatja és közben magát a fogalmat is behatóan elemzi a kötet utószavában a két fordító: Csejtei Dezső és Juhász Anikó.

✱

Hannah Arendt tanulmányában az újkori tömegtársadalom egy olyan vonására világít rá, amely új módon rejti el a bűnt és teszi úgyszólván lehetetlenné a róla való beszédet. A történelemből ismert diktatúrák tiszta képletet mutatnak, elnyomók és elnyomottak világos ellentét rajzolják meg. Ennek megfelelően viszonylag jól körülírható a felelősség. A náci diktatúra azonban más, amennyiben az embereket nem egyszerűen alávetette, hanem sokkal inkább *bekapcsolta* a rendszer működésébe; ezt hívják német kifejezéssel „gleichschaltolás”-nak. A totális politika lerombolta azt a semleges zónát, amelyben az emberek élete szokványosan zajlik. Ennél fogva valamiképpen mindenki *tettetárs*, de egy igen sajátos és félelmetes értelemben: miközben fenntartja és elősegíti a rendszer működését, nem észleli a maga felelősségét. Arendt a „felelőtlen társ-felelős” („irresponsible co-responsible”) kifejezéssel illeti ezt az új típust. „Azok száma, akik felelősek és bűnösök, viszonylag kicsi. Sokan vannak, akik osztoznak a felelősségben a bűnösség bármiféle látható bizonyítéka nélkül. Sokkal többen vannak viszont azok, akik bűnössé váltak anélkül, hogy a legcsekélyebb mértékben is felelősek lennének.” (138.) Ez a helyzet az emberi közösséget belülről éltető véráram lüktetésére, az igazságosság érvényesülésére is kihat, hiszen ahol mindenki bűnös, ott nem ítéltető el senki, így hát nem valósítható meg az igazságosság követelménye, ami a bűnös megbüntetésében áll. Aki úgy véli, csupán parancsokat hajtott végre, nem érzi magát felelősnek, és bűnösnek sem, márpedig a bűnösséghez hozzátartozik a bűntudat, a büntetés pedig annak bizonyossága a közösség számára, hogy a bűnös felelősséggel tartozik. Igazságosság nélkül a

közösség marakodó falkák (politikailag korrekt szemérmes kifejezéssel: lobby csoportok) hordájává válik. Ezt az állapotot a háború zűrzavara elfödi, de az úgynevezett béke idején annál tisztábban tűnik elő, olyannyira világosan és virulensen, hogy már-már természetesnek hat — és ezért nem figyelünk föl rá.

Miféle tényleges motivumok készítették az embereket arra, hogy fogaskerékként működjenek a tömeggyilkos gépezetben? Arendt szerint nem „született gyilkosok mindnyájan, vagy nem perverzitásból lett árulók. S az sem biztos, hogy akkor is elvégeznék e munkát, ha csupán saját életük és jövőjük forogna kockán. Csakis a saját családjuk iránti felelősséget érezték.” (144.) Az egyszerű és felelős családapa, a jó *pater familias* a rendszer legfőbb végrehajtója. „Hiszen nyugdíja, életbiztosítása, felesége és gyermekei biztonsága kedvéért többnyire kész volt arra, hogy feláldozza hitét, becsületét és emberi méltóságát. (...) Az egyetlen általa támasztott feltétel az volt, hogy legyen teljesen mentes a felelősség alól.” (uo.)

Ha a totális rendszer logikája bezár minden rést, és a cselekedetek bürokratikus megszervezésével a lelkiismeretet is kiiktatja, akkor a családserető ember „a társadalomnak ama felelős tagjából, aki minden közügyben érdekelt, átalakul olyan ‘polgárrá’, aki csak a saját létezésével törődik, és nem ismer semmiféle polgári erényt”. (uo.) Ez a „hordaember” az egykori polgár végterméke, nem német sajátosság, hanem nemzetközi jelenség, korunk szükséghelyzetei bármikor tömegesen hívhatják életre. „Bármely alkalommal, amikor a társadalom a munkanélküliségen keresztül frusztrálja a kisembert megszokott ténykedésében és normális önbecsülésében, voltaképpen betanítja arra az utolsó stádiumra, amelyben az illető készségesen teljesít majd bármilyen feladatot, akár még a hóhéret is.” (145.)

Ezt a félelmetes okfejtést olvasva a jelenben élő olvasóba belehasít a kérdés: a háború véget ért ugyan a fegyverszünet értelmében, de vajon eltűnt-e az a létállapot, a hordaember létállapota, amely csöndes, de szívós táptalaja volt egykor a rettenetnek; hogy állunk ezzel a veszélyesen ingatag és förtelmekre képes *condition humaine*-nel manapság, békeidőben?...

✱

Veszélyes dolog a bűnről beszélni. Könnyen moralizálássá, lapos, érzélgős, szentimentális fecsegéssé válhat. A filozófiai beszéd pedig, legyen bármilyen mély, mint akár Jaspers könyve, Arendt rövid tanulmánya, vagy — századunk filozófiai bűn-irodalmánál maradva — Heidegger fejtegetései a *Lét és időben*, minden bölcs éleslátás és finom fogalmi megkülönböztetés ellenére fájoan *parttalan*. Mert nem tud kikötni, csak vergődik, megmarad a bűnös embernél, neki ajánl önvizsgálatot, őt szólítja fel magába mélyedésre, kötelezi megtisztulásra. A filozófusok, kivált Jaspers beszéde egyszerre érzékeny és finom, figyelmes és figyelmeztető — és ugyanakkor keserűen elégtelen és zavaróan szétfolyó. A szívünkre vehetjük, mert tagadhatatlanul van benne megszólító erő, de azután nem tudjuk, mit kezdjünk vele, hová tegyük bűnnel terhes szívünket, márpedig ilyen terhet elhordozni képtelenség. Ahhoz a bűnhöz, amit értő szavakkal a filozófusok megneveznek, több kell az értelemnél, amely végső erőfeszítéssel meglátja a bűnt tenyésztő emberi struktúrákat, és belátja az ember esendő bűnösségét. Olyan erő kell, ami képes lehatolni a bűn fészkéhez, abba a mélységbe, ami az emberben van ugyan, de az embernek sem értelme, sem akarata nem tud lemerészkedni oda. Erre csak az képes, aki az emberi szív mélyén lakozik, és belülről ismeri... Nos, Jaspers beszél ugyan istenről, mert okos filozófusként és emberszerető humanistaként tud róla mint eszményről. De ez az isten inkább valamilyen szellemi emelkedettség és lelki nemesség szép szavakkal megrajzolt végső távlata. Nem elég valóságos, nem elég erős megbirkózni a bűnnel, így hát nem is segít a bűnös emberen. A segítség, ha van, nem a filozófiától jön. Ámde mégsem hiába való a filozófia beszéde, mert ha tisztán szól a bűnről, ezzel mintegy körülírja azt az ontológiai helyet, ahonnan egyedül remélhetjük megváltásunkat súlyos átkától. (Ford. Csejtei Dezső, Juhász Anikó; *Noran Libro Kiadó*, Budapest, 2015)

GÁSPÁR CSABA LÁSZLÓ

HÓNAPRÓL HÓNAPRA

AMERIKA DÉLIBÁB

Márai Sándorról sok bőrt lehet lehúzni. Megjelentek a *Teljes Napló* egy-egy kötete, a cikkei, aztán különféle műveiből válogatások, amelyek pompás bevételt jelentenek a Helikon Kiadónak. Ebben a sorozatban jelent meg Márai *Amerika délibáb* című antológiája Mészáros Tibor gondozásában és előszavával.

Az író valóban délibábnak látta Amerikát Európából, de mikor az Újvilágba költöztek, a délibáb elenyészett. Amerika — kivált New York — elvezítette varázsát, legalábbis az ő számára. Amerika menedékük lett. Befogadta őket, védelmet adott, de nem lett „otthonuk” a szónak abban az értelmében, hogy „van hazatérni otthon”. Lélekben és gondolkodásában európai maradt: európai polgár abban a világban, amely a kultúrát árucikknek tekintette. Az amerikai érdeklődött a kultúra, a művészetek iránt. Esetleg büszke volt arra, hogy neves, világszerte megbecsült íróik, művészeik vannak, megszervezte a kiállításokat, elzarándokolt egy-egy hangversenyre, amelyen illett ott lenni. Az amerikai Márai szemében lassan érő kamasz volt, egyetlen kedves játékszere pedig a pénz. Ezt a lelket nem tudta megszokni, nem is akarta, kívülálló maradt, mint az emigrációban született regényeinek némelyik hőse, aki hitetlen kívülállóként szemlélte Szent Januárius vércsodáját, mégis a nyüzsgő, kíváncsi tömegben érezte magát otthon. Kicsit óvatosabban fogalmaznék, mint Mészáros Tibor, aki szerint Márai tudta, hogy az európai polgári kultúrának vége, lelkeben ugyanis sosem szakadt el ettől a kultúrától, s a gépek fantasztikus fejlődését csodálva is fontosabbnak gondolt egy jó könyvet, amely ebbe a polgári hagyományba gyökerezett, és a lassan elsüllyedő lelkeség üzenetét őrizte száműzetésbe vonult fia számára. Amerika mindent elért, amire vágyott, de Márai számára sosem lett a lelki azonosulás terepe.

A válogató 16 fejezetre osztotta az antológiát. Lehetett volna húszra vagy háromra. Az utóbbi megoldást az indokolhatta volna, hogy az újságíró Márai először a híreket kommentálta, értelmezte, majd kétszer töltött hosszabb időt Amerikában emigrációja során, és benyomásairól bőséges ismereteket szerezhetünk különféle műfajban írt alkotásaiból. Sok következtetést vonhatunk le abból, mit hagyott el, ugyanakkor azonban életének epizódjait szerepelteti a rövidebb naplókban, ezek a teljesebből viszont hiányoznak. Arra persze aligha nyílt lehetősége, hogy a *Teljes Naplót* megjelentesse, ezért aztán azon is el lehet merengeni, miképp érvé-

nyesítse a kiadó az *ultima manus* elvét, némely elhagyás azonban nehezen magyarázható. Nyilván jó néhánynak az az indoka, hogy semmiképpen sem akarta megsérteni a befogadó országot, de akadnak egyéb furcsaságok is.

Térjünk azonban vissza azokra az évekre, amikor Márai még csak hallomásból és a sajtó-rádió híradásaiból szerzett ismereteket Amerikáról, amely iránt azért is nagy figyelemmel viseltettek a médiumok, mert sok-sok „Ábel” fogott vándorbotot, hogy az itteni reménytelenségéből és szegénységéből menekülve a tengerentúl próbáljon szerencsét. Még akkor is alkalmazkodtak az amerikai életformához, ha Máraihoz hasonlóan elfogadhatatlannak vélték a New Yorkban tapasztalható igénytelenséget, érdektelenséget és közömbösséget. Erre kitűnő érzékkel hívja föl a figyelmet Mészáros Tibor. Idézi is az író 1935-ös cikke részletét: „Az a szemléletből, szokásból, nevelésből hamisan értelmezett és kérelhetetlenül megtartott civilizációból összehabart unalom, mely az átlag amerikai életét áthatja, a templomi prédikációkból, kegyetlen pletykaságból, morális ellenőrzésből, mozi-káprázatból, pálinkából, elfojtott nemi indulatokból, szakmában csicsázott rekordrögeszméből lepárolt neurózis, melynek ez az új amerikai irodalom hangot ad, megmagyarázza a háromnegyedóránként funkcionáló, szabályos gyilkost” (*A szabályos gyilkos*). Ebből a kicsit „felhabosított” cikkből azokat a közhelyeket halljuk vissza, amelyek Amerika negatívumait emelték ki. Valójában azért voltak az itteni szemléletnek olyan pozitívumai is, amelyeket az európai civilizáció neveltje csak szorongatásában, személyes tapasztalatai nyomán ismert meg. Előbb szerezhetett lesújtó ismereteket a keleti mentalitásról, amely erőszakkal és fallal védelmezte magát az Európaiság szellemétől, amely ugyan észrevehetően teret engedett az amerikai befolyásnak, de a szabadság megtestesítőjének és védelmezőjének is az Újvilágot tekintette.

A kezdeti írásokból arra következtethetünk, hogy Márai figyelte Amerika történéseit és nyitott volt irodalmi értékeire. Nagyon meggyőzően összegezte benyomásait Theodore Dreiser *Amerikai tragédia* című művéről, azt is megvallotta, hogy évről évre újraolvasta. Jellegetes, „márais” hangvétellel méltatta, miért tett akkora hatást rá: „Évekkel ezelőtt olvastam, s kénytelen vagyok időről-időre visszatérni hozzá. Valami együtt növekszik ezzel a könyvvel, egy megismerés, amelyet senki sem mert még Dreiser előtt kimondani. Dosztojevskij kerülgette és mondogatta, de a krisztianizmus enyhítő oldatával keverte. Tolsztoj megrettent, nem merte nevének nevezni. Dreiser az első a világiro-

dalomban, aki kimondta. Mit mondott ki? Azt, hogy az ember bűnös. Nem így vagy úgy bűnös, s nem ezért vagy azért. Hozzátette azt is, hogy bűnére nincs métség, a büntetés sem métség, a vallomás sem. Miért bűnös? Dreiser nagysága, hogy erre a kérdésre csaknem együgyűen felel, s közben szembe néz, nem szezezi pillantását sem az égre, sem a földre. Az ember azért bűnös, mert az. Nem tud másként. A bűn bennünk van" (*Könyvek között*).

Figyelmesen követte az amerikai filmezés eseményeit. Nem azokat a filmeket dicsérte, amelyek a „giccс világkrízisének” jelei voltak. Ezekkel etette Amerika a világot, amely hovatovább megcsömörlött tőle, s egyre szomjásabb érdeklődéssel figyelte a különleges, merőben új érzéseket keltő tehetségeket, a pókerarcú Buster Keatont, a „pesszimizista bohócot” és a cikkeiben sokszor felbukkanó Chaplint, aki azonban olykor áldozata lett Hollywood szellemiségének, amely „angolkóros kosztra fogja a világirodalom remekét”, s Greta Garbo kedvéért „nadrágszerepet csinált a Faustból”! Márai irtózott minden olcsótól és giccstől, de bármekkora hévvel küzdött is ellenük, lassacskán elárasztották a piacot, s az író ettől kezdve nem a piacon vásárolt, hanem a múltban kereste (és találta meg) az értékeket. Környezete értetlenül szemlélte, gőgösnek, magának valónak vélte, ahogy a *San Gennaro vére* főhősét, de büszkén vállalta a peremvidéki létet, hiszen ott még voltak tavak, és visszavisszatért kedvenc hattűjára. Mégis azért fohászodott, hogy Amerika fogadja be őt és sorstársait:

*Új földet adj, Sorsosztó, új munkát és hazát is,
hazátlan kergetett új húszéveseknek, nekünk.
Fogadj be, boldog földrészt; hajóid öble teljék
embertestekkel újra s kívándorlók dalával
dagadjon esti tenger dagálya Nyugat felé:
világot átfogó hullám reng át a légen,
fogd fel, Amerika! Antennád megremegjen!
A magyar Hortobágy s a pirenmeusi sziklák
felkönyörögnek „S.O.S.” — Mentsd meg a lelkeinket.
(Amerika)*

Ebben az óriási, gazdag államban, amely elnöke szavára megmozdult és beláthatatlan méretű fegyverkezésbe kezdett, itt-ott azért fellobbantak a független szellemiség apró fényjelei. „...egy tudós nem nyugszik bele az emberek szűkülő, zavart és értelmetlen, pusztító és pusztulásra hajlamos szándékaiba, hanem rövidlátó és aprólékos makacssággal hajol a létezés titkai fölé, s mikor a gyűlölet és rosszindulat elhomályosítja az emberek nagy tömegeinek látását, egyetlen ember élesebben akar látni, biztosabban akar érzékelni. Ez a megrendítő az amerikai hírben” (*A nagyító*). Így élt, viselkedett Márai is Amerikában. Szemben a tömeghisztériával szembeállított önpusztító világ látomásával, Kassa szellemiségéhez hűséges európai értelmi-

ségiként, aki Arany nyelvén beszélt és Krúdy módjára álmódzott.

Amerika gazdagsága már korábban is eszébe idézte a világban és Magyarországon tapasztalható szegénységet, amely *A szegények iskoláját*, e jobbról és balról egyaránt támadott esszékönyvét ösztönözte. Bár Amerikában írók is tapasztalatokat szereztek a szegénységről. Márainak igaza volt, egy író, mint Upton Sinclair, nem képes arra, hogy bárhol megszüntesse a nyomorúságot, nem is ígérhet ilyet, mert az irodalom szavahihetőségét veszélyezteti. Neki is kötelessége felhívni a figyelmet a jelenségre, mint mindenkinek, aki szembesül vele, de megoldását nem kínálhatja, annak lehetőségét a gazdagok és a politikusok birtokolják, nekik viszont kisebb gondjuk is nagyobb, mint az, hogy csökkentsék a szegénységet. A vágyait *A játékos* című versében összegezte, korokon átvélő igénynyel: „mélyebbnek lenni, / szabadabbnak lenni, / emberibbnek lenni, / jóinak lenni: / embernek lenni lenne jó”. Az ember megtanult szenvedni és szeretni, erre a gépek sosem lesznek képesek, bár meglehet, hogy ezekkel az ismereteinkkel is csak olyan torzító tükre vagyunk Istennek, ahogy a miénk a Televox (*Az új rokon*). Ebben az európai szemmel döbbenetes gyorsasággal fejlődő világban, amely azért is teljesít nagyot, mert nem széttagolt, mint Európa, s gigantikus szerelóműhelyre emlékeztet, amely egy sportpályából nőtt ki. A szellem emberének küldetése a humaniorák következetes képviselőite: „Ez a humanitás az agyoncivilizált átlag amerikai számára talán nem is olyan közömbös, mint ideát sokszor hiszik” (*Európa elrablása*). Sokan élnek napjainkban is abban a tévhitben, hogy a human tudományokon takarékoskodva, a pénzeket átcsoportosítva lehet megeremteni a fejlődés lehetőségét. Márai tudta és sokszor leírta, hogy az ember, ha szárnyait levágják, sosem repülhet...

Személyes tapasztalatai rádöbbenették arra, hogy a technikai forradalom alapvetően változtatja meg az emberi kapcsolatokat, az érintkezés hagyományos formáit. Mégis megőrződött valami abból a szellemből, amelyet az európaiak importáltak Európa békésebb vidékéről. Az 1954-es *Teljes Naplóban* írta: „Ez a franciskánus templom a Csendes-óceán partján elhozta magával Szicília ízlését, stílusát, életformáját — a padrék elhoztak egy építészeti stílust, életmódot, amit az aztékok és indiánok világában addig nem ismert senki. A spanyol és olasz szerzetesek — ide olasz kevés érkezett — elhozták Itália és Spanyolország levegőjét, valami valóságosat csináltak itt, elhoztak egy kultúrát, használati tárgyaival. A Jenki, majd előbb az orosz és az angol, mikor jöttek, nem hoztak semmit, csak egy vad, rabló szándékot. De a spanyol-katolikus világ puha volt, az angolszászok a missziók után érkeztek, ami ma Kalifornia és San

Francisco. A szép itt, az spanyol. Ami erős, tevékeny, az amerikai, angolszász." A prospektusok szuperlatívuszokban magasztalják Houston felszereltségét, kényelmét, de az egymillió lakos „rút, hosszú utcáson vándorol". Az igazi kultúrát máshol kell keresni, „a csendben, a természet ajándékai között". Amerika nagyobbik részében az irodalomban is a harsányság hódított: „Amerikai irodalom. Itt »kezdődött« Concordban, Salemben, aztán New Yorkban. Mit adott a világnak száz év alatt? Néhány remekművet: Hawthorne *Scarlet letter*-ét, Melville *Moby Dick*-jét, Whitman verseit, O'Neill drámáit, Dreiser *Amerikai tragédiájá*t és legutóbb Hemingway elbeszélését, az *Old man and the sea*-t. Ez nagyon sok száz év alatt, és ez mind »amerikai« irodalom volt, nem az európai iskolák vetülete. Most lármás csend van: a bestsellerrek harsogó lármája és körülötte csönd és üresség" (*A Teljes Napló*, 1971). Van-e, lehet-e kiútja az Amerikában élő európai írónak? Ez a kérdés, illetőleg a rá adható válaszlehetőségek vissza-visszatérnek Márai műveiben és főként naplóiban. Mindenképpen meg akarta őrizni szellemi szuverenitását, amelyet szívesen nevezett magatartásnak, s amely szállának minősült támadói szemében. Ezért — a különbözőzés és a bírálat jogának fenntartásáért — vállalt egyre kelletlenebbül szerepet a Szabad Európa Rádió vasárnap déli adásaiban, de ennél sokkal biztonságosabb és ismerősebb otthonát jelentette a magyar nyelvhasználat, amelynek haláláig elkötelezettje és mestere maradt. Sokat elárul magatartásáról egy 1967-es bejegyzése: „New Yorkra nem tudok másképpen gondolni, mint »tartózkodási hely«-re, nem »éltem« ott, csak tartózkodtam. Több volt olyan, »amitől« tartózkodtam, mint az, amiben részt vettem." Egy művelt európai, a szellem embere képtelen volt megszokni az amerikai mentalitást, pontosabban rögeszmét, hogy „a Pénz: értékmérő". Ez a meggyőződés azonban beszivárgott és lassan uralkodóvá válik Európa egyes részein — így nálunk is —, s következményei, például az erkölcs relativizálódása és a szegények iránt tanúsított érzéketlenség egyre inkább a humánus magatartás ellen hat.

Lehetséges, hogy az európai értékrend azért került veszélyeztetett helyzetbe, mert Amerika végül gazdaságával legyőzte a Szovjetuniót és eltakarította a vasfüggönyt? Napjaink eseményei arra utalnak, hogy Oroszországot mégsem lehet legyőzni, megszelídíteni is csak látszólag, Európa viszont nagyon is sebzekegy, kivált a két nagyhatalom közé szorulva. Ott és akkor Márai Amerikában reménykedett, és rövid távon neki lett igazza. De hogyan vélekedne itt és most? Igaz, akkor is súlyos kritikát mondott a nagyhatalmakról, amelyek cserben hagyták az '56-os forradalom során az egész világnak példát mutató kis Magyar-

országot, amelyek önző érdekeiket követve csodálkozva és értetlenül figyelték, milyen nagy dolgokra ösztönöz a szabadság megszerzésének vágya. Egyik legszebb, hittevő versében, a *Mennyből az angyalban* írta:

*Nem érti ezt az a sok ember,
Mi áradt itt meg, mint a tenger?
Miért remegtek világtrendek?
Egy nép kiállt. Aztán csend lett.
De most sokan kérdik: mi történt?
Ki tett itt csontból, húsból törvényt?
És kérdik, egyre többen kérdik,
Heberegve, mert végképp nem értik —
Ők, akik örökségbe kapták —:
Ilyen nagy dolog a Szabadság?...*

Rettenetes fájdalmat okozott lelkében a gyökértelenség: „Európában nem hív semmi. Itt nem tart semmi" — jegyezte föl 1966-ban. Több mint húsz évig, kisebb-nagyobb megszakításokkal, ebben a „semmiben" élt és alkotott. San Diegóban, utolsó élethelyén talán több minden emlékeztette Európára, ám itteni tartózkodása készülődés is volt az elmúlásra. „Azok az erők, amik vitték az embert: becsvágy, irodalom, kifejezni magát, az egyéniségét megtalálni, aztán szerelem, ismeretek szerzése, mindennek megvan a határa" — mondta Furkó Zoltánnak immár a halála közeledésében 1988-ban. Próbálták hazahívni, de bölcsen és fáradtan elhárította az ajánlatokat: „Látogató, aki Pesten járt, dicséri, mennyivel jobb az élet a Kádár-féle kommunizmusban, mint volt a Rákosi-félében. Ha egy Prokrusztész-ágyat lószőr matracca bélelek, kényelmesebb a fekvés, mint volt matrac nélkül. De az ágy Prokrusztész találmánya marad" (*Napló*, 1984).

Öregsége úgy alakult, hogy személyesen is át kellett élnie Prokrusztész ágyának fájdalmait. Előbb feleségét, majd fiát veszítette el. Embert már ritkán látott, romlott a látása. „A magány körülöttem már olyan sűrű, mint a téli köd, tompítani lehet. A halálszág már a ruhából is árad" (*Napló*, 1988). A halálközelségben így összegezte írói törekvéseit: „...volt egy réteg, amit elkereszteltek polgárnak. Ami alkotó réteg volt, amelynek a légköre nemes és jó volt. Hasa volt a »burzsujnak«, de a légköre az jó volt, és néhány száz év alatt felépített egy műveltséget. És ez a légkör elpusztult. Ezt az elpusztult légkört iparkodtam rögzíteni abban, amit néha itt-ott megírtam" (*Nyilatkozata Furkó Zoltánnak*).

A légkör valóban elpusztult, ám évről évre fájdalmasabb érzéssel gondolunk elvesztésére. Ilyenkor Márai könyvei után nyúlunk, és visszalépünk egy igazibb, emberibb korba.

RÓNAY LÁSZLÓ

SZVOREN EDINA: AZ ORSZÁG LEGJOBB HÓHÉRA

Robert Schumann *Gyermekjelenetek* című ciklusa 13 darabból áll, felnőttek számára idézi fel a gyermekkor és teljes egységet alkot. Szvoren Edina új kötetében hat gyermekjelenet (is) szerepel, ezek nemcsak számuk, de elrendezésük okán sem alkotnak füžért, töredékesek, szétszórtan állnak a többi írás között; az álmodozás néma marad, senkit nem érdekel, a leszorított, fojtogató gyermekkor különös történetei leginkább megfélemlítésről szólnak. Abszurd, embertelen utópia idéz gyermekmunkatábor (Tárnaszentelés), elhagyott vagy állati sorban tartott, egyetlen kincsetől — körtemagjaitól — is megfosztott gyermeket, haladókló anyjuktól búcsúzó, riadt kölyköket látunk. Még csak nem is vásdott kölykök ők, hanem szorongó, magukba fésult emberminiatűrök (*Maruszálem, Bonszájgyerekek*). „Nem lettem volna utolsó, ha nem mondja ezt. A szégyent nem én hozom, adják.” (64.) Hiábavaló az önsanyargatás, az önmaguknak és/vagy a környezetnek való megfelelési vágy. Kényszerré válik, mint minden gesztus: kényszerré és kényszeressé, mert nincs mód változásra, talán nincs is olyan, hogy változás: „Az elégedetlenség hajnalra keményre dermed, és járni lehet a tetején.” (70.)

A tárgyak, a felületek közeli, hosszas, csakis a részletekre fókuszáló megfigyeléséből kiveszett a (soha nem is volt) gyermeki kíváncsiság: nem felfedezés, hanem elterelő mozdulat; s ha kivételképpen önreflexiót is eredményez, akkor is csak a szorongást fokozza: „Pár méterrel odébb, egy fűgebokor mellett víz csepeg. Közlebb lépek. Deszkalapra hullanak a cseppek egy ágvíllára erősített tartály tívvel átszűrűt fenekeiből. A vízcsapok négy egyenlő porcióban futnak szét a deszkalapba vájt körömhegynyi árkokon. A barázdák mentén harminc-negyven méh szívogatja a maga patakját, olyan fegyvermezeten és türelmesen, hogy remegni kezd a térdem. Mintha sorszámot húztak volna. Mintha a víz inná őket, s nem ők a vizet. Tartom magam, és alkonyatig állok a kertben. Csak a lány és az apa dolgozik. Itt van, megtaláltam, ez a rend. Nem ujjongok, csak szégyellem magam.” (164.)

Nem lepődnek meg, csak konzekvensen tagadják, s miközben pontos korelőzményt közölnek, álmélkodást mímelnek: mitől is lett egykori, gyerekkori társuk gyilkos (*Szegény mókusarcú Decsi*). S ha a gyilkosság lehet az egyetlen hatalmas, felszabadító mozdulat, akkor — bár véget vet a gyermekkornak és csak időlegesen-részlegesen tesz szabaddá —, végre el lehet hűlyéskedni a kötelező dalt (*Miért nyírítanak a gyerekek*).

Nem különálló világ a gyerekeké, így a kötet többi novellái között akár önkényesnek is tekint-

hető a *Kinderszenen* megjelölés. A „felnőttek” világának szereplői hasonlóképpen szűk, egyetlen perspektívából látható, zárt világban élnek; az óceán fúrótornyán dolgozó vendégmunkást ugyanaz az elidegenedés fojtogatja, mint azokat, akik saját, adott mikrokozmoszukban arról tünődnek, hogy az élet máshol van. Mindig máshol: térben-időben nem ott, ahol fürkészik. A jelenben tehetetlenül ismétlődik minden, akár az önkéntelen, repetitív szóhasználat, amit észlelni lehet, de uralni nem. A különös tömörségű hasonlatok váratlan mélységeket világítanak meg, például a szeretet kiszolgáltatottságát: „gyakran néz furcsán Anyára: mint amikor az ember haragszik, amiért megszeretett valakit”. (103.)

Nem lehet ezt másképpen szemlélni, csak ahogyan Szvoren Edina teszi: szigorúan feszes, megnyesett, kopogós mondatok hullnak egymás mellé, minden mondatvég koppan, monoton katogás ez az egész. A mondatokat olykor csak az egymásutánosság fűzi össze, széttört cserepekből áll össze a történet, alakjainak csak felülete van, mélységükből váratlan summázások buknak fel, dühös önfeltárukozóként meghökkentő felvilanások. Az imamalom elakadási. Akár a rongyszédő, ha elhullatott tüt talál a nyusedékek között. „Nem vagyok jó anya” — mondja hirtelen (9.), és sze-degeti tovább a nyusedéket, önmaga nyomorúsá-gos tükördarabjait. Monomániás monológok, mindig az egyes szám első személy beszél, mindig maga elé beszél, valódi mondandó üzenete csak akkor van, ha a vonal másik végén senki sincs. Nincs elfogadás, még csak közöny sincs, gyűlöl-ködő egymásmellettiség van. Nincs én és te. Meg-sebezni is csak önmagát lehet az embernek, kell is, szükségessé válik, a köröm alá szűrt tű megnyugvást ad. Az adott keret (a család) gyűlölt börtön, kívülről nem értelmezhető, foglyai folyton egymást rágják, vádolják — ingerült értetlenkedéssel méregetik, mint az anya, aki lánya olvasmány-jegyzeteiből annyit tud kibetűzni, hogy „*valami arc meg szeretet*”. Valami.

Schumann *Álmodozását*, a *Gyermekjelenetek* egyik darabját hatvanévi emigrációból hazatérve játszotta el Horowitz Moszkvában. A fennmaradt felvételen látható, amint a kamera lassan végigsiklik az emlékekbe andalított, borongós arcokon. Valamit mindenki visszaálmodik. Hat nappal a csernobili atomerőmű robbanása előtt. (*Magvető*, Budapest, 2015)

BENKŐ GITTA

OLASZ FERENC: PASSIÓ Kálváriák a Kárpát-medencében

Olasz Ferenc fotóművész, filmrendező szerényen csak fotográfusnak mondja magát. Bölcses-

ségével visszavonul, hogy — paradox — még előrébb jusson. Hihetetlen, hogy ez idáig mi van már a háta mögött. A szakrális országutat végigjáró — művészien dokumentált — életműve olyan gazdag, hogy az ember azt gondolná, nincs tovább, szükségtelen az életút kiteljesítése. Hiszen az alkotó a *confiteorral* tetézett *képirás* révén, bejárván a Kárpát-medencét, már minden arra érdemlegeset közzé tett. A népi vallásosság tárgyi emlékei (fejfa, útszéli kereszt, pléh-Krisztus stb.) valójában általa, az ő szívós akaratan nyugvó *szentágitó* barangolással őrződtek meg. Szépséges tájrévizitumokként avval is hatnak, hogy az Igét hirdetik.

Am a valódi művész attól művész, hogy sosem nyugszik meg. A teljes is lehet teljesebb, ha újabb, összegyűjtésre váró „téma” kínálja magát. Ha az érzésarzenált kitérva — az irodalom közvetítő erejével — a képdokumentumok mögé látunk. Olasznál ez nem új fogás, korábbi albumaiban is élt evvel a komplexebb módszerrel.

Új könyve, a Makovecz Imre emlékének ajánlott *Passió. Kálváriák a Kárpát-medencében* megrendítő erővel hirdeti azt az értéket, amit Európának adtunk. Amivel gazdagítottuk a közös hazát. S ez a láncolat természetesen nemcsak a leghíresebb emléket foglalja magába — a selmecbányai stációdombormű, a régi Magyarország éke vitathatatlan unikum —, hanem a legkisebb falu sokszor javított, csónkaságában ugyancsak *hithű egész* szobrai is.

A csaknem fél évszázadot átélő kép-együttes — a magyarpolányi sorozat 1967 tavaszán készült, a győri fotók pedig 2014 novemberében — egyúttal a művész stáció-járása is. Aki, mindig „gyónás-közélen”, beleálmolta magát egy-egy bibliai alakba, sőt a viharos égbolt rácsszerkezetébe ugyanúgy, mint a vörössel, vörös-feketével égető alkonyatba — hogy még kifejezőbbé váljék az objektívje által közelre hozott, *megélt* látványvilág.

Sosem magyarul; képkivágása, a szerkezetet erősítő motívumok invenciója adja a fotó — vagyis a mű — esztétikai hozadékát. Akár tájszerkezetben gondolkodik, akár a *szent* — ezáltal sugárzó — alakok különböző nézőpontból lencse végre kapott „ikonográfiai” és „bibliai” súlyában, a végeredmény lenyűgöző. Különösen a fák ágak eget befedő rácsszerkezete (234–235. oldal, Nagylózs), a horizont fölötti színben-formában izgalmas, az „égő csipkebokorban” is a megfeszített tragédiájára utaló felhőjáték (52–53.), az elmosódó ködképek foltos eleganciája ragadja magával.

Az ugyancsak két oldalra átmenő, a hajnal (296–297., Szajk), a vérvörös alkonyatot (186–187.), a gologtai sötétséget (8–9.) vagy a megváltás ir-

galmát (72–73.) idéző képei drámai hatásúak. Némelyikük szinte nonfiguratív festménynek sem volna utolsó (330–331). Nem véletlen, hogy a tudatos szerkesztés révén a hangulatot reveláló szöveg és a fotó összecseng. Csak egyetlen példát! A sötétszürke felhőtájban — irdatlan háttér — a keresztet magához ölelő Jézus (Szomolány – Felvidék, 142–143.) magányát épp Sík Sándor énekelte meg. „Nagy ismeretlen tűzzel a lét új titka rezgett szemén és homlokán s a töviskoszorún. / És karjait kitárta, szelíden, szomorún, és magához ölelte a rettentő keresztet.”

Olykor — leleményes helyszínválasztás — a stációk úgy belesimulnak a tájba, az organikus zöld és a fák barnájának fenségébe, mintha oldani akarnák az *oldhatatlan* fájdalmat (212–213., Bodony; 214–215., Pozsonynádas – Felvidék). Ebből a szempontból elsőrangú a márianosztrai, valamint talányos kiengesztelést sugalló tájkép (254–255.). A dombon csúcsosodó templomocskák és pár stáció-oszlop oly békésen húzódik meg a faágak gótikája alatt, akárha az árnyékkal szabdalta zöld mező megbocsátásért esedeznék. A „festőileg berendezett” tájban — zöld mező, barna szántás, ritkás fásor felhőpamacsokkal tűzdelt kék ég — a kereszt alatti Pieta oly büszkén hirdeti a vándornak az értünk való megfeszített kegyelmét, mintha a szemmel aligha befogható *szépség* organikus tartozéka volna (344–345., Felsőrajk). Evvel szemben a szürkés-fehér hó és a szürkésfehér ég tengerében az árvalkódó Kálvária és a kopasz ágaival nyújtózkodó fa (318–319., Vác) döbbenetes hatást kelt — iszonytató félelmet. Olyan fotó is készült, amelyen a kereten belüli „keret”, a száraz venyige — a töviskoszorú alteregójaként? — a Megfeszített testét szigorúan magához öleli (Kehida).

Talán ennyiből is kitűnik: a fotográfus valódi fotóművész, meghozza olyan alkotó, aki a valószínű látványvilág mellett annak *égi mását* is meg tudja mutatni. Látszólag könnyű neki, hiszen a Passió, úgy is mint Krisztus szenvedéstörténete (az evangéliumi szövegekkel: János, Máté, Lukács idevonatkozó verseivel és a költők — Assisi Szent Ferenc, Sík Sándor, Dsida Jenő, Reményik Sándor, Olosz Lajos, Rónay György, Tűz Tamás — drámai szavaival) önkéntelenül kínálja a képzőművészeti megjelenítésben is hatásos, mert az egyetemes igazságot rögzítő, a tragédia ellenére is fölemelő témát. Persze mindehhez a *gondolkodótól* szellemi éberség és kíváncsi szem szükségeltetik.

Olasz Ferenc szépséges kálvária-járásával természetesen az érzelem közeli, a hitvilágunkat is edző tartományokat leckézteti. Nem föltétlen kell tudnunk, hogy mi leledzik — sok minden! — a képi megidézés mögött. Noha albuma sen-

kitől sem követel meg ikonográfiai, történelmi, helyrajzi stb. ismereteket, akarva-akaratlan a műemlék-óvás mellett idecsempészi mindenik tudomány kérgét. Nem idézi szöveg szerint Hidvéghy Árpád és Szilágyi István — hogy csak a selmecbányai Kálvária tudós magyarázóinál maradjunk — leírásait, fölfedezéseit, ám a Megfeszített Krisztussal és Fájdalmas Anyjával, vagyis a Piéták sokaságával (Balf, Lövő, Nagycenk, Hegykő, Ugod, Zalaszántó, Zalaszentmárton, Sármellék, Csór, Jászboldogháza, Jászberény, Rábakecöl, Fertőszéplak karakteres szobraival) sugallja, hogy nagyon is érti többek közt Hidvéghy, a belebányai katolikus pap megvilágosító szavait.

Nem a jezsuita kezdemény az érdekes, noha dicsérendő — a selmecbányai remeken kívül a régi Magyarországon középkori eredettel csupán a soproni Kálvária dicsekedhet —, hanem az a bibliai „furfang”, életes meglátás, amely Hidvéghytől ered. „Szabad volt-e Jézus szenvedései mellé Mária fájdalmát állítani?” — kérdezte önmagától. S igennel bölintott: „Így szerencsésen összefonódott és mintaképe lett a férfi és a nő életének. Jézus az új Ádám, Mária az új Éva.” Megmosolyogató igazság? Az, de szakrális körökbe emeli, „családcentrikusan” a szenvedést.

A legfájdalmasabb póz (Zalaszentmárton), a talán művészileg a legjobban megoldott tartás (Hegykő), a létra mint díszítőkellék (Nagycenk), a királynői koronával ábrázolt Mária (Csór) — a jászberényi alkotáson az Anya és a Fiú is koronát visel —, a hátracsukló, illetve fölemelt fejű Krisztus (Fertőszéplak, Jászboldogháza) mind-mind lényeges mozzanatot közvetít. Azt, amit a ma már sajnos elfeledett erdélyi költő, Olosz Lajos — emlékszik-e valaki a *Barlanghomály* című kötetére? — verssé fogalmazott. „Mária sötét leplei közt leszegte keskeny arcát / és ölében tartotta a halottat, egyszülött fiát. / Visszarévedt Istenből követségbe küldött seprőlétlen szerelmére, / melytől méhe csodálatos fiat szült.”

Ezek azok a pontok, amikor a *képháló* — a megsokasított hallal — találkozik a *szöveghálóval*, úgy is mondhatnám, a gondolati piramissal, és szinte önmagától megépül a *csoda*. A *Passió* című fotóalbum eme csodáktól ékes. Aki csak nézi a képeket, az is kitűnhetetlen élmény részese lesz. Hát még aki a fotók érzelmi világát, szellemi körét meg tudja emelni a bibliai tanítások és a költőktől származó szövegek *Igével*, az jut csak igazán a szépség üdvösségéhez.

Az előszót író Barsi Balázs a névtelen alkotókat az égbe emeli, akik — a jászjarkóhalmi és a solymári Megostorozott Krisztust hozza föl példának — „ügyetlen technikai tudásuk” révén is olyan „mélységekbe és magasságokba emelik a

lelket, amiről Rodin *Gondolkodójának* sejtelve sincs (...). »Atyám a Te kezvedbe ajánlom az én lelkemet« (Lk 23,46). Ezért van, hogy Ispácán és Jászteleken békésen alszik: mint kisgyermek anyja ölen, békességes az én lelkem...» Bocsátassék meg, itt a jobbára névnlkülieket összetoborzó sivatagban — még ha termékeny is ez a sivatag — nincs helye a Rodinnal összehasonlító méricskélésnek. Még akkor sem, ha a többségében barokk mű — a népi szenvedést kifejező szenzációs példatár — a tudós fotóművész objektívje által fölemel.

Nincs mód arra, hogy Olasz Ferenc mindenik remeklést megemlítsen. Könyve tele van jobbnál jobb — önmagukban is esztétikumot sugárzó — fotókkal. Ha a tárgydokumentumot művészi alkotássá tudta emelni, hogyné brillírozott volna a festői jellegű tájképek — nonfiguratív varázslatok, lírai vagy drámai absztraktok — szerkezetét megálmódván. Ám ezen utóbbiak szépsége ne kábítson el úgy, hogy észre ne vegyük a bibliai történés főszereplőinek figurális gazdagságát. Amelyet a szobrok, szobor-együttesek részleteinek a nagyításai ugyancsak kiemelnek.

A szenvedő arcok világon túli tekintete és a „Judás elárulja Jézust” bűnöseinek profán táncmozdulata (Győr), az imára kulcsolt kezű térdeplő Jézus nyugalma (Bácskertes – Délvidék), az oszlophoz kötött Jézus megkorbácsolása és a Szenvető merev arca (Kassa – Felvidék), a csontig hatoló tövükorona (Sopronbánfalva, Kassa, Jászberény, Esztergom, Ispáca – Felvidék, Solyvár, Görcsönydoboka), a keresztcipelésben a poroszlóktól fenyegetve is benső köreit élő Megváltó (Magyarpolány, Galgóc – Felvidék, Sopron, Pozsonynádas, Gencsapáti), a véghetlen fájdalom ellenére is átszellemült arccal reménykedő Mária és Mária-Magdolna (Esztergom – Tamáshegy), az összekulcsolt kezű megmerevült siratók (Buják), a foszlány testté széteső korpusz (Óbuda – Kiscell), a kereszt fájával szinte egygyé váló Megfeszített (Csolnok), az álomba merült Istenfia (Sárisáp, Geresdlak), a Fiát sirató Anya (Szentbékálla) és megannyi jellegzetes mozzanat őrződött meg a művész színes fényképein.

A lábmosás kápolnájának reliefjét nézve — Jézus az apostolok előtt is megmutatja nagyságát (Selmecbánya) — alig tudunk szabadulni a jelenet hatása alól. Olyan érzés tölt el bennünket, mintha benne lennénk a képben. Kitűnő szerkezetű, több alakot mozgató — az *ámulat* dinamikáját közvetítő — dombormű. Hát még milyen hatása lehetett annak, amikor a korsóból a nagy kagylóba *élő* víz folyt. Olasz Ferenc eme közvetítéssel, jóllehet még csak az album elején vagyunk, csúcsra ért. S ezt a magas szintet mindvégig megtartotta.

Jézus szenvedéstörténete kép és vers hatásában több mint megrázó — főlemelő. Hogy a szövegeket válogató Kovács Klára milyen jól ráérezett eme komplexitásra, azt Rónay György költeményének megrendítő négy sora is — benne a világmindenség és tisztaságra törekvő akarunk — mindennél szebben mutatja. „Szállj le, éjszaka, szállj, / fájdalom éjszakája, / áruulás éjszakája, / megváltás éjszakája.”

A könyv a Magyar Művészeti Akadémia támogatásával jelent meg. (Budapest, 2015)

SZAKOLCZAY LAJOS

SZENT BONAVENTURA: SZENT FERENC ÉLETE — LEGENDA MAIOR

A ferences lelkiség és lelkiségi irodalom iránt érdeklődők legnagyobb öröme a Szent István Társulat a „Középkori keresztény írók” sorozatának 7. kötetében az idén kiadta Szent Bonaventura *Legenda maior*ját, Szent Ferenc nagyobik életrajzát Berhidai Piusz OFM fordításában, az ugyancsak általa írott kísérő tanulmánnyal és jegyzetekkel együtt.

A *Legenda maior*, mely évszázadokig meghatározta a Szent Ferencről alkotott képet, gazdag történelmi előzmények után, magyar nyelven utoljára 1942-ben jelent meg Burka Kelemen OFM fordításában (*Szent a Szentről — Assisi Szent Ferenc életrajza Szent Bonaventurától*. Szentföldi ferencrendi Zárda, Budapest, 1942). Az 1990-es években kiadott „Ferences Források” sorozatban azonban ez a fordítás már nem jelent meg újra, hiányát viszont azóta is éreztük. A „Ferences Források” szerkesztői a korábbi kiadásnak nemcsak nyelvezetét tartották elavultnak, hanem látva a fordításelmélet, valamint a Bonaventura- és a Szent Ferenc-kutatás hatalmas fejlődését, úgy gondolták, csak olyan kiadásnak van értelme, amely az utóbbi évtizedek kutatási eredményeivel segíti az olvasót a megértésben, tehát új fordításra van szükség.

Olvasva a bevezető tanulmányt, a jegyzeteket, és magát a legenda szövegét, elmondhatjuk, hogy a fenti szempontoknak a lehető legmesszebbmenőkig megfelel Berhidai Piusz fordítása, aki nemcsak magyar–latin szakos tanárként, a középkori magyar ferences prédikációs irodalom kutatójaként és teológusként, hanem ferences szerzetesként is — Szent Ferenc és Bonaventura családjának tagjaként — nyúlt ehhez a páratlan életrajzi íráshoz. Bonaventurával való ismeretsége nem most kezdődött. Már két szakdolgozatát is a *Legenda maior* elemzéséből írta, a fordítás pedig mintegy tizenöt év munkájának

kiérlelt gyümölcsként vehető most kézbe. Hogy valóban alaposan megfontolt és igényes munkával van dolgunk, jelzi például, hogy míg Burka Kelemen fordításának csupán 2 szűk oldali a bevezetője, Berhidai Piusz 35 oldalas bevezetőben ismerteti meg az olvasót a legendával. Erre a bevezetőre azonban szükség is van.

Szent Bonaventura Szent Ferenc életrajza ugyanis az elmúlt jó száz évben nem tartozott a legkurrensebb ferences témák közé. A „történeti” vagy az „ember” Ferencet megragadni kívánó történeti kutatás számára ugyanis a *Legenda maior* történelmi hitele más korábbi életrajzok felfedezésével semmivé lett. Jól példázza ezt Jacques Le Goff egy 1967-ben tett megállapítása, mely magyarul is olvasható, és amelyet idéz a fordító: „Szent Bonaventura legendája, mint forrásmű Szent Ferenc élettörténetéhez, gyakorlatilag használhatatlan... Szent Bonaventura olyan kigyalat és tendenciózus művet írt, amely nem vesz tudomást a modern történettudomány alapvető követelményeiről.” (Jacques Le Goff: *Assisi Szent Ferenc*. Ford. Szilágyi András. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2002, 41.) Csakhogy ez nem Bonaventura hibája, hanem a pusztán történeti megközelítés határa. Bonaventura gondolatvilágában Ferenc élete teológiai keretbe ágyazódik, így a legenda misztikus mű, ami inkább Ferenc életének látomása, Krisztussal együtt való látása, annak szemlélődő elbeszélése. De valóban kiagyalt és tendenciózus-e a *Legenda maior*? A modern lélektan már másként vélekedik erről, amikor megkülönböztet életutat és élettörténetet. *Élettörténeten* „személyesen konstruált, sok szubjektív elemet tartalmazó elbeszélést, narratíván megalkotott identitást” értünk. Mivel az életesemények elbeszélésehez mindig választanunk kell egy olvasatot, lehetséges magyarázatot, ezért a valóban megtörtént események sora és az általunk értelmezett és megkonstruált történet epizódjai nem biztos, hogy mindig fedik egymást. *Az életút* „az objektív tényszerű események láncolata, amelyen a történeti, történelmi, társadalmi és kulturális változásokat és életünk összefüggéseinek tényszerű, lineális egymásutániságát értjük.” (Siba Balázs – Siba-Rohn Hilda: *Élettérkép. Az élettörténeti munka elmélete és gyakorlata*. Kálvin Kiadó, Budapest, 2013, 19.) A modern kori értetlenség oka tehát az, hogy a modern tudományosság *életutat* szeretne látni, amikor a történeti Ferencet akarja megragadni, de kérdés, valóban értenénk-e Szent Ferencet, ha életének minden napjáról naptárszerűen mindent tudnánk. Szerintem títka akkor is megmaradna. Bonaventura azonban, a fenti megkülönböztetés szerint, Szent Ferenc *élettörténetét* tárja elénk, mégpedig a stigmatizáció pillanata köré építve

fel egész művét. Mindez nem érhet bennünket váratlanul, hiszen ő maga világosan meg is fogalmazza a legenda elején: „Az érthetőség kedvéért nem mindig időrendben szőttem a történetet, hanem egy fontosabb összefüggés megőrzésére törekedtem...” (Előszó, 4.)

Szent Bonaventura szándékának valódi megértésében igen nagy segítséget nyújt a bevezető, melyhez hasonló mélységű tanulmányt magyar nyelven Szent Bonaventura misztikus műveinek bevezetőjében olvashattunk (*Szent Bonaventura Misztikus művei*. A bevezetőket írták Barsi Balázs OFM és Várnai Jakab OFM. „A lelki élet mesterei”, V. Szerk. Ákos Géza és Csanád Béla. Szent István Társulat, Budapest, 1991). A bevezető tehát elhelyezi a *Legenda maiort* a ferencesség kutatásában, valamint a rendtörténetben, és megmutatja, Bonaventura miként érinti korának valamennyi aktuális rendi kérdését. A bevezető második része, „A *Legenda maior* mint teológia: Krisztus-ikon narratív keretben”, egy „Bonaventura teológiai kisszótárral” kezdődik, mely a legendában előforduló leglényegesebb teológiai kifejezések bonaventurái használatát világítja meg, majd ismerteti a *Legenda* szerkezetét, mely kronológiai keretbe foglalva mutatja be Szent Ferenc életében a lelki élet hármasságát, végül a bibliai képek, szimbólumok magyarázatával zárul. Itt olvashatjuk, hogy Hans Urs von Balthasar szerint a skolasztikában Bonaventura beszél a legtöbbit a szépről, feltehetően legbelső tapasztalatának megfelelően. A *Legenda maior* tehát szép: szövegében és annak megjelenésében is. Talán ennek fényében szúr igazán szemet az a tipográfiai hiba, hogy a *Legenda* tényleges szövege folytatódhat a bevezető utáni oldalon kezdődik, és az egyes fejezetek is így követik egymást. Örömmel állapíthatjuk meg azonban, hogy Berhidai Piusz fordítása a *Legendának* ezt a szépségét stílusában is, de képileg is visszaadja, amikor a legenda fontos részein található, olykor nagyon emelkedett összefoglaló vagy bevezető részeket költeményként szedve hozza. Mindez lassítja az olvasását, és már megjelenésében is elgondolkodásra, elmélyülésre készítet, hiszen ezt a legendát csak így érdemes, csak így lehet olvasni. (Ford. és a kísérő tanulmányt írta: Berhidai Piusz OFM; *Szent István Társulat*, Budapest, 2015)

VARGA KAPISZTRÁN

KRÁNITZ MIHÁLY: ALAPVETŐ HITTAN

Kinyilatkoztatás; Vallás, vallások; Jézus Krisztus személye; Egyház, Hit, tudás, megismerés — ezek

a fundamentális teológia, más néven alapvető hittan, régebben hitvédelemnek is nevezett tantárgy alapágai. Nem mindegy azonban, mikor íródtak azok a teológiai jegyzetek, amelyekből a főiskolákon tanítanak. Kránitz Mihálynak, a PPKE Hit-tudományi Kara tanszékvezető egyetemi tanárának előbb jegyzetek formájában megjelent tankönyveinek összefoglalása ez a mű, amelyet több mint tizenöt éve tanít papságra készülőknek és világi híveknek egyaránt.

A könyv igen alaposan kidolgozott, minden részletkérdésben dokumentált eligazodást nyújtó igazi teológiai kézikönyv, ami követi a legutóbbi külföldi szakteológiai munkákat. A vizuális tanulást mindenképpen segíti ez a könyvforma, tagoltságával, táblázataival (sokkal inkább, mint a gépelt jegyzet, vagy az internetről letöltött anyagok). Ez a könyv áttekinthetőségével, kiegyensúlyozott kritikai szemléletével már „az alapoknál” megtanít a „középutas látásra”, amire azután majd épülhet a dogmatika és az erkölcssteológia is a többi teológiai tárggyal, ahogy a szerző bevezetőjében megállapítja. Igen jó dolog, hogy kis hazánkban egymás után jelennek meg a teológiai szaktárgyak méltó kézikönyvei (Egyházjog, Dogmatika, Morális, Fundamentális, Liturgia), amelyek nemcsak az isteni tudományt módszeresen, vizsgára tanuló hallgatók számára nyújtanak segítséget, hanem a világban élő — ám érdeklődő — keresztények, keresztény családok könyvtárának is méltó darabjává válhatnak (az új Katakizmus vagy a Compendiummal együtt).

A kötet függelék-anyaga is igen gazdag: Hitvallások (talán ezek között elfért volna még Boldog VI. Pál pápa kevésbé ismert Hitvallása is), a vallásközi párbeszéd sok dokumentuma, a legutolsó, Ferenc pápától való megnyilatkozásig bezárólag. A zsinatok felsorolásánál az „ökumenikus” jelző helyett inkább az „egyetemest” használjuk, jöllehet a latinban ez a szó áll. Az egyházdoktorok sorában ott találjuk a nemrég Ferenc pápa által kihirdetett Nareki Szent Gergelyt, vajon miért maradt ki a XVI. Benedek által egyháztanítónak nyilvánított Szent Hildegárd és Ávilai Szent János (így talán összesen 36-an vannak). Hatalmas bibliográfiai anyag zárja a tetemes munkát, amelyből például szakdolgozó teológiai hallgatók további kitékintéshez juthatnak. A gondolatébresztő, komoly kivitelű könyvborító az Alapvető hittant nemcsak a szerző „capolavoro”-jává, mesterművévé avatja, de a Szent István Társulat hasonló becses könyvei között is kijelöli a helyét. (*Szent István Társulat*, Budapest, 2015)

PÁKOZDI ISTVÁN

SOMMAIRE*La vie consacrée*

- VIKTÓRIA HEDVIG DEÁK: La théologie de la vie religieuse
 IZSÁK BAÁN: Moines contemplatifs dans l'église de nos jours
 GERGELY A. NACSINÁK: Monachisme dans les églises orthodoxes
 ■ Présentations des communautés religieuses en Hongrie
 ■ Poèmes de Tamás Halmi, Attila Jász, Eszter Láng et Péter Vasadi
 ÁKOS CSEKE: Le onzième commandement
 V. LAJOS MOHAI: Extrait du roman „Hidegház de Kanizsa”
 LILI DOBAI: Règles et liberté
 ■ Entretien avec le poète Attila Jász

INHALT*Das geweihte Leben*

- VIKTÓRIA HEDVIG DEÁK: Die Theologie des Ordenslebens
 IZSÁK BAÁN: Kontemplative Ordensleute heute in der Kirche
 GERGELY A. NACSINÁK: Der Monachismus in den orthodoxen Kirchen
 ■ Vorstellung von Ordensgemeinschaften in Ungarn
 ■ Gedichte von Tamás Halmi, Attila Jász, Eszter Láng und Péter Vasadi
 ÁKOS CSEKE: Das elfte Gebot
 V. LAJOS MOHAI: Auszug aus dem Roman „Hidegház von Kanizsa”
 LILI DOBAI: Regeln und Freiheit
 ■ Gespräch mit dem Dichter Attila Jász

CONTENTS*Consecrated Life*

- VIKTÓRIA HEDVIG DEÁK: The Theology of Religious Life
 IZSÁK BAÁN: Contemplative Religious in the Church Today
 GERGELY A. NACSINÁK: The Monasticism in the Orthodox Churches
 ■ Statements of Religious Communities in Hungary
 ■ Poems by Tamás Halmi, Attila Jász, Eszter Láng and Péter Vasadi
 ÁKOS CSEKE: The Eleventh Commandment
 V. LAJOS MOHAI: Excerpt from the Novel „Hidegház of Kanizsa”
 LILI DOBAI: Rules and Freedom
 ■ Interview with the Poet Attila Jász

Főszerkesztő és felelős kiadó: LUKÁCS LÁSZLÓ

Munkatársak: BENDE JÓZSEF, DEÁK VIKTÓRIA HEDVIG, HAFNER ZOLTÁN, LÁZÁR KOVÁCS ÁKOS, PUSKÁS ATTILA

Szerkesztőbizottság: HORKAY HÖRCHER FERENC, KALÁSZ MÁRTON, KENYERES ZOLTÁN,

KISS SZEMÁN RÓBERT, POMOGÁTS BÉLA, RÓNAY LÁSZLÓ, SZÖRENYI LÁSZLÓ

Szerkesztőségi titkár és tördelő: NÉMETH ILONA

Indexszám: 25 921 HU ISSN 0042-6024; Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft., Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia

Szerkesztőség és Kiadóhivatal: Budapest, V., Piarista köz. 1. IV. em. 420. Telefon: 317-7246; 486-4443; Fax: 486-4444. Postacím: 1364

Budapest, Pf. 48. Internet cím: <http://www.vigilia.hu>; E-mail cím: vigilia@vigilia.hu. Előfizetés, egyházi és templomi árusítás: Vigília Kiadó-

hivatala. Terjeszti a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletág, a Magyar Lapterjesztő Zrt. és alternatív terjesztők. A Vigília csekk számla száma: OTP

V. ker. 11707024–20373432. Előfizetési díj: egy évre 5.640,- Ft, fél évre 2.820,- Ft, negyed évre 1.410,- Ft. Előfizethető külföldön a KKV-nál

(H-1389 Budapest, POB 149.). Ára: EU országok: 18.000,- Ft/év vagy 100,- USD, illetve ennek megfelelő más pénznem/év.

SZERKESZTŐSÉGI FOGADÓÓRA: KEDD, CSÜTÖRTÖK 10–14 ÓRA. KÉZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA

Lapunk megjelenését támogatja Budapest Főváros Önkormányzata

Ára: 550 Ft

VIGILIA

SZEMLE

- SZVOREN EDINA
OLASZ FERENC
SZENT BONAVENTURA
KRÁNITZ MIHÁLY
- Hónapról hónapra
Az ország legjobb hóhéra
Passió. Kálváriák a Kárpát-medencében
Szent Ferenc élete – Legenda maior
Alapvető hittan

A SZEMLÉKET ÍRTÁK

Benkő Gitta, Pákozdi István, Rónay László,
Szakolczay Lajos és Varga Kapisztrán

KÖVETKEZŐ SZÁMAINKBÓL

- A gyermekszegénység
- Körkérdés az irgalmasságról
- Aszalós János, Cseke Ákos, Darvas Ágnes,
Deczki Sarolta, Falcsik Mari, Husz Ildikó,
Nagy J. Endre és Németh Nándor tanulmánya
- Babiczky Tibor, Fecske Csaba,
Ferdinandy György, Halmai Tamás,
Hegedűs Gyöngyi, Juhász Anikó,
Takács Zsuzsa és Triceps írása

Nemzeti Kulturális Alap

